

X 665-16

DR. BOKOR PÁL

SZEGEDORSZÁGTÓL MAGYARORSZÁGIG

Visszaemlékezés
a szegedi ellenforradalmi napokra
1919

BELVEDERE
Szeged, 2005

A kötet megjelenését támogatták

EMKE Kft.

Kohári Nándor

Lázár István

Veress János

Vitézi Rend Dél-magyarországi Törzsszék

Vörös László

szerkesztette és jegyzetekkel ellátta

Kiss Gábor Ferenc

borítóterv

Majzik Andrea

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000643319

ISBN 963 9573 05 1

© Bokor András, 2005

© Kiss Gábor Ferenc, 2005

© Belvedere Meridionale, 2005

Tartalom

Előszó	7
Az összeomlás hatása Szegeden	8
Szeged megszállása	10
Szeged a megszállás alatt	13
Út a forradalom felé	15
Békés proletárdiktatúra Szegeden	18
Neuberger különítmény	21
A proletárdiktatúra kikiáltása Szegeden	23
Betrix ezredes megszállottnak jelenti ki a várost	25
A direktórium szökése	26
A szegedi ellenforradalom	30
A direktórium szökését követő napok	33
A Nágel-féle ellenforradalmi puccskísérlet	35
A tisztikar ellenforradalmi szervezkedése	36
A polgárság további szervezkedése	37
Gömbös Gyula Szegeden	39
A szegedi Antibolsevista Comité (A.B.C.) megalakulása	41
Az A.B.C.-ben megindul a munka	47
Somogyi polgármester aláveti magát az A.B.C. rendelkezéseinek	48
Katonai intézkedések	49
A Bécsi Comité értesítése	50
Május elseje az ellenforradalomban	51
A jogfolytonosság helyreállítása a katonaságnál	52
A tisztikar felvarrja a rangjelzéseket. Zadrevecz ünnepi miséje	53
Az A.B.C. memoranduma Betrix-hez	53
Előkészületek a Vörös Őrség lefegyverzésére	54
Május ötödike	55
A nemzeti hadsereg újjászületésének nagy napja	57
A Vörös Őrség lefegyverzése	57
Nemzeti trikolor a városháza tornyán	59
Megkezdődik az új rend	59
Aradi ellenforradalmi tanácskozások	61
Az aradi nemzeti kormány	64
Károlyi Gyula gróf román internálása	65
Ellentétek az A.B.C. és az aradi kormány között	67
Ellentétek az A.B.C. és a franciák között	68
A munkásság oltalmat kér a franciáktól, a polgári terror ellen	69
Az első legénységi mise	69
Tárgyalások az aradi megbízottakkal	70
Az aradiak kormányalakítási kísérlete Szegeden	71
Néptanács felállítása	72
A franciák 1300 fő katonaságot engedélyeznek	73

Az A.B.C. nyilvánosság elé lép	74
Kormányzóbizottmány	79
Szegedország	82
A Nemzeti Kormány alakulásának előkészületei	84
Károlyi Gyula gróf Szegeden	84
Károlyi Gyula gróf nemzeti kormánya	86
Az első minisztertanács	91
A nemzeti kormány esküetele	92
Teleki Pál gróf az általános helyzetről	95
A nemzeti kormány első nehézségei	96
Horthy Miklós Szegeden	98
Károlyi gróf kormány átalakul	99
Horthy Miklós hadügyminiszter első hadparancsa	101
Károlyi Gyula gróf jegyzéke a franciákhoz	103
A szegedi A.B.C. beszűnteti működését	104
Általános sztrájk	104
Horthy Miklós és Teleki Pál gróf miniszterek belgrádi tanácskozásai	105
Súlyos kormányzati akadályok	107
Az első nemzeti kormány lemondása	108
Horthy Miklós hadügyminiszter a M.O.V.E. díszelnöke	111
A M.O.V.E. a szegedi ellenforradalomban	112
Ábrahám Dezső kormány	115
A Nemzeti Hadsereg zászlószentelési ünnepe	118
Teleki Pál gróf és Balla Aladár miniszterek Belgrádban	119
Mozgó toborzóiroda felállítása	121
Tiszti századok	121
Gömbös Gyulának távozni kell Szegedről	123
A kormány még mindig nélkülözi a francia támogatást	124
Horthy Miklós fővezér a katonai erők elindulását sürgeti	125
Szombathely alezredes halála	126
A Nemzeti Bizottmány megalakulása	127
A nemzeti kormány a Peidl-kormány ellen	128
A franciák átadják az impériumot a szegedi kormánynak	128
Augusztus 7. Horthy Miklós fővezér katonái elindulnak, a második honfoglalásra	129
A kormány Budapestre teszi át székhelyét	129
„Magyarország a hadsereggel, áll vagy bukik.”	
A hadsereg fővezérlet felállítása	130
A kormány beszűnteti működését	130
A Magyar Nemzeti Bizottmány utolsó ülése	131
Horthy Miklós fővezér elindul Dunántúlra	132

Előszó

Történelemhez felesleges előszót írni, mert a történelem, mint – magistra vitae –, maga beszél, oktat és tanít.

Legfeljebb fel kell rá hívni a figyelmet.

Ezt teszem én is. Csak felhívom a figyelmet dr. Bokor Pál történelmi munkájára:

„Szegedországtól – Magyarorszáig.”

E mű lényegét, verejtékes küzdelmét, életért dolgozó, életveszélyes valóságát megírta a sokat emlegetett húsz év előtti Szeged... Ez megmásíthatatlan, örök!... Bokor Pál dr. mindezt papírra vetve, igaz fényben és hamisítatlanul akarja az utókornak átadni.

Tolle – Disce!

Vedd és tanulj!

Okulva tanulj minden idők magyarja, miként vagy köteles a legválságosabb időkben dolgozni, és síkra szállni a lényegért: Édes Hazád független és keresztény alapjaiért...

Bokor Pál dr. a szegedi ellenforradalom¹ legbensőbb műhelyében dolgozott, így módja volt a legtitkosabb adatokat, okmányokat összegyűjteni.

E szempontból is értékesnek és igazságosnak fogadhatja tehát minden olvasó és kritikus művét, mert különben könyve nem történelmi értéknek, hanem fantasztikus mesemondásnak tűnne fel.

Uzdóczy Zdravecz István²

¹ Az őszirózsás forradalom ellen létrejött, annak megdöntésére törekvő szervezeteket nevezték a mű születésének idején ellenforradalminak. Később minden Tanácsköztársaság-ellenes irányzatot ide soroltak. Mivel a Horthy-rendszer ezen forradalmak megdöntése után került hatalomra, ezért a rendszert is – pozitív értelemben – ellenforradalmi rendszernek hívták.

² Zdravecz István (1884–1965): ferences rendi szerzetes, római katolikus tábori püspök, m.kir. vezérőrnagy. Római teológiai tanulmányok után 1907-ben szentelik pappá. 1914-től Szegeden ferences rendfőnök. 1919-ben az ABC, ill. az Etelközi Szövetség egyik alapítója, a Prónay-különítmény tábori lelkésze, a Nemzeti Hadsereg egyik szervezője. Karizmatikus személyiség. A kormányzó 1920-ban megbízza a Nemzeti Hadsereg tábori lelkészeinek vezetésével. 1927-ben nyugállományba vonul, aktívan bekapcsolódik a leventemozgalmába. 1946-ban két év börtönrre ítélik. Szabadulása után illegális egyházi tevékenységet folytat.

Az összeomlás hatása Szegeden

1918 őszén következett be a magyar tragédia, amikor a frontokon a bomlasztó erők hatásának következtében megtörtént a rend felbomlása és a magyar hadsereg fej nélkül vonult vissza az országhatárokig.³ A hadsereg irányítása kiesett az egységes kézből, és a csapattestek központi irányítás nélkül vonultak vissza az országba.

A sokéves szenvedés után boldogan, a felszabadulás érzetével érkeztek magyar területre és csakhamar a katonák megszökdöstek beosztásukból és nagyrészüket otthonukba tért vissza. Természetesen zűrzavaros helyzet állott elő. Az ország politikai életében is kaotikus jelenségek voltak tapasztalhatók. Károlyi Mihály⁴ gróf, aki már hosszabb ideje folytatta bomlasztó agitációját, kézbe kerítette a hatalmat.⁵

Károlyi Mihály gróf uralmát az első pillanatban mindenütt kitörő lelkesedéssel fogadták. A hazatérő katonák régi sapkarózsáját az eléjük érkezett magyarruhás lányok nemzetiszínű kokárdával cserélték fel; az öröm határtalan volt. Beteljesülni látták a régi magyar álmot: a független, boldog Magyarországot.⁶ Az öröm azonban túl korainak bizonyult, mert valami fojtogató, nyomasztó érzés fogta el a hazáját szerető és féltő hazafiakat. Hamarosan ráébredtek, hogy függetlenek vagyunk ugyan, de egy még ismeretlen áramlat, amely a néplélektől teljesen idegen, minden állami és társadalmi tevékenységen érezteti hatását.

³ Ekkor az Osztrák-Magyar Monarchia két fronton állt szemben az antant hadseregekkel, az olasz és a balkáni arcvonalon. Mindkét helyen súlyos volt a helyzet: a várható antant támadás feltartóztatása nagyon kétséges volt, az ellenség fölénye és a saját csapatok állapota miatt. Október 24-én indult meg az olasz támadás, mely 29-én áttörte a Monarchia védvonalait. A k.u.k. csapatok ezután rendezetlen visszavonulásba kezdtek, tovább súlyosbítva a hátszágban kialakult helyzetet. A birodalom legfőbb hadvezetése ekkor fegyverszünetet kért és kapott, melyet 1918. november 3-án Padovában aláírtak.

⁴ Károlyi Mihály (1875–1955): arisztokrata politikus, a radikális ellenzék tagja. A Függetlenségi és 48-es Károlyi Párt vezetője. Elkötelezett pacifista politikus, aki 1918-ban – tévesen értékelve a nemzetközi helyzetet – a wilsoni elvek mentén maradván próbálta az országot kivezetni a háborúból.

⁵ A Habsburg Birodalomban mutatkozó erőteljes felbomlás (fronthelyzet és a nemzetiségek immár nagyhatalmak által is támogatott elszakadási törekvései) miatt a Wekerle Sándor vezette magyar kormány október 23-án lemondott. Aznap éjjel megalakult a Magyar Nemzeti Tanács Károlyi Mihály vezetésével a radikális ellenzék pártjaiból. Az elégedetlenkedők tömegeinek követelésére végül október 31-én az uralkodó Károlyt nevezte ki miniszterelnökké.

⁶ IV. Károly november 13-i eckartsau-i nyilatkozata után, melyben lemond „minden részvételtől az államügyek vitelében” és elismeri Magyarország későbbi döntését az államformájáról, 1918. november 16-án hirdetik ki a Magyar Nemzeti Tanács határozatát, aminek I. cikkelye szerint „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.”

A józanabb elemek hamarosan rádöbbsenek, hogy a harctérről hazaérkező harcosainkat hamis próféták vezetik félre, és ennek következtében meglazulnak azok a kapcsolatok, amelyek az államot összetartják. Meglazul a fegyelem a hadseregben, az amúgy is hiányos közéletmezés még jobban leromlik, a közgazdaság dezorganizálódik, a munkaadó és munkás közötti viszonyba pedig új szellem ékelődik.

Ezeket a veszített háború utáni természetszerű következményeket nagyszerűen ki tudták aknázni a piszkos egyéni érvényesülésre törekvő törtetők. Az átalakulásban a forradalom első vezérei nem látták, hogy az első rohamban már ledöntötték a régi rendszer falait, azt hitték, hogy most már a nép és az ország vezérei is állandósították vívmányaikat a köztársaság kikiáltásával⁷ és a nemzeti tanácsok felállításával. De újabb és újabb vezérek bukkantak fel, akik új eszközökkel, új jelszavakkal egymásra lícitálva a tegnapi ideálokra keresztül gázoltak mindaddig, míg újabb próféták a szovjetrendszer beiktatásával magukhoz nem ragadták a hatalmat. Az utca bevonult az államigazgatásba, és rövidesen övék lett a pillanatnyilag gazdátlan vált ország. Megkezdődött a vörös farsang a szerencsétlen magyar földön.

⁷ A fentebb említett határozat szerint az állami főhatalmat a Károlyi vezette népkormány gyakorolja a Nemzeti Tanács támogatásával. Ezen felül kinyilvánítja számos, az országot demokratizáló törvény megalkotásának szükségét is, többek között az általános és titkos választójog, sajtószabadság és földkérdés ügyében.

Szeged megszállása

Károlyi Mihály gróf kormánya tárgyalást folytatott Belgrádban az antanthatalmakkal, amelynek eredménye lett az úgynevezett „belgrádi békeszerződés”, mely jogot biztosított az antanthatalmaknak arra, hogy az ország egyes stratégiai pontjait a Maros folyó vonaláig megszállhassák.⁸ E jog alapján 1918. december 10-én megjelentek Szegeden az első francia csapatok. (Előbb egy francia főhadnagy vezetésével 20-25 főnyi különítmény érkezett városunkba szálláscsinálóként). A polgárság bizakodással tekintett a francia megszálló csapatok bevonulása elé, mert remélte, hogy a megrendült közbiztonságot a franciák helyre állítják Szegeden és titokban abban is reménykedtek, hogy Magyarország integritását a franciák biztosítani fogják.

Az első nagyobb kiábrándulás és csalódás akkor következett be, mikor a szerbek megszállták a Tisza túlsó partján lévő Újszegedet, Szeged városnak ezen értékes városrészét. A megszállás előbb katonai jellegű volt, de azután bizonyos rendészeti intézkedésekre is kiterjedt. A város közönsége körében mindinkább felütötte fejét az a félelmet keltő ijedelem, hogy Sztojanovics Szvetozár szerb parancsnok székhelyét áttesszi Szegedre és intézkedésének körét is kiterjeszti. (Újszeged közigazgatásának irányítása Szeged város polgármesterének kezében volt még akkor).

A további francia csapatok 1918. dec. 30-án, Boblet ezredes parancsnoksága alatt vonultak be Szegedre.⁹

A francia katonaság száma mindjobban emelkedett és a következő év március végére már 40000 francia katonát szállásoltak el Szegeden és környékén.

A francia megszállás előtt Szegeden is megalakult a Nemzeti Tanács, amelyben úgy a konzervatív polgárság, mint a munkásság is képviselve voltak. A Nemzeti Tanács megalakulása után, rövidesen létrejött a nemzeti alapon álló Katonai Tanács, melynek vezetői hazafias érzésű és gondolkodású magasabb rangú tisztek voltak.

Az országban olyan áramlat kezd azonban uralkodóvá válni, amely az uralmi rendszerből kitaszítja a polgári elemeket és ez az áramlat Szegedet is előnti. A két működő tanács mellé, – természetesen a helyi sajtó talajmunkálása után – lerakódik egy újabb szerv, az úgynevezett Munkás Tanács.

A munkások a Nemzeti Tanácsban eleinte szórtan és hozzájárulnak a polgári pártok határozataihoz. Amikor azonban a Munkás Tanács megalakul,

⁸ 1918. november 13-án írták alá a belgrádi katonai egyezményt, ami alapján a magyar kormánynak vissza kell vonni csapatait északra a Nagy-Szamos felső folyása, Beszterce, Maros falu, Maros folyó a Tiszáig, Szabadka, Baja, és Pécs várostól északra s a Dráva folyása alkotta vonaltól.

⁹ Boblet ezredes vezetésével három francia zászlóalj vonult be a városba.

mindinkább erőszakosan lépnek fel. Követelik dr. Szalay József¹⁰ rendőrfőkapitány és Balogh Károly¹¹ városi tanácsnok eltávolítását, akik szerintük goromba modorukkal kihívták a munkásság haragját. Szeged kormánybiztosává ebben az időben (1918. november 20.) nevezi ki Károlyi Mihály kormánya Dettre János¹² dr. városi alügyészt, kormánybiztos főispánná. A polgári szellem azonban még mindig élt Szegeden, melynek bizonyossága az, hogy Becsey Károly¹³ a Függetlenségi Párt¹⁴ elnöke e szavakkal üdvözölte az új kormánybiztost: „Ha hűtlen lennél a 48-as elvekhez, abban a pillanatban megszakad az a viszony, amely indokoltá tette a korábbi időben felajánlott támogatásunkat.”

Amikor a francia megszálló csapatok zöme Szegedre már bevonult, a város irányítása a Nemzeti Tanács kezében volt. Boblet francia ezredes a Tanácshoz intézett levelében a franciák álláspontját a következőkben szögezte le:

„Miután a francia csapatok az Önök városába megérkeztek, megállapíthaták, hogy mi milyen szellemben teljesítettük feladatunkat. Viszonyunk mostanáig korrekt volt, de szívélyessé válhat a keserűség dacára, melyet az Önök volt német szövetségeseinek barbarizmusa idézett elő. A németek nálunk banditák módjára viselkedtek; de mi nem változtatjuk meg jellemünket, amely lovasias marad, mint volt a múltban is.

Anélkül, hogy az Önök belső viszonyaiba avatkoznánk, azon föltétel alatt, hogy a rend fenntartassék, mindenkor a szabadság, jog és köztársaság katonái maradunk.

¹⁰ Szalay József (1870–1937): Jogi doktorátusa (1894) után Békés megyében vállalt közhivatalokat. 1905-től hódmezővásrhelyi rendőrfőkapitány. 1909-től Szeged városi helyettes rendőrkapitány és rendőrbíró. 1916-tól rendőrfőkapitány ugyanitt. 1918-ban nyugdíjazták. A forradalmak után, 1920-ban kinevezik a szegedi állami rendőrkörlet főkapitányává. Híres könyvgyűjtő.

¹¹ Balogh Károly (1862–1924): iskoláit Szegeden elvégezve városi szolgálatba lép. 1907–1924 között városi tanácsnok. 1918-ban a munkásság eltávolítását követeli, Dettre János – feltehetőleg csak formailag – fegyelmi eljárást indít ellene. A Szegedet megszálló franciák bízzák meg a Szegedi Szövetségesközi Élelmezési Bizottság vezetésével.

¹² Dettre János (1886–1944): a szegedi piarista gimnázium után a kolozsvári egyetemen szerzi jogi doktorátust. Gyakorlati ideje után Szegeden ügyvéd, majd 1914-től alügyész. A Károlyi-párt tagjaként nevezik ki 1918-ban kormánybiztos főispánná. 1919-es szerepéért törlék a Szegedi Ügyvédi Kamarából, az úri társaság elfordul tőle. 1921-es perében két havi fogházra ítélik. Ezután 1925-ig Szabadkán él, majd visszatelepedik, miután az elle né folyó eljárást megszüntetik. 1927-ben mint volt főispánt nyugdíjazták. 1944-ig ügyvédi és publicisztikai (Délmagyarországi) tevékenységet folytat. 1944-ben deportálják, útközben öngyilkosságot követ el és Topolyán meghal.

¹³ Becsey Károly (1867–1921): 1894-ben jogi doktori végzettséget szerez, majd ügyvédként dolgozik. A Függetlenségi és 48-as Párt tagja, országgyűlési képviselő. 1918-ban a szegedi Nemzeti Tanács elnöke.

¹⁴ A Károlyi-féle Függetlenségi és 48-as Párt. 1916-ban alakult a Függetlenségi és 48-as Pártból Károlyi Mihály vezetése alatt kivált 26 képviselőből. Programja az annexiómentes béke, perszonálunió és demokratikus reformok.

Szeged, 1919. január hó 8. Boblet ezredes, a szegedi francia csapatok parancsnoka.”

A szegedi polgárságot a francia parancsnok e levele nagymértékben megnyugtatta, mert joggal remélhette, hogy az országban már ekkor mind jobban és veszélyesebben jelentkező vörös veszedelem nem tud behatolni a szegedi falakon. A reményeket más irányú nyugtalanító jelenségek zavarták meg. Így február 2-án a szerbek Bácska felől is megkezdték Szeged megközelítését és február 7-én Horgos megszállása után a Szegedtől 10 km-re délre eső, közgazgatásilag a városhoz tartozó Röszkére is bevonultak, sőt Alsótanya egy részét is birtokba vették. Az alsótanyai megszállás öletszerűen, minden terv nélkül történt, és így az a szomorú helyzet következett be, hogy egyes gazdáknak a háza a megszállott részre, földje pedig szegedi részre esett – vagy megfordítva.

A szerbek a szalmacsomóval megjelölt önkényes határvonalon át minden közlekedést megtiltottak. (Trianoni békeszerződés ezt az állapotot nagy részben véglegesítette). Ezzel egy időben a szerbek Újszegedet is elzárták az anyavárostól. Újszegedből Novi-Szegedin lett és önálló közigazgatást vezettek be. A Szegedet Újszegeddel összekötő közúti hidat lezárták, és sok száz család, kiket élethívatásuk Szegedhez kötött, kénytelen volt Újszegedet elhagyni. (A Szegedre özönlő családok elhelyezése súlyos feladatot rótt a város vezetőire, mert a már előbb nagyszámban ideérkezett menekültek elhelyezése miatt a városban lévő felesleges lakásokat igénybe kellett venni). A szerbek ágyúkat szegeztek a városnak, hogy lövessék abban az esetben, ha intézkedésük a legkevesebb ellenállásra talál.

A rettegés napról-napra fokozódott. A franciák nem avatkoztak semmibe. A szegedi helyőrségre sem lehetett számítani, mert legénysége már csak tüntetésre és politizálásra volt használható, de a háza védelmében fegyveres ellenállásra nem volt kapható. Lassanként a Munkás Tanács kezébe csúszik át a polgári és katonai hatalom. A szerbek látva a szegedi zavaros állapotokat, mindjobban berendezkedtek a megszállott részeken. Fosztogattak, erőszakoskodtak, megfélemlítettek, családi kötelékeket szakítottak szét. A városban lakó gazdáinkat nem engedték a megszállott részen levő birtokukra kimenni, ahonnan közben elhurcoltak terményt, állatot, bort. Elvittek mindent, ami csak mozdítható volt. Hiába fordult bárki a franciákhoz, azok a szerbeknek adtak igazat.

A színmagyar Szeged tehát ebben az időben három oldalról: kelet, dél és nyugat felől szerb megszállás alatt volt, és területének több mint kétharmad része idegen uralom alá került. Magában a városban pedig francia színes katonák cirkáltak és tétlenül nézték a fejlődő forradalmi jelenségeket, melynek egyik kirívó esete az volt, hogy a vörös katonák március 22-én a teljes passzívításban lévő francia katonaságot meg akarták támadni.

Ki hitte volna azt a képtelenséget – még néhány hónappal előbb is –, hogy Szeged az Alföld központjában határvárossá degradálódjék, már a gyászos trianoni békeszerződés előtt. A szerbek 1920-ban Újszegedet kiűritették ugyan, de a határt csak néhány kilométerrel vonták meg hátrább, dél felé. Az alsótanyai részen, legtöbb helyen Szeged város határáig vonultak vissza és ez a határ az ú. n. demarkációs vonal volt.¹⁵

Szeged a megszállás alatt

A francia csapatok 1918. december 15-én a szegedi pályaudvaron francia állomásparancsnokságot állítottak fel, majd a proletárdiktatúra alatt, illetve annak megszűntével Betrix ezredes¹⁶ városkormányzói minőségben átvette még a polgári közigazgatás legfőbb irányítását is. Ettől az időtől kezdve szinte napoként érkeztek a városba különböző francia alakulatok: madagaszkári négerek, arab spahik¹⁷, zuávok¹⁸, anámik¹⁹ és egyéb színes csapatok, melyek legénységét iskolákban, a tiszteket pedig magánlakásokban helyezték el. A parancsnokság a kerületi parancsnokság épületébe költözött, ahol hosszabb ideig úgy a magyar, mint a francia zászló is lengett. A megszállás eleinte teljesen katonai jellegű volt, és a megszállás első idejében egyáltalán nem avatkoztak belügyeinkbe a franciák. Csak attól az időtől kezdve változott meg álláspontjuk, amikor a proletárdiktatúra kitörésével az itteni direktórium ténykedései bizonyos vonatkozásban franciaellenessé is váltak és ekkor formálisan is átvették az impériumot Szeged felett, melyet azonban hivatalosan a városi hatósággal sohasem közöltek.

1919. augusztus 12-ig Betrix ezredes, Gondrecourt tábornok, Fournier ezredes, néhány napig Rondenay ezredes voltak városkormányzói minőségben Szegeden, míg ettől kezdve, vagyis a Nemzeti Hadseregnek²⁰ Dunántúlra való

¹⁵ Az 1918. november 13-án megkötött belgrádi katonai egyezmény által meghatározott vonal, mely az antant csapatok által megszállt területek határát jelenti. A román hadsereg nem tartotta be az egyezményben kijelölt határt, hanem fokozatosan nyomult nyugat felé, bevonulva a bukaresti szerződésben neki ígért területekre.

¹⁶ Betrix ezredes március 23-án lett városkormányzó.

¹⁷ A francia gyarmati hadsereg 1834-ben alakult, francia tisztek vezetésével, bennszülöttekből toborzott lovassága.

¹⁸ Eredetileg Zuavia kerület lakói Konstantine algériai tartományban, akik hagyományosan híres zsoldosok voltak. 1830-ban a francia gyarmati hadsereg is zsoldjába fogadta őket. Francia katonákkal együtt, vegyes egységekben alkalmazták őket.

¹⁹ Indokínai származású gyarmati katonaság. Eredetileg az annami királyság lakói.

²⁰ Nemzeti Hadsereg: az ellenforradalom és a magyar állam fegyveres erői 1919–1921 között. Felállításában nagy szerepe volt Horthy Miklósnak, aki mint hadügyminiszter rendelte el felállítását. A felállítás körülményeiről ld. később.

elvonulásától a megszállás végéig De Tournadre tábornok volt a városkormányzó.²¹

Kun Béla²² kormányának²³ bukása, és a románoknak Budapestre történt bevonulása megváltoztatta a helyzetet azzal, hogy a magyar nemzeti kormány megállapodást kötött a románokkal a Duna-Tisza közét illető közrend biztosításáról. Az impériumot a magyar nemzeti kormánynak átadták a franciák és 1920. február 20-án történt végleges kivonulásukig az újságok cenzúrázására és a város rendjének fenntartására szűkült jogot gyakoroltak. A francia csapatok magasabb parancsnokságai közül a kerületi parancsnokság Újszegeden működött, Charpy tábornok parancsnoksága alatt. Nagyikikindán de Lobit²⁴ tábornok hadosztályparancsnok, Belgrádban az „Armée Française Hongrie” parancsnoka Franchet d’Esperey tábornagy²⁵ volt.

A francia megszállás alatt a város igen mozgalmas és néha festői képet mutatott, különösen akkor, amikor az itt állomásozó különböző színes csapatok tüntető felvonulásokat rendeztek. Ehhez hozzájárult még az, hogy nemcsak a városban állomásozó francia tisztek voltak itt, hanem a megszállt területekről is sűrűn jöttek át katonai küldöttségek. A mozgalmas életet még előmozdította az is, hogy a vörös magyar területről szinte naponként özönlöttek a menekültek és magában Szeged társadalmában is a csendes hétköznapi nyugalom felváltotta egy izgalmi állapot, amelynek minden megmozdulása, a régi nagy Magyarország visszaszerzésére irányult.

Húsz esztendő elteltével meg lehet állapítani azt, hogy eleinte a franciákkal szemben bizonyos rokonszenvet tanúsított a város közönsége, ami abban lelte magyarázatát, hogy a Munkás Tanács által fogatosított lakásrekvirálások és elkobzások ott nem történtek, ahol francia tiszt volt beszállásolva. A hangulat azonban később megváltozott a franciákkal szemben, mert kiérzett minden intézkedésükből az a fölényes különbség, ami győztes és legyőzött között van, amelynek oka mindenekelőtt a németekkel való volt szövetségünkben rejlett.

A francia tisztek és a legénység is általában udvariasan érintkeztek a magyarokkal, sőt egyes tisztek határozottan rokonszenvet is mutattak irántunk.

Húsz esztendő után objektíve meg kell állapítanunk, hogy végeredményben az adott körülmények között a francia megszállás Szeged városra nézve szerencsés volt. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ennek következtében a bolsevizmus nem tombolhatott olyan erővel Szegeden, mint pl. Budapesten. Továbbá így megvolt a lehetőség is arra, hogy Szegedről kiindulhatott a nemzeti megújulás.

Néhány szóval meg kell említeni még azt is Szeged megszállásával kapcsolatosan, hogy amikor a Duna-Tisza köze a román megszállás alá került, több ízben szó volt arról, hogy a franciák elhagyják Szegedet és helyettük a románok szállják meg a várost. Ez a hír több ízben súlyos aggodalmat keltett Szegeden. A franciák később bizonyították, hogy ez a veszély fennállott.

Út a forradalom felé

A Munkás Tanács mindinkább agresszívebben lépett fel minden vonatkozásban és intézkedései a polgárság megfélemlítésére irányultak.

Még 1918. dec. 10-én Soós Károly tábornok²⁶, körletparancsnok az eskütételnél hazánk függetlenségének megvédésére buzdította a katonákat, de már december 16-án elszomorító látványban volt része Szeged város hazafias polgárságának.

A Munkás Tanács elé kivezényelt katonaság a Munkásbiztosító Intézet elé felvonult, ágyúkkal és gépfegyverekkel, hogy Pálffy József²⁷ dr. elnököt és Nekich Richárd dr. igazgatót állásukból elmozdítsák. Egyiküket sem találták azonban hivatalukban, és ekkor a már ezrekre menő munkástömeg kíséretét-

²¹ 1919. június 15-én lett Gondrecourt tábornok Szeged kormányzója, őt váltotta július 4-én Fournier alezredes, majd július 26-án Rondenay ezredes, végül augusztus 12-től nevezték ki de Tournadre tábornokot, aki 1920. március 1-ig, a francia megszállás végéig ellátta tisztét.

²² Kun Béla (1886–1939): Az első világháború előtt a kolozsvári munkásbiztosító pénztár tisztségviselője, ahol sikkasztási ügye miatt vizsgálat indul ellene. A világháború kitörésekor a frontra kerül, hamarosan orosz hadifogságba esik. A tomszki hadifogolytáborban aktívan bekapcsolódik a kommunista forradalmi mozgalomba. 1918 novemberében szovjet-orosz anyagi- és ideológia háttérrel hazatér és megszervezi a KMP-t (Kommunisták Magyarországi Pártja). Aktív szervezkedésbe kezd, ennek eredményeként 1919. március 21-től a Tanácsköztársaság külügyi népbiztosa. Formálisan nem, de valójában ő a proletárdiktatúra vezetője. A bukás után a Szovjetunióba kerül, ahol a Kommunista Internacionálé elnöksége végrehajtó bizottságának tagja. Sztálin parancsára koncepciós perben kivégzik.

²³ A Garbai Sándor vezette Forradalmi Kormányzótanács, a Tanácsköztársaságban a legfőbb végrehajtó hatalom.

²⁴ Paul de Lobit: francia tábornok, a d’Esperey tábornok vezette Keleti Hadsereg főtisztje. A térségben állomásozó francia csapatok képviselőjeként írja alá a Vix alezredes által átnyújtott jegyzéket. Felsőbb utasítások alapján támogatja az ellenforradalmat.

²⁵ Franchet d’Esperey (1856–1942): tábornok. Az első világháborúban a nyugati fronton harcol, ahol az északi hadseregszoport parancsnoka. 1918. június 18-tól az antant balkáni haderőinek főparancsnoka, szeptember 14-én sikeres offenzívát indít a bolgárok ellen. Az antant képviselőjében megköti Magyarországgal a belgrádi fegyverszünetet.

²⁶ Soós Károly (1869–1953): egykori k.u.k. katonatiszt. Az I. világháborúban vezérkari és csapatszolgálatot teljesít, 1917. szeptember 8-tól vezérőrnagy. Az októberi események alatt rövid ideig a szegedi honvéd kerület parancsnoka. Később csatlakozik az ellenforradalomhoz, 1919. augusztus 12. – december 12. között a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, 1920. március 15. – július 19. között honvédelmi miniszter. 1925-től nyugállományú gyalogsági tábornok, Horthy bizalmasa.

²⁷ Pálffy József (1874–1944): Pálffy Dániel vasgyáros testvére. Jogi doktorátusa után Szeged város árvaszéki elnöke (1906–1918). 1924-ben magyar királyi kormányfőtanácsos. 1929-ben városi tanácsnok.

ben a katonaság a városháza elé vonult. Azt körülzárták, majd küldöttség ment a kormánybiztoshoz és a polgármesterhez, kikkel a Munkás Tanács azon határozatát közölték, hogy Balogh Károly tanácsnokot sem találták meg hivatalában, és így a tömeg, szitkozódások közben szétszórt.

Bár a felvonultatott ágyúk és gépfegyverek nem voltak megtöltve, mégis az időtől kezdve a jóérzésű szegedi polgárság állandó rettegésben élt, mert nem tudhatta, hogy ez a helyzet hova fog fejlődni. Féltek a családjukat, vagyonukat és állásukat a polgárok, s bár összeszorított ököllel azért *legtöbbször igyekeztek beleilleszkedni a változott életkeretbe. Megállapítható még az is, hogy a polgárságnak ez a gerinctelensége súlyos hiba volt. Ha a polgárság akkor egységesen és erőlesen szembeállt volna ezzel a komolytalan bandával, a későbbi szomorú események nem következtek be. A Munkás Tanács természetesen ezt az észlelt félelmet és megalkuvást egyszerűen ki tudta használni a saját céljaira. Erőszakos fellépésével sikerült mindjobban rányomni a város közigazgatására. A polgári lakosságot pedig állandóan zaklatta.* Már december közepén megkezdtek a ruhaneműk rekvirálását azon címen, hogy azt a leszerelt katonák részére gyűjtik. Minden magánlakásba berontottak, fenyegetőztek, sok helyen még értéktárgyakat is elhurcoltak.

A polgári pártok, a polgármester és a kormánybiztos a polgárság érdekei megvédésére és, hogy a hatalom teljesen át ne csússzon a munkásság kezébe, igyekeztek a munkássággal az összhangot fenntartani, de e jó szándékú erőfeszítésük hiábavalónak bizonyult. Ma már tisztán látjuk, hogy akkor helytelen taktikát követtek, mert nem mutattak kellő erélyt a Munkás Tanács követelkezésével szemben.

A város közigazgatóságát irányító Nemzeti Tanácsban a polgári pártok és a munkásság képviselői között az ellentétek mindinkább kiéleződtek. Eközben a polgári pártok nem vették észre a rendbontás feltűnő jelenségeit. Mihelyt a munkásságnak nem tetsző dolgot javasoltak a polgári pártok, a munkásság azonnal az ellenforradalmiság vádjával illette őket, amely ellen sajnos – a polgári pártok vezetői erőteljesen tiltakoztak, pedig még Magyarországnak polgári kormánya volt. Igaz, hogy ekkor már, ha a polgári pártok hazafias irányban szervezkedést kíséreltek meg, azt a szociáldemokraták és a kommunisták csírájukban elfojtottak.

A helyi lapok is már vörös irányba tolódtak el. Ilyen címeket láttunk az újságokban: „Távozzanak a régi rendszer emberei.” (Ez alatt már a Nemzeti Tanács értendő.) „A szegedi csendőr alezredeknek nem tetszik az új kór.” „A munkásság és katonaság együttes tiltakozása.” „Düledéznek a régi rendszer oszlopai.” Herczeg István, Eidus Bentian²⁸ litvániai beszivárgó zsidók kommunizmust dicsőítő cikkei jelennek meg.

²⁸ Eidus Bentian (1880–1944): fogtechnikus. Oroszországból emigrálva 1909-ben kerül Szegedre. A Tanácsköztársaság leverése után börtönbe kerül. Udvardi János 1920-as szökéséhez ő biztosított ruhát és anyagiakat. 1944-ben letartóztatják, további sorsa ismeretlen.

1919. január 10-én újabb kellemetlenségre ébred a város polgársága. Megjelenik a lakásrekvirálási rendelet, mely jogot ad arra, hogy magánlakásokba helyezték el a proletárlakókat. A lakosság ekkor úgy igyekszik védekezni, hogy a franciáknak ajánlják fel lakásaikat; ugyanígy az egyesületek is. A gyárakban megkezdődnek a bérmozgalmak, az üzemek vezetőihez ultimátumokat küldözget a Munkás Tanács, és előkészületek folynak a város földjeinek kommunizálására.

A Nemzeti Tanács helyzete ekkor már tarthatatlanná vált, úgy, hogy kénytelen volt január közepén működését be is szüntetni. Dettre János kormánybiztos pedig feloszlatta a törvényhatóságot – mint életképtelent – és annak jogait teljes egészében magára ruházta. A Nemzeti Tanács helyett felállítják a Nép Tanácsot, melyben a munkásság nagyobb számban van már képviselve, de ez a város vezetésébe nem tud hatékonyan befolyjni, mert kifejlődött már a Munkás Tanács terrorizáló és várost uraló hatalma.

A Munkás Tanács érdekkörébe vonja a helyőrség nagy részét, és január 18-án annak részvételével a Korzó-moziban ülést tart, ahol Wallisch Kálmán²⁹ oly értelmű javaslatot terjeszt elő a Katona Tanács újjászervezésére, mely szerint ezentúl a csapatok bizalmi emberei választják meg a főbizalmikat, és ez alkotja a Katona Tanácsot. A munkásság szemében ez a szervezett sem vált be, mert a Katona Tanács élére minden egyes alkalommal, akárhogy cseréltették a vezetőséget, nemzeti érzésű tisztek kerültek, akik az akkori Böhms³⁰ hadügyminiszter elé a zsoldos hadsereg felállítására ellen tiltakozó memorandumot is terjesztettek, és abban kifejtették abbéli aggályukat. „Félő, hogy a zsoldos hadsereg felállítása az ország rendjét megbontja és arra törekszik, hogy a fegyveres erő birtokában az uralmat magához ragadja.”

Ezt a memorandumot Shvoy Kálmán³¹ őrnagy, a Katona Tanács ügyvezető elnöke adta át a hadügyminiszternek egy küldöttség élén. Böhms az abban foglaltakért azonnal vizsgálatot rendelt el, melynek lefolytatásával Steinbrück századost, Anker tengerészt és valami Kulcsár nevű vasmunkást bízott meg.

³⁰ Böhms Vilmos (1880–1949): eredeti szakmája műszerész. Korán bekapcsolódik a szakszervezeti mozgalomba. Az 1910-es évek leején már a szociáldemokrata párt vezetőségébe tartozik. Károlyi Mihály kormányában hadügyi államtitkár, 1919. január 20-tól hadügyminiszter a Berinkey-kormányban, majd a Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosa, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált.

³¹ Shvoy Kálmán (1881–1971): Ludovika Akadémiát végzett hivatásos honvédtiszt. Az I. világháborúban vezérkari tisztként szolgált különböző beosztásokban. Csatlakozik a Nemzeti Hadsereghez, ahol az I. hadművelleti csoport főnöke, majd a szegedi katonai körlet vezérkari főnöke. 1922-től a szegedi 5. vegyesdandár vezérkari főnöke. 1927-től tábornok. Közben államtudományi doktori címet szerez. 1929-től a Vitézi Rend tagja. 1930–1934 között az 5. vegyesdandár parancsnoka. 1931-től altábornagy. 1934-es nyugalomba vonulása után országgyűlési képviselő (1935–1939).

A vizsgálat eredményeként bádogi Soós Károly tábornokot a kerületi parancsnokság vezetése alól felmentette, akinek helyébe Tabódy Zsolt³² ezredes került. A Katonai Tanács vezetőségét kicserélte. Shvoy Kálmán őrnagyot és Reich Egon főhadnagyot lemondatták; helyükre Illy századost, Heffner és Dejecsik őrmestereket választották meg.

E napokban a katonaság szüntelen forrongása mellett a kommunisták és a szociáldemokraták egymásközi villongása volt előtérben.

Érezni lehetett, hogy az események valami ismeretlen veszedelem felé rohannak. A Kendergyárban sztrájk tört ki. A kereskedők ellen a munkások tüntetést rendeztek, és megalakult a szellemi munkások szakszervezete Czibula Antal dr.³³ (későbbi direktóriumi tag), Somlyódy István táblabíró és Nagy Zoltán törvényszéki bíró vezetése mellett. Kitört még a bérkocsis és a fuvaros sztrájk is.

Békés proletárdiktatúra Szegeden

A közállapotok rohamosan züllöttek. Március 9-én rokkantak vonulnak a városháza elé, Müller Manó dr., a földosztó bizottság vezetője és Vásárhelyi Júlia vezetése mellett, és az ott tartott gyűlésen a város földjeinek a fölöstását követelték. Ezen a gyűlésen Genál Tibor újságíró egy határozati javaslatot is előterjesztett, mely többek között a következőket tartalmazta:

„A szegedi egységes proletáriátus, a katonák és dolgozó szegények tiltakoznak a proletáriátus harci egységének a szociáldemokrata párt részéről való megbontása ellen. A szegedi proletárság a kíméletlen osztályharc alapján áll és annak minden eszközét igénybe veszi. A szociáldemokrata párt magyar diktátorai a proletárság magyar és orosz vezéreit egyesítési és gyülekezési szabadságukban bebörtönzéssel gátolják meg.”

A határozati javaslatot nagy lelkesedéssel fogadta a gyűlés, amelyen a szónok még azt is követelte, hogy kiáltsák ki Szegeden azonnal a proletárdiktatúrát.

Végül felszólította a leszerelt katonákat, hogy a szocialisták kezéből erőszakkal ragadják ki a hatalmat és követelte, hogy ugyanakkor ostromolják meg a Csillag-börtönt³⁴ is.

A városban az izgatottság a véglétekig fokozódott. Közszájon forogtak nevek, hogy a kommunisták kiket fognak kirabolni, és mely intézményeket vesznek birtokukba.

Másnap a város a legnagyobb felfordulás képét mutatta. Különböző helyeken agitáló szónokok éltették a proletárdiktatúrát. A leszerelt katonák kommunista irányítás mellett Klein Antal pincér, Ozsváry József és Udvardy Ferenc vezetésével a városháza elé vonultak, és azt követelték a polgármestertől, hogy a leszerelt katonák részére fejenként azonnal 5400 koronát fizessen ki, ami nem kevesebb, mint 92 millió koronát tett volna ki. De ugyancsak hangoztatták egyben, hogy ha a város kasszájában ennyi pénz nem lenne, akkor a polgármester a város gazdag polgáraitól szedje azt össze. A polgármester válaszában ugyan megnyugtatta őket, hogy fel fogja szólítani a város gazdag polgárait a leszerelt katonák igényeinek kielégítésére, de a tömeg azért zúgolódva oszlott szét.

Eközben az alsóvárosi ferencrendi zárdának fiatal ferencrendi házfőnöke: páter Zadravecz István – akit már a szocialisták is megfenyegettek be nem hódoló gerinces magatartásáért – bátran teljesítette hivatását és gyújtó beszédekkel a lerombolt oltárokat régi fényükben igyekezett visszahelyezni az alsóvárosiak lelkében. Megalakítja a Katolikus Legényegyletet, hogy a sok jóérvű alsóvárosi fiatalember lelkében a katolikus szellem ne engedje beférkőzni az istentelenséget és pogányságot szellemét.

A nagy idők nagy embere bontakozik ki P. Zadravecz István egyéniségében. Az Isteni gondviselés hozta közénk. 1914-ben éppen akkor, amikor nekünk magyaroknak legjobban szükségünk volt az Ő nagy tudására és fanatikus hitére, melyet olyan szuggesztív erővel tudott átplántálni mindnyájunk – még a hitetlenkedők, kételkedők – lelkébe is. Majdnem minden hazafias és vallásos szervezet élén Ő állt, mint vezér. Bűvös erő és eszmény volt köztünk.

Az alsóvárosi szószék a kommunisták szemében nagy szálla volt. A remegő emberek tömegei özlönlöttek az utolsó menedékhelyre, az alsóvárosi templomba, hogy P. Istvántól reményt, bátorságot és kitartást vihessenek a megbolygatott családi tűzhely körébe.

Amikor kimondják az állam és az egyház szétválasztását és megszüntetik az iskolákban a vallásoktatást, P. Zadravecz István a kolostor nagytermében még fokozottabb vallásoktatást vezet be.

³⁴ Csillagbörtön: 1883-ban olasz neoreneszánsz stílusban Wagner Gyula tervei alapján emelt épület. Nevét alaprajzáról kapta. Híres börtön, itt raboskodtak többek között Rákosi Mátyás, Matuska Szilveszter, Kádár János, Szálasi Ferenc.

Uzdóczy Zadravecz István
ny. tábori püspök, Szeged város díszpolgára.

Ezt a kommunisták is megtudják, és éppen akkor, amikor a szószékről osztorozta az „új világrendet” elfogták és a rendőrségre kísérték. Fogolynak minősítették, de megengedték, hogy detektív felügyelet mellett szabadon mozogjon. Ekkor mondta nyíltan a szemükbe: „Igenis meg vagyok győződve, és ha kell, meg is halok azért a meggyőződésemet, hogy sem állam, sem nemzet, sem család, sem egyén nem egzisztálhat Jézus nélkül.” Olyan faszcináló³⁵ hatása volt, hogy még a kommunisták sem merték bántalmazni. Gyűlöltek bár, de félték tőle.

A szociáldemokrata párt belátván, hogy a hatalom egészen kiesett a kezéből és a kommunisták intézkednek önállóan minden vonatkozásban, Wallisch párttitkár és Tabódy katonai parancsnok Böhm hadügyminiszterhez aziránt fordult távirattal, hogy egy zászlóalj fegyveres erőt küldjön Szegedre a hatalom fenntartására.

Abban a biztos tudatban, hogy a hadügyminiszter haladéktalanul teljesíteni fogja a kívánságukat, népgyűlést hívtak össze a Klauzál térre. A gyűlést azonban a kommunisták megzavarták, úgy, hogy még befejezni sem tudták. Ezután a szocialisták innen a kommunisták által ugyanerre az időre egybehívott népgyűlésre mentek át, ott azonban már komoly összeütközésre is sor került. Egy csomó huszár nekiment a szocialistáknak és az egyik katona revolverével közéjük lőtt, mire még néhány lövés dördült el. Több ember megsebesült, köztük Balogh János 12 éves fiú, aki sérüléseibe belehalt.

Neuberger különítmény

A szocialisták kívánsága tényleg teljesült másnap, március 12-én, mert Félégyházáról „Böhm hadügyminiszter megbízásából, rendcsinálás végett” egy „tengerész különítmény” érkezett a városba Neuberger Frigyes állítólagos főhadnagy vezetése mellett. Rangjelzést a különítményben senki sem viselt.

Neuberger első ténykedése az volt, hogy elrendelte a „statáriumot” az alábbi rendelettel:

„Elrendelem, hogy minden katonai és polgári egyén minden fegyvert és hadianyagot beszo­l­gáltasson. Gyülekezés csak engedéllyel történhetik. Az összes tényleges szolgálatot teljesítő tisztek és tovább­szol­gá­ló altisztek Ná­lam jelentkezni köte­lesek. Este 9 óra után a lakáson kívül nem tartózkodhat senki. A rendelet ellen vétő egyén rögtön­félő bíróság elé fog állí­tatni.”

Ez a társaság másnap megkezdte a fegyverek és géppuskák összegyűjtését úgy a laktanyákban, mint a magánlakásokban. A városháza tornyára pedig

³⁵ Faszcináló: elbűvölő.

felkerült a vörös rongy. Ettől kezdve a Munkás Tanács lett a közhatalom egyedüli birtokosa.

Neubergerék – a köznép szerint – „hajóhintások” védelme alatt voltak és így teljesült be a szocialisták végzete is. Első rohamukban ledöntötték a régi rendszer falait – melyben a polgár épp úgy, mint a munkás megtalálta a maga létigényeit –, hogy éppen a segítségül hívottak döntötték meg a szocialisták uralmát is.

Neubergerék első intézkedése az volt, hogy Somogyi Szilveszter dr. polgármestert³⁶ és Dettre János dr. kormánybiztost felszólították helyeik azonnali elhagyására. Mindketten, helytelenül, az erőszaknak engedtek. Neuberger a franciákhoz is intézett felhívást, hogy tegyék le a fegyvert és vonuljanak ki a városból. A felszólítás e szavakkal végződik:

„Felszólítunk benneteket francia katonák, hogy fegyvereiteket tegyétek le a népszabadság akarata előtt, és Ti szabadon menjete haza a Ti hazátokba, szétvinni a népszabadság eszményeit. Ha nem így lenne, benneteket is ellenségnek néznénk, és újra fel kellene idéznünk a gyilkolás rémes munkáját az emberiség szabadságáért.”

E nagyszerű felszólításra a franciák azzal válaszoltak, hogy megszállták a postát és a vasutat. A kormánybiztos helyébe Wallisch „elvtárs” került, a polgármesteri székbe pedig Czibula Antal dr. ügyvéd ült, és megkezdődött Szegeden „egy békés proletárdiktatúra”, melyben tulajdonképpen a Munkás Tanács uralkodott és fegyveres erejét Neuberger „tengerészei” szolgáltatták. Tehát Szegeden tíz nappal előbb kezdődött a proletárdiktatúra, mint Budapesten. Működésük alatt egymásután hozzák a szovjet rendeleteket. A „Vörös Újság” az új rendben ekként ír: irgalmatlan halál annak, aki moccanni mer az új világrend ellen.

A proletárdiktatúra kikiáltása Szegeden

Az 1919. év március 22. 23. 24. 25. és 26. Szeged város árvíz utáni történetének legszomorúbb napjai.

Március 19-én kikiáltották Budapesten a proletárdiktatúrát, ahonnan különvonaton érkezett vissza Szegedre Udvardi János³⁷ üveges segéd, a kommunista párt titkára, a budapesti gyanús múltú politikai desperáldoktól³⁸ nyert meghatalmazással, mint teljhatalmú megbízott, hogy Szegeden is megszervezze a proletárdiktatúrát.

Wallisch Kálmán (kőműves segéd) az egész szociáldemokrata párttal és Neuberger „tengerészkülönítményével” azonnal bejelentették a csatlakozást. Neuberger „városparancsnok” (fakereskedő segéd) egyébként állandóan fehér lovon, svájci admirális uniformisban köznevetség tárgyaként fényképezte magát, s arcképét elrettentő példaként a kirakatokban tette közzé. Ez az operethadsereg tartotta rettegésben néhány napig a várost.

Március 22-én budapesti irányításra a kora reggeli órákban a kommunisták a városháza tanácstermébe vonultak és ott azonnal kimondták a proletárdiktatúrát, és elrendelték annak biztosítására a munkásság felfegyverzését. A végrehajtással Zarecsnik János vörös zászlóst bízták meg, aki Stéhly elvtárral³⁹ azonnal a Mars téri laktanyába ment azzal a követeléssel, hogy a laktanyaparancsnok azonnal adja át a fegyvertárat, amit természetesen a laktanyákban tartózkodó tisztek nem tudtak megakadályozni.

A városházán közölték a polgármesterrel, hogy a Tanácsköztársaság megalakult, és a város ügyeit egy háromtagú direktórium fogja intézni: Dr. Czibula Antal ügyvéd, Wallisch Kálmán kőműves segéd és Udvardi János üveges segéd.

A munkásság mindenütt fegyveresen kezdett csoportosulni. Az új alakulatnak a helyzetét azonban a franciák megnehezítették, mert látták, hogy a város olyan, mint egy megbolygatott darázsfészek és minden percben kirobbanhat a veszedelmes felfordulás, mely sok emberáldozatot is követelhet.

³⁶ Udvardi János (1890–1943): üvegezősegéd. 1907-től tagja a Szociáldemokrata Pártnak és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének. Bokányi Dezső köréhez tartozott, hallgatta a Galilei-kör előadásait. A Kommunisták Magyarországi Pártjának alapító tagja. Pártmegbízásból kerül Szegedre, mint szervezőtitkár. A Tanácsköztársaság bukása után Szabadkán letartóztatják. 1920-ban elvtársaival megszökik, Jugoszlávián és Bécsen keresztül Moszkvába kerül, ahol az Üveg- és Porcelán Tröszt párttitkára lett. Ezután a gazdasági szférában tevékenykedik, állandó propagandamunkát fejt ki.

³⁷ Desperáldoktól: kalandoroktól.

³⁸ Stéhly István (1886–1953): 1917-ben katonaként kerül Szegedre, részt vesz a forradalmakban. 1919 februárjában toborzóbiztos a hadseregben, a Tanácsköztársaság kikiáltása után a forradalmi intézőbizottság katonai bizottságának a tagja. A bukás után letartóztatják, 1921-ben öt év börtönre ítélik Czibula Antallal együtt. Közkegyelemmel 1922-ben kiszabadul.

³⁶ Somogyi Szilveszter (1872–1934): A szegedi piarista gimnázium után Budapesten szerzett jogi doktorátust. 1902-től Szegeden alügyész, 1907-től ügyész, majd városi rendőrkapitány. 1915 februárjában a város polgármesterévé választják. 1926-ban a szegedi egyetem díszdoktorává avatják az intézmény elhelyezése körüli érdemeiért.

A város parancsnokához, Neubergerhez felhívást intéztek, hogy azonnal adják át a várost a franciáknak.

A felhívásra Neuberger a Tanácsköztársaság nevében a következőben válaszolt:

„Elvárom a parancsnok úrtól, hogy vissza fogja adni a magyar proletáriátusnak azt, amit tőle jogtalanul és zsarolással elvettek és elvonulnak ebből a városból.”

Ezzel egy időben Neuberger elfogatási parancsot is adott ki a francia tisztek ellen, mely ekként szólt:

„Az összes francia tisztek a legsürgősebben őrizet alá veendő, illetőleg e célból rendeletemre azonnal letartóztatandók. A foglyok beszállítandók a város parancsnokához.”

A helyi lapok, a „Friss Hírek”, „Szegedi Friss Újság” „Proletár”, illetve „Szegedi Vörös Újság”-á vedlettek át. E lapok közleményei kihangsúlyozták, hogy a proletárdiktatúra megkezdődött, és aki ellene szegül, annak a büntetése kötél és golyó.

A közigazgatásban első teendője volt a direktóriumnak a város kasszájából saját intézőbizottsága és a Vörös Őrség⁴⁰ részére nagyobb összeget kiutalni. A dohánygyárból az összes szivarokat és cigarettákat elvitték, eltörölték a nemesi címet, rendjeleket, rangfokozatokat, s mindenki egyformán elvtárs lett. E parancs ellen vétők a rögtönítélő bíróság elé kerültek.

A francia járőrök állandóan cirkáltak a városban, minden középület elé, a vasúti állomásokra, a gázgyárba, a postahivatalhoz, a Csillag-börtön elé gépfegyveres őrségeket állítottak fel, de mindenütt velük szemben felfegyverzett vörös katonák, illetve munkások néztek farkasszemet. A francia őrségek közül a Rókusi állomás előtti és a Csillag-börtön előtti őrséget a vörösök meg is támadták. A Csillag-börtön előtt veszedelmes utcai harc fejlődött és abban mindkét oldalról többen megsebesültek. Fogas Imréné és egy francia katona meg is halt.

A lövöldözés óriási izgalmat okozott az egész városban. A polgárság tanácsalanul állt, kétségbeesetten figyelte, hogy mi lesz a folytatás. A franciák nem mutattak kellő erélyt, a polgárság pedig fegyvertelen és védtelen volt.

A franciák az eset után ágyúparkjukat Újszegedre kezdték átszállítani, s az volt az utasításuk, hogy ha a vörösök a francia őrségeket megtámadnák, Újszegedről a várost fogják lövetni. Erre azonban nem került sor, mert egyrészt a di-

rektórium katonai vezetősége nem tudott tényleges tiszteket kapni „haditervük” kidolgozására, és egy franciák elleni támadás levezetésére, másrészt, mert a Mars téri laktanyában összegyűjtött katonaságnak nagy része – több mint hatszázan – a sötétség beálltával fegyverestől megszökött a kaszárnyából és hazamentek.

Közben Somogyi polgármester és dr. Papp Menyhért⁴¹ rendőrkapitány a direktóriumot felkeresték, és felvilágosították őket arról, hogy ha a franciákat megtámadnák, az olyan vérontást vonna maga után, mely nem kímélné meg a proletárokat sem.

A franciák másnap, hogy hasonló eset ne ismétlődjék, Neuberget letartóztatták, de a direktórium könyörgésére rövidesen szabadon bocsátották azzal a feltétellel, hogy köteles azonnal elhagyni a várost embereivel együtt. Ez az obskúrus⁴² alak így tűnt el a városból.

Betrix ezredes megszállottnak jelenti ki a várost

Ugyanaznap este megérkezett Betrix francia ezredes és azonnal megszállottnak jelentette ki a várost, magát pedig városkormányzónak nevezte ki. Megérkezése után tárgyalásokat kezdett a direktórium tagjaival, kiknek a következő feltételeket szabta meg: 2500 puska, 150 gépfegyver beszolgáltatandó, 1300 főből álló helyőrség szervezhető és jelvénnel ellátandó. A franciák tudta nélkül semmiféle csapat nem jöhet be a városba. Sem fegyveres, sem fegyvertelen összejövetelnek nem tarthatók. Aki fegyveresen jár az utcán, lelövik, úgyszintén azt is, aki francia katonát bánt.

A feltételeket elfogadták ugyan a vörösök, de további működésüket ez nem befolyásolta. Megalakították a különböző forradalmi bizottságokat, betiltottak mindenféle vallásosítást az iskolákban, kicserélték a tanárokat, akiknek esküt kellett tenni, hogy az ifjúságot a proletáriátus szellemében nevelik, és erről az útról le nem térítik. Köz hírré tették, hogy aki aknamunkát folytat, azt rögtönítélő bíróság elé állítják. A rendőrség élére Heffner Károly szabóságát neveztek ki rendőrségi népbiztossá, akinek első teendője volt, hogy Zadravecz István ferences rendi házfőnököt, Karácsonyi Guidó káplánt és Bokor Pál dr. ügyvédet lakásukon őrizetbe helyezte ellenforradalmiság gyanúja miatt. A magánháztartásoknál megkezdtek az élelmiszerek után való kutatást. Back Bernát⁴³ lakásába Félix „főhadnagy” vezetése mellett 10

⁴⁰ Vörös Őrség: A Tanácsköztársaság karhatalmi fegyveres testülete. Utolsó főparancsnoka Rákosi Máttyás. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 26-i rendeletével állították fel, megszüntetve minden más rendőri és karhatalmi szervet, május 5-i rendelete pedig egyedüli nyomozó hatóságként – megszüntetve minden más testületet – a Vörös Őrség nyomozó testületét nevezte meg. A Vörös Őrség mellett azonban léteztek ún. terrorcsapatok is (pl. Lenin fiúk), melyek közvetlenül a Forradalmi Kormányzótanács alá tartoztak, illetve az ún. Frontmögötti Bizottság Szamuely Tibor vezetésével.

⁴¹ Papp Menyhért (1884–?): Piarista gimnázium után a kolozsvári egyetemen jogi doktorátust szerz. 1909-ben lép rendőri szolgálatba. Az első világháborúban katonai szolgálatot teljesít, főhadnagyként szerel le. Részt vesz az ellenforradalomban, a szegedi ABC tagja. Az ellenforradalom után továbbra is a rendőri szolgálatot lát el: rendőrkapitány, ill. rendőrtanácsos.

⁴² Obskúrus: kétes hírű.

fegyveres katona berontott, és köztulajdonba vette műkincseit. Szomorú látvány volt, amint parancsra, szégyenkezve megjelent a direktórium előtt tisztelgésre a különböző intézmények vezetősége, az ítélőtábla, a törvényszék, a városi tisztviselőkar, stb. E parancsnak egyedül az Ügyvédi Kamara nem tett eleget.

Minden élelmiszert, lisztet, be kellett szolgáltatni azzal, hogy a további élelmezésről a direktórium közéleti-üzemi bizottsága gondoskodik. A napilapok közölték a proletárdiktatúra rendeleteit, mely szerint a nagybirtokok, a bányák, a nagyipari és nagykereskedői üzemek, pénzintézetek és közlekedési vállalatok szocializáltak. A termelőmunkát a szocialista szervezetek veszik át.

Közben elszomorító látványban van része a jóérzésű polgárságnak. A kultúrpalota előtt egy proletárt temetnek, természetesen pap nélkül, és a koporsónál Hollós József dr.⁴⁴, a forradalmi intézőbizottság tagja búcsúbeszédében többek között a következőket mondta:

„Elindult az eszme kelet felől földközi útjára, a ti vértanúságtok legyen a megpecsételője, hogy a proletárság felszabadító harcát életünk árán is becsülettel végig harcoljuk.”

Aki tanúja volt ennek a jelenetnek, ennek a szörnyűségesen idegen temetési szertartásnak – a magyar jövő iránti aggodalommal eltelve önkéntelenül is arra gondolt, hogyan lehetne ez alól a nyomasztó járom alól felszabadulni.

A direktórium szökése

A direktórium a franciák által megszabott feltételeket ki akarta játszani, és a hadianyagokra vonatkozólag hamis adatokat közölt a franciákkal. A hadianyagokat: ágyút, géppuskát, muníciót stb. vonatra rakatták, hogy kilopják Szegedről, de a franciák feltartóztatták a szállítmányt mielőtt azt elindították volna Szegedről, és elrendelték, a vezetők letartóztatását. Ezt azonban Wallisch,

⁴³ Back Bernát (1871–1953): a Back Bernát és Fiai Gőzmalom és Vízvezeték Rt. Tulajdonosa, Szeged társadalmi- és politikai életének, valamint az ellenforradalomnak aktív szereplője. 1927-től választott pót-, majd Kószó István felsőházi tag lemondása után rendes tagja az országgyűlés felsőházának Szeged képviselőjében.

⁴⁴ Hollós József (1876–1947): Szegeden a nevéhez fűződik az alkoholelles mozgalom, ismert tüdőszakorvos. A szegedi Nemzeti Tanácsban a Radikális Párt képviselője. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, New Yorkban telepedett le.

⁴⁵ Zarecsnik János: A szegedi honvéd 3. huszárezred zászlósa. 1914 szeptemberében orosz fogságba esik, 1917 októberében beáll a Vörös Hadseregbe. 1918-ban ezredparancsnok, majd 4. hadsereg frontján harcéri ellenőr. 1919 januárjában leszerel, majd hazatér. Hazatérte után a KMP aktív tagja. A franciák március 27-én letartóztatják, május 21-én a francia hadbírság kémkedésért 20 évi kényszermunkára ítélte. Valószínűleg fogságban halt meg, de egyes adatok arra utalnak, hogy sikerült megszöknie.

Udvardi, Zarecsnik⁴⁵ és Thély vezetőségi tagok megneszelték és aznap éjjel Félégyháza felé megszöktek. Sikertült még magukkal vinni néhány gépfegyvert, tábori konyhát, gyalogsági fegyvert, és ezzel 1919. március 26-án a szegedi direktóriumnak hatnapos dicstelen és szégyenteljes uralkodása – Szeged történetének szégyenfoltja – véget ért.

A megszökött direktórium maga helyett a főispáni szobában, népbiztosi minőségben valami Zolnai István nevű púpos szabómestert hagyott itt, aki Betrix ezredesnek rögtön be is jelentette, hogy Ő képviseli az új direktóriumot. Betrix azonban felsőbb utasításra Somogyi Szilveszter dr.-t, Dettre János dr.-t és Tabódy Zsolt alezredest nevezte ki a városi közigazgatás vezetőinek.

A szökés híre már kora reggel elterjedt a városban. A városháza elé nagy tömeg verődött össze, és Bokor Pál polgármester-helyettes azonnal üzent Somogyi polgármesternek, hogy azonnal siessen a városházára, és vegye át a város vezetését.

A párnapos proletáralom, de főleg az öt hónapi állandó terrortól agyongyötört polgárság fellélegzett. Várta a közhatalom régi birtokosainak visszatérését és a becsületes hazafiság rehabilitációját. Az első jelenségek erre is vallottak. De a vörös lobogó tovább lengett a városháza tornyán, szimbólumaként annak, hogy a vörös számum⁴⁶ ura még a lelkeknek. A lapok tovább árulják a vörös szellem portékáit. A Munkás Tanács, Ábrahám Mátyás⁴⁷, Lencz Géza, Olejnyik József⁴⁸ vezetése mellett tovább működik, fenyegető határozatokat hoznak, és izgatják a még mindig hívő szegény, fanatizált félrevezetetteket.

A megszökött direktórium Felsőtanára tette át székhelyét, ahol mint később kiderült, vésztörvényszéket ültek, a katonák villákat raboltak ki, fosztogattak. A direktórium és sleppje innen üzengetett be a városba: „rettegjen mindenki, mert rövidesen jövőnk és akasztani fogunk.”

⁴⁶ Számum: por- és homokviharral járó forró, száraz sivatagi szél.

⁴⁷ Ábrahám Mátyás (1868–1947): a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Szakegylete szegedi csoportjának vezetője, a Szociáldemokrata Párt mérsékelt szárnyának a tagja. 1898. október 30-án tartott első megyei pártértekezleten megválasztott első megyei vezetőség tagja, az abban az időszakban kibontakozó pártszervezés egyik legjelentősebb alakja. Az 1917-ben megalakult Választójogi Blokk augusztus 12-i alakuló ülésén az MSZDP képviselőjének a tagja. Az 1919. április 14-i tanácsválasztáson a Munkástanács tagjává választották. Az augusztusban újjáalakított pártszervezet alelnöke.

⁴⁸ Olejnyik József: vasúti munkás, a Szociáldemokrata Párt tagja, a párton belüli mérsékelt irány képviselője. 1917. december 2-án a Korzó Moziban tartott békegyűlés szónoka. A Munkástanács alelnöke, 1918. december 5-től a Szegedi Nemzeti Tanács titkára, a december 15-én alakított vasutas szakszervezet kerületi csoportjának elnöke. Az 1919. április 14-i tanácsválasztáson a Munkástanács tagjává választották. 1921 októberében internálják. Az internálás után aktív szociáldemokrata politikus. A szegedi szociáldemokraták 1931–1932 folyamán Kéthly Annával együtt erősítették a párt tanyai szervezőmunkáját, és létrehozták a párton belül a „földműves és kigazda osztályt”, melynek egyik vezetője volt Olejnyik.

Bokor Pál
Szeged város polgármester-helyettese.

Ettől kezdve azonban kezdetét vette már a proletárdiktatúra felgöngyölítésére irányuló tevékenység, és nagyon sokan látják, amint egyenként felgyűrt galériú kabátban, lopva osonnak be elszánt hazafiak, P. Zadaveczt István alsóvárosi házfőnök kolostorába és Bokor Pál dr. Feketesas utcai lakásába, ahonnan elindul az a nagyszerű küzdelem, amely rövidesen véget vetett a borzalmas forradalmi állapotoknak és helyreállította a törvényes rendet és közbiztonságot Szegeden.

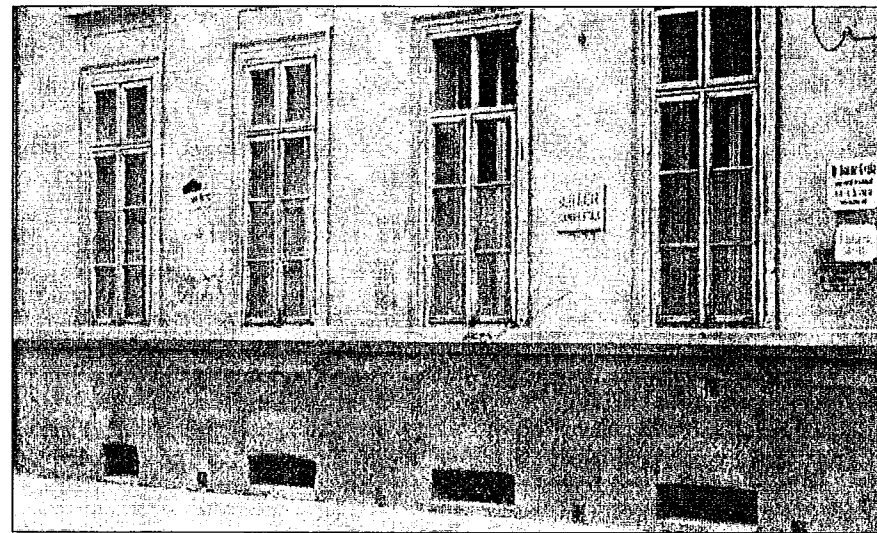
Tulajdonképpen ekkor szakad el Szeged az országtól, ahol leghangosabban őrijongott és tombolt a vörös orgia. Az ország testétől elszakadt Szeged város megkezdte önálló városéletét, mely azonban tulajdonképpen már nem egy városi élet zártsága, hanem sokkal több annál: most indul meg az a folyamat, amely eljuttatta Szegedet oda, hogy a nemzeti eszmék utolsó védővárává legyen. Nem a város, hanem az egész magyarság nemzeti vérkeringése táplálja ezt a minden ellenségtől körülzárt színmagyar alföldi metropolist.

Rövidesen sorsdöntő, rendkívül nagyjelentőségű történelmi szerepet oszt ki rá a végzet: a vörös lángoktól égő Magyarország lokalizálására a mentő, a lángokat eloltó forrás lesz. Magyarország testén felégetett a kommunizmus mindent, ami nemzeti volt.

A nemzeti érzéseknek Szeged lett rövidesen a termő televény. Ekkor tehát nemzeti szempontból tekintve a helyzetet: nem volt Magyarország.

Magyarország tulajdonképpen Szeged volt.

Szeged kiemelkedett városi keretéből és a nemzeti magyarság szemszögéből tekintve: Szegedországgá lett.

Bokor Pál dr. ügyvédi irodája. Szeged, Feketesas utca.

A szegedi ellenforradalom

A XIX. század kultúrájának hőse és birtokosa a polgárság volt. A polgárság fogalma mindig rendet, a törvényességet, nemzet- és hithűséget, továbbá az alkotmányosságot jelentette.

Túlélte az idők viharát s ez a polgárság választotta 1919-ben azt a nemzeti és keresztény valláserkölcsei alapot – amikor Európa nagy része még győzők és legyőzöttek forrongó nyugtalanságában élt –, amelyben az ország konszolidációja felé ma már küzdelmes, de békés munkáját végezheti. A magyar polgárság történelmi érvényességgel fenntartotta magát, de nem öncéllból, hanem mert átérezte, minthogy érzi ma is tudatában van, nagy nemzeti küldetésének.

Erre a polgárságra óriási feladatok hárultak az összeomlás után, mikor az ország legnagyobb része vörös járom alatt nyögött és vérzett attól a sebtől, melyet ellenségei testére mértek.

A polgárság ebben az időben bensőleg elégedetlen mindenfelé az országban, és visszahúzódva várja a reményt hozó holnapot. Ha akadnak is közöttük az ország bármely részén olyan elszánt bátor férfiak, akik nyíltan fel merték emelni szavukat a rendszerrel és kegyeltjeivel szemben, életükkel fizettek. Ez megakadályozta, sőt lehetetlenné tette a vörös uralom letörésére irányuló szervezkedést. De az örök törvény szerint az akciók reakciót szülnek. A forradalmat ellenforradalomnak kell követni; csak meg kell találni az utat, és ki kell tudni használni az alkalmas pillanatot.

Az ország legjobbjai közül igen sokan elhagyják otthonukat, családjukat és vagyonukat, hogy határainkon túl próbálkozzanak – szükség esetén még ellenségeikkel is érintkezést keresve és támogatásukat kérve – a lerombolt régi társadalmi rend helyreállítására.

Az ország határain kívül, Bécsben Bethlen István⁹⁹ gróf elnöklete alatt megalakult a Bécsi Magyar Comité³⁰, mely maga köré gyűjtötte mindazokat a jeles hazánkfiai, aki kívülről igyekeztek szervezkedni a bolsevisták uralmának megdöntésére. Akciójuk sikerének érdekében tárgyalásokat is kezdtek

⁹⁹ Bethlen István (1874–1946): erdélyi származású konzervatív politikus, miniszterelnök, 1919-ben az ellenforradalom egyik legfontosabb vezetője. 1901–1919 és 1920–1939 között országgyűlési képviselő, 1939-től a felsőház örökös tagja. 1921–1931 között miniszterelnök, s később is a korszak legbefolyásosabb politikusa közé tartozik, a Kormányzó személyes jóbarátja. 1946-ban szovjet fogságban hal meg.

³⁰ Antibolsevista Comité (ABC): A Tanácsköztársaság megdöntésére 1919. április 12-én Bécsben megalakult szervezet, tömörítve az emigráns bécsi legitimista tábor (Szmrecsányi György, Pallavicini György, Andrassy Gyula), a Bethlen-féle csoportot (Teleki Pál, Ráday Gedeon), akik a Nemzeti Egyesülés Párt menekült tagjaiból álltak, illetve a Károlyi-pártból 1919 januárjában kivált függetlenségi politikusokat (Barthányi Tivadar). A szervezet kiterjedt hírszerző hálózattal, újsággal és toborzó irodával is rendelkezett.

idegen hatalmakkal, de a szervezkedés előbbre vitele leküzdhetetlen akadályokba ütközött.

Szegedet 1919. január 1-től francia csapatok szállták meg és így a forradalom elleni szervezkedésre ez bizonyos helyzeti előnyt is adott, bár Szegeden is a proletárdiktatúra pünkösdi királyságában annak exponensei³¹ vérszomjasan kéjelegtek, és golyóval fenyegettek meg mindenkit, aki nem hódol be uralmuknak. Akadtak azonban a város polgárai közül olyanok, akiknek a szem előtt az a szent gondolat lebegett, hogy a „haza mindenekelőtt” és nem törődve vagyonuk pusztulásával, állásuk elvesztésével, családjuk jövőjével, életük kockáztatásával, élére állottak egy olyan megmozdulásnak, amellyel előkészíteni igyekeztek egy jobb magyar jövő lehetőségét.

Dr. Bokor Pál.

1919 márciusában, amikor a városházán egy háromtagú direktórium (Wallisch, Czibula és Udvardi) egymás után adta ki a polgárság elleni rendeleteket és utasításokat a hivatalnoki karnak, és amikor a városban néger őrző csapatok cirkáltak, gépfegyveres osztagok néztek farkasszemet a Vörös Őrséggel, az utcai csöcselék pedig a proletárdiktatúrát élte örjögő mámorában a tüntető felvonulásokon, a hirdetési oszlopokon pedig mindenütt: „Világ proletárjai egyesüljetek!” plakát dísztelenkedett és a szerbek ágyúikat a városnak

³¹ Exponens: valamely eszme vagy felfogás képviselője, megtestesítője.

szégezték tüzelésre készen a Tisza bal partjáról, mikor a hivatalok és állami intézmények főnökeik vezetésével kényszerből tisztelgő látogatásra indultak a direktóriumhoz, ugyanakkor és ezalatt a városháza mögött egy emeletes ház földszintjén Bokor Pál dr. szerény ügyvédi irodájában, hívó szavára lopakodva gyülekeztek a város érdemes polgárai közül igen sokan, és a barna papírlappal besötétített ablakok mögött elindult a kihatásaiban még akkor felbecsülhetetlen jelentőségű mozgalom.

Itt kezdődött meg a tanácskozás: miként lehetne a vörös darázsfszékbe belenyúlni, mely vallásunk, alkotmányunk, vagyonunk, életünk és szerencsétlen hazánk elpusztítására törekszik. És miként lehetne ezt a borzalmas állapotot megszüntetni.

Ezen az első összejövetelen, 1919. március 25-én, már részt vettek a polgári társadalom különböző képviselői. Megjelentek: id. Gárgyán Imre, id. Nyáry György, Korom Mihály, Ördög Vince, Vass András, Vajas József gazdák. Pálffy Dániel⁵², Körmendy Mátyás⁵³, Bozsó János, Menning Mihály, Szabó Gyula, Szabó Sándor⁵⁴ iparosok. Tarján Illés, Soós Lajos, Bokor Adolf kereskedők. Várhelyi József, P. Zadravecz István plébánosok. Papp Menyhért dr., Pottyondy Miklós, Bozsó Antal rendőrtisztek. Székesy Ferenc gyógyszerész.

Back Bernát malomtulajdonos. Heks Nándor iparművész, Harsányi Elemér kir. főügyész helyettes⁵⁵, a kir. ügyészség vezetője. Korpássy Elemér dr. törvényszéki titkár, Klement Antal, Peidl Imre tanárok Dobó József dr., Rónai József dr., Borza Pál MÁV tisztviselők. Becsei Károly dr., Hajnal István dr., Koszó István dr.⁵⁶, Szakáts József dr., Szeless József dr., Tóth Imre dr. és Bokor Pál dr. (házigazda) ügyvédek.

⁵² Pálffy Dániel (1871–1928): a piarista gimnázium és ipari tanulmányok után átveszi apja vasöntödéjét és azt továbbfejleszti. 1901-től Szeged város törvényhatósági bizottságnak a tagja. 1920-ban nemzetgyűlési képviselő. Tagja a Szegedi Csónakázó Egyletnek.

⁵³ Körmendy Mátyás: (1875–?): politikus, pályafutását asztalosként kezdte, 1905-ben Szeged város törvényhatósági bizottságnak a tagja, 1919-ben a kereskedelmi és iparkamara elnöke. 1927-ben felsőházi tag, 1932-ben országgyűlési képviselő.

⁵⁴ Szabó Sándor (1874–1938): kéményseprő mester. Budapestről 1897-ben került Szegedre. Később önállósítja magát, 28 évig városi törvényhatósági bizottsági tag. A Fogadalmi Templom építkezéséhez 5000 pengővel járult hozzá.

⁵⁵ Harsányi Elemér (1868–1945): jogász, államügyész. Jogi végzettséget szerez, majd az igazságügyben folytatja pályafutását. 1896-tól albíró, majd ügyész. Kezdetől fogva az ABC tagja és hivatalánál fogva erősen fellép a forradalmi eseményekkel szemben.

⁵⁶ Koszó István (1864–1932): ügyvéd, politikus, a Függetlenségi és 48-as Párt szegedi elnöke, a szegedi közgyűlés tagja. Részt vesz az ellenforradalomban, 1919-től az Egyesült Kisgazda- és Földműves Párt szegedi elnöke, 1920-ban országgyűlési képviselő, 1921-től öt éven keresztül belügyi államtitkár, különösen a kivándorlás kérdésével foglalkozik. 1927-ben a városi közgyűlés felsőházi taggá választotta, tagságról azonban még abban az évben lemond. Az Erelközi Szövetség tagja.

Balogh Károly és Polgár Péter dr. városi tanácsnokok. Bárdoss Béla⁵⁷ tb. városi főjegyző, Balás Károly városi állatorvos, Izsépy Aladár⁵⁸ és Rózsaffy Andor őrnagyok, a tisztikar megbízásából.

Az első napokban szinte tanácstalanul álltak és úgy látszott, mintha a lehetetlenre vállalkoztak volna. A polgári lakosság nagy része, a városi, az állami hivatalnokok és a magánalkalmazottak ugyanis szakszervezetbe tömörülve, legnagyobb részben kényszerűségből és a családjuk jövőjének biztosítása miatt voltak kénytelenek kiszolgálni a vörösöket, mert azzal, hogy a direktórium megszökött, a politikai helyzet nem változott, sőt még a proletárdiktatúra mellett kötelező szavazáson is részt kellett venni.

Ezen az első értekezleten már határozott programot tűztek ki, amely kitölti a jövő munkásságuk keretét, éspedig:

Keresztény nemzeti világnézetben, a független és haladó Magyarország gondolatában az agrár társadalomra való támaszkodással elkövetnek mindent – még életük feláldozásával is –, hogy a porban fekvő és kigúnyolt nemzeti ideálokat megmentik. Egy jobb, tisztább nemzeti jövő alapját lefektetik. A Vörös őrségeket és karhatalmi alakulatokat leszerelik; megbízható rendőrségi és csendőrségi alakulatokat állítanak fel; helyre állítják a közbiztonságot, és ennek előmunkálatait a legnagyobb óvatossággal, és titokban elkezdődik.

A munkát egymás között már ezen az értekezleten felosztották. A nemzeti érzésű tisztikarral azonnal kapcsolatot létesítettek a jelenlévő Izsépy Aladár és Rózsaffy Andor őrnagyok útján.

Ettől kezdve naponként mindig többen összejöttek a jövőt formáló és elhatározó jelentőségű megbeszélésekre, és itt alakult ki a szegedi szellem, mely azóta is, változatlanul irányítja az ország elhívatott vezetőit minden megnyilatkozásukban.

A direktórium szökését követő napok

1919. március 27-én reggel arra ébredt Szeged lakossága, hogy a direktóriumnak nevezett banda – amely néhány napon keresztül rettegésben tartotta az egész várost –, gyáván megfutamodva, megszökött.

A franciák rájöttek ugyanis arra, hogy az ő legénységük soraiban is kommunista propagandát fejtettek ki, sőt arról is tudomást szereztek, hogy a vö-

⁵⁷ Bárdoss Béla (1874–?): A Ludovika Akadémia után 11 évig hivatásos katona 1906-os nyugállományba vonulásáig. Ekkor Szeged város jegyzőjévé választják. Az első világháború alatt különböző frontokon harcol, majd az ellenforradalomban különítményparancsnok. A nyugat-magyarországi felkelés egyik vezetője.

⁵⁸ Izsépy Aladár: vezérkari őrnagy, a szegedi vezérkari főnökségen a hírszerzési osztály egyik vezetője. 1935-től tábornok.

rösök őket is meg akarják támadni. E miatt helyzetük tarthatatlanná vált, és a letartóztatás elől elmenekültek.

Szökésük után Betrix városkormányzó első intézkedése az volt, hogy Somogyi Szilveszter dr. polgármestert, Dettre János dr. kormánybiztost és Temesváry Géza⁵⁹ dr. rendőrkapitányt magához kérette, és értésükre adta, hogy a város vezetését nekik kell átvenni, mert „ellenkező esetben tudni fogja kötelességét.”

A polgármester a város érdekében fenntartás nélkül elfogadta, Temesváry Géza dr. pedig elhárította magától a megbízást, aminek folytán Betrix, helyette, Tabódy Zsolt alezredes katonai parancsnoknak adott megbízást.

Dettre János dr. annak a véleményének adott kifejezést a városkormányzó előtt, hogy miután a város ügyeit nem lehet a munkásság hozzájárulása ellenére irányítani, a megbízás elfogadását a Munkás Tanács állásfoglalásától teszi függővé.

A Munkás Tanács ezen állásfoglalásra összehívott ülésén Ligeti Jenő újságíró előbb azt fejtegette, hogy a régi emberek visszajötte még nem jelenti a proletárdiktatúra végét. Tudomása szerint a megbízottak kijelentették, hogy a direktórium visszatéréséig csak azt helyettesítik, és amennyiben ennek nem tudnának eleget tenni, úgy félreállnak. Dettre János dr. az elhangzottakra válaszolva, kijelentette: „Újból kijelentem itt is, hogy csak akkor vállalkozom a megbízásra, ha a munkásság megbízik bennem, mert csak ez esetben tudom a munkásság erejével győzelemre juttatni a munkásság igazságát.” A helyzet az, hogy választanom kell a proletárdiktatúra és a francia diktatúra között. Mi hárman (Somogyi és Tabódy nem voltak jelen az ülésen) fogadjuk, hogy megmentjük a proletárdiktatúrából, ami megmenthető, mert azzal, hogy a vezetést átvesszük, az nem jelenti még azt, hogy a burzsoázia visszaszerezheti hatalmát. Ezután a Munkás Tanács hozzájárult ahhoz, hogy az újabb „direktórium” működését megkezdje.

A „Proletár” című újság is hasonló szellemben ír, és másnap a következő „kiáltványt” teszi közzé, mint a Munkás Tanács határozatát:

„Nyugalom! Az általános helyzet változása folytán az új helyzetnek megfelelően a megtartott ülésen a Munkás Tanács elhatározta, hogy egy szemernyi sem enged a proletáriátus eddig kivívott jogaiból.”

Somogyi, Dettre és Tabódy a város vezetésének átvételét szintén kiáltványban jelentették be, amelyben többek közt hangoztatták, hogy:

„a munkás ne viseltesse ellenséges módon a polgárosztály iránt, viszont a polgárság ne hívja ki semmiképp a munkás jogos haragját. A munkástól ön-

feláldozó mérsékletet, a polgártól engedelmes odaadást kérünk. Mi a magyar szovjetkormány és a proletárdiktatúra diadalmas szelleméből a mai dolgozók millióinak érdekében, megteszünk minden lehetőt, vezetjük e sokat szenvedett várost a kölcsönös megértés, igazság és szabadság végső küzdelme felé, amelyet hátráltathatnak a küzdelem esélyei, de amelyet biztosan és minden elnyomást megszüntetve ki fog vívni e nép erejével az előtörő forradalmi világátalakulás, amelynek mi magyarok élén haladunk.”

Ez a megszegyenítés, megalázás még jobban elkésértette a hazafias gondolkozású polgárságot, és különösen a város polgármesterétől vették rossz néven, hogy ily kifejezetten exponálja magát a proletáriátus érdekében. (Később bevallotta ugyan, hogy a kiáltványt átolvasás nélkül írta alá.) Ez még inkább olaj volt a tűzre és a város különböző részeiben bizalmas megbeszélések folytak, sőt ellenforradalmi próbálkozásokkal is találkozunk már akkor, melyek azonban rövidesen beolvadtak a dr. Bokor Pál féle szervezkedésbe.

A Nágel-féle ellenforradalmi puccskísérlet

Nágel Manó⁶⁰ ny. ezredes, ez a kiváló magyar katoná, nem törődve semmi következménnyel, katonatiszt fiaival és a tisztikar több lelkes tagjával együtt puccsszerűen le akarták tartóztatni a proletár vezetőket. Továbbá az volt a terük, hogy a kaszárnyák birtokba vétele után, kicserélik a katonai és polgári vezetőséget. A kellő előkészítés és elővigyázatosság nélküli hazafias megmozdulásról besúgás folytán Tabódy azonnal értesült, és a vezetőket: Nágel ezredest, két fiát: Károly és János tiszteket, Kern Dezső főhadnagyot, Zsirkay János újságíró és még néhányat letartóztatta. A városházára szállították őket, ahol Szakáll József dr. vörös érzelmű rendőrkapitány elrendelte őrizetbe vételüket. Megtalálták náluk azon tisztek névsorát is, akik szolgálatukat a nemzeti ügy részére felajánlották. Szakáll dr. e tiszteket is le akarta tartóztatni, de a franciák közbelépése folytán erre nem került sor. Nágelékát Újszegedre internálták, de néhány nap múlva felügyelet mellett szabadon bocsátották őket.

⁵⁹ Temesváry Géza (1873–?): A szegedi piarista gimnázium után budapesti egyetemi tanulmányait jogi doktorátussal zárja. 1901-től városi rendőri alkapitány, később rendőrfőkapitány-helyettes. A forradalmak után Hódmezővásárhely rendőrkapitánya, majd Csongrád megyei főispán.

A tisztikar ellenforradalmi szervezkedése

A direktórium megszökése után a polgárságtól függetlenül a szegedi tisztikar ellenforradalmi szervezkedést kezdett. A kerületi parancsnokságtól indult el az akció.

Ennek a mozgalomnak az élén Szombathely Béla alezredes és Dobokay Béla vezérkari őrnagy állt, kik tanácskozásaikba bevonták még Izsépy Aladár, Rózsaffy Andor, Pottyondy Károly őrnagyokat, Kuba Vilmos, Heim Géza báró, Bartik Győző, Burján Géza, Solyomfekete századosokat, mint a fegyvernemek képviselőit.

A Bokor Pál dr. irodájában szervezkedő tisztikar és a polgárság, ekkor még nem működött együtt. A legóvatosabban folyt ez a munka, s csak a kedvező alkalmat várták, hogy valamiképp véget vessenek a mindinkább tarthatatlanná vált helyzetnek.

Szombathely, Dobokay és Kuba kitűnően voltak informálva a vörösök minden intézkedéséről, mert mindhárman igen jó viszonyt tartottak fenn Tabódyval. Kuba százados Tabódy mellett dolgozott. Bízalmas feladata volt az is, hogy Tabódyt intézkedéseiben fékezze.

A tisztikar nagy része a proletárdiktatúra megszűnése után március 28-án gyűlést tartott a tiszti pavilonban. Ott erős kifakadások közben elégedetlenségüknek adtak kifejezést, Tabódy parancsnok magatartása és hazafiatlan intézkedései miatt. A gyűlésen jelenlevő altisztek azt követelték, hogy a tisztikar szavazzon bizalmat Tabódynak. Tóth és Palásty főhadnagy és egy Sziráki nevű katonai nyomdász még azt is követelték, hogy a tisztikar ünnepélyes deklarációban tiltakozzék az „ellenforradalmiság” vádjá ellen.

A tisztikar az altisztek kívánságainak nem tett eleget, sőt elhatározták, hogy Tabódy lemondását követelik. A „Vörös Újság” a gyűlésre vonatkozó célzással másnap már fenyegető figyelmeztetést tette közzé.

„Tegyen le mindenki arról, hogy a tényleges tisztek, vagy bárki más a francia szuronyok védelme alatt a régi rendet újból feltámaszthassa.”

Ez a fenyegetés nemhogy megfélemlítette volna a tisztikart, hanem ettől kezdve erőleyesebben folytatták a szervezkedést. Dobokay Béla vezérkari főnök pedig Tabódy minden lépését állandóan ellenőriztette. E közben meg is állapította, hogy Tabódy az üzletvezetőség telefonján és futárok útján állandóan érintkezést tart fent a budapesti Tanácsköztársasággal. Megállapította azt is, hogy a kommunisták Tabódyt rá akarták bírni arra, hogy a katonai pénztárak tartalmát a kommunista vezetőknek átadja, hogy azok Budapestre vihessék el. Dobokay őrnagy és Kuba százados, hogy ezt megakadályozzák, erőlyes fellépéssel követelték, hogy Tabódy háromhavi illetményt fizessen ki a katonai pénztárból. Ezzel mentették meg a kincstári pénz elvitelét.

Ezt követően Szombathely alezredes és Kuba százados felkeresték Tabódyt lakásán, és arra kérték, hogy ő, mint rangidős is, álljon a nemzeti érzésű tisztikar élére. Tabódy azzal az indoklással adott kitérő választ, hogy ebben az esetben a kommunisták az egész családját felkoncolják. Biztosította azonban Szombathelyt, hogy amíg Ő van a katonaság élén, nyugodtak lehetnek, mert senkinek sem lesz bántódása, viszont ha zsidó vagy kommunista foglalná el a helyét, bizonytalanná válhatna teljesen a helyzet. Egy más alkalommal is, amikor Szombathely alezredes és Kuba százados együtt voltak Tabódyval, kijelentette, hogy: „Bélám csak nem hiszed, én fekésházi Tabódy Zsolt azonosítam egy piszkos ronda zsidó társasággal.” Dacára ezen kijelentésének, mégsem lehetett őt elhatározásának megmástitására rábírn.

Minthogy Tabódy ismételt kitérő választ adott, a tisztikarnak más választása nem volt, mint Tabódy gyors eltávolítását szorgalmazni. Ez azonban csak úgy volt lehetséges, ha ahhoz a franciák hozzájárulnak.

Tehát a legközelebbi teendő a franciáknak erre való rábírása volt. A kivitel megbeszélésére a különböző fegyvernemek tiszti képviselői külön is bizalmas tanácskozást folytattak, melynek alapján Izsépy és Rózsaffy őrnagyok kihallgatást kértek Betrix városkormányzótól, akinek bejelentették, hogy a tisztikar Tabódyval szemben bizalmatlan, mert a Tanácsköztársaság exponense, ezért kérték felváltását és helyette Bernátsky Kornél tábornok kinevezésére tettek javaslatot. A küldöttség De Lobit hadosztály-tábornokot is felkereste, és úgy mint, Betrix, ő is azzal az indoklással utasította el a tisztikar kérését, hogy „ahol franciák vannak, ott nem lehet kommunizmus”. Ez megnyugtató kijelentés lett volna a franciák részéről, ha nem éppen ők nézték volna a legnagyobb lelki nyugalommal, röviddel előbb még a proletárdiktatúra kikiáltását.

E ténnyel azonban a franciák hivatalosan is tudomást szereztek arról, hogy a tisztikarban ellenforradalmi hangulat van. Ha nem is teljesítették ekkor a kérelmet, de Tabódy pozíciója erősen megingott.

A polgárság további szervezkedése

A vörösök tomboltak a közéletben. Nagy fontosságot tulajdonítottak személyiségüknek. Sok értelmetlen és komolytalan intézkedés látott napvilágot. Kulturális bizottságot állítottak fel, és az iskolákban beszüntették az előadásokat. Nyomdákat szocializáltak. Megbízást adtak a törvényszék egy vörös érzelmű és konjunktúrás tagjának házak kommunizálására. Elrendelték, hogy mint egy 300 tagú katonai-, munkás és forradalmi tanácsot válasszon meg a lakosság. Bár a tiszavirág életű proletárdiktatúra vezetőségének pünkösdi királysága véget ért, elszökésük révén mégis az itt maradt „elvtársak” a franciák támogatása mellett azt a 300 tagú tanácsot április 13-án és 14-én megválasztották.

Ennél komikusabb választásnak csúfolt valamit Szeged város polgársága még nem látott, de egyben ennél szomorúbb politikai aktust sem. A jó érzésű polgároknak elszorult a szívük, amikor azt kellett látniuk, hogy a bíróság tagjai, a tábla elnökének vezetése mellett négyes sorokban, együttesen vonultak fel a városházára, hogy az ott felállított urnába bedobják azt a lapot, amelyen a proletárság bizalmi embereinek nevei voltak nyomva. Az igaz, akadt ott olyan név is, amelynek viselőjét csak kompromittálni akarták. *A szavazás úgy történt, hogy aki a szavazóhelyiségbe bement, az minden formaság nélkül szavazott és annyszor, ahányszor akart, annyi cédulával amennyit az asztalról felvett. A „szavazóbizottság” szinte hálásan tekintett azokra, akik többször és több szavazólapot dobáltak az urnába. A szavazatok összeszámlálása is csak úgy „gondolóm szerint” történt és kihirdettek közel ötvenezer szavazatot.*

A „Szegedi Vörös Újság” így hívta erre a szavazásra az elvtársakat:

„Elvtársak! Dolgozó szegények! Proletárok! Nem kell megismételniünk, hogy miket tett eddig a proletárdiktatúra az elnyomottakért, a kizsákmányoltakért. Hiszen mindannyian tudjuk, hogy a levitézlett polgári és hermafrodita kormányok évtizedek alatt nem dolgoztak annyit a proletárság helyzetén való javításért, mint a forradalmi kormányzótansács⁶¹ háromheti működése alatt.”

A megválasztott Munkás Tanácsban a papok kivételével minden foglalkozási ág képviselve volt.

Közben „A kultúra terjesztése” címen a Tanácsköztársaság elrendelte az egész országban, tehát Szegeden is a műkincseknek köztulajdonba vételét. E „nemes” célból Dettre János dr. elrendelte a Szegeden lévő és magántulajdonba képező műkincsek, művész becsértékkel bíró értékeknek köztulajdonba vételét. Így a ferencrendiek, a minoriták, valamint Back Bernát tulajdonában lévő műkincsek őrizetbe vételét és leltározását elrendelte Dettre János dr., aki ezt a rendeletét népbiztosi minőségben írta alá. Elrendelte Dettre népbiztos a pénzintézetek szocializálására vonatkozó rendeletében, hogy mindennemű pénzintézetnél az ott lévő folyószámlák és betétekből legfeljebb 10% vehető ki, de az is csak 2000 koronán aluli összeg erejéig.

A polgárság lelkében betelt a pohár. Naponként gyűltek össze lakásomon a kétségbeesett, de elszánt hazafiak, hogy a város és a haza megmentésére szolgálatukat felajánlják. Eleinte a legnagyobb titokban kellett ezeket az összejöveteleket tartani, amelyeken terveket dolgoztunk ki, és a talaj előkészí-

⁶¹ Forradalmi Kormányzótanács: a Tanácsköztársaság legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorló szerve, a minisztertanács (kormány) megfellelője. Tagjai a népbiztosságokat (minisztériumokat) vezető népbiztosok (miniszterek).

tését irányadó tevékenységeket tárgyaltuk meg. Vigyázni kellett, hogy akár a franciák, akár a vörös Munkás Tanács – mely akkor még ura volt a helyzetnek – az ellenforradalmi megmozdulásról tudomást ne szerezzenek. Mert abban az esetben megmozdulásunkat azonnal, még csírájában, fel nem támaszthatóan elfojtották volna. Közben értesültünk a bécsi magyar Comité létezéséről, s egyik fő törekvésünk volt, hogy ezzel a szervezettel az összeköttetést megteremtjük. Sajnos, ezt nagymértékben akadályozta az, hogy Szeged teljesen körül volt zárva, egyfelől a vörösök, másfelől a szerbek által. Éppen ezért mondhatjuk, hogy a történelmi Magyarországot ebben az időben Szeged jelentette.

Csak a franciákon keresztül lehetett volna a bécsi Comitével összeköttetést létesíteni. Erre azonban ebben az időben még gondolni sem lehetett, mert ennek a tervnek a fölvetése esetén a franciák a megindított akciót megsemmisíthették volna. Hiszen Betrix ezredes hozzájárulásával április 13-án még egy szovjet ízű választást lehetett tartani a vörösöknek.

Értesülések érkeztek közben arról is hozzám, hogy Aradon Gondrecourt francia tábornok jóakarató elnézése mellett erős ellenforradalmi megmozdulás jelei észlelhetők, ami kétségtelenül biztató jelenség volt a jövőre. Most már minden igyekezetünk arra irányult, hogy lehetővé tegyük az érintkezést a bécsi és aradi ellenforradalmi vezetőkkel.

Gömbös Gyula Szegeden

Így múlt az idő, puhatolózások és titkos szervezkedések előkészítésével április 24-ig. E napon érkezett meg Szegedre Gömbös Gyula vezérkari százados⁶², Genevrier francia századossal együtt, mint a bécsi magyar Comité megbízottja.

Gömbös Gyula első útja Kelemen Béla dr.⁶³ volt főispánhoz vezetett, akinél a szegedi viszonyokról érdeklődött, különösen pedig arról, hogy van-e már Szegeden ellenforradalmi megmozdulás. Kelemen azt a lehangoló hírt közöl-

⁶² Gömbös Gyula (1886–1936): hivatásos honvédtiszt. A pécsi hadapródiskola után 1905–1912 között a zágrábi m. kir. 25. gyalogezredben szolgált. A Hadiiskola elvégzését (1915) követően a fronton vezérkari beosztásokat lát el. Sebesülés után a hátszországban tevékenykedik. 1918 november-decemberben zágrábi katonai attasé, majd vezérkari szolgálatot lát el. 1919 januárjától a MOVE elnöke. Bécsbe menekül, ahol az ABC egyik vezetője lesz, mint a katonai ügyek előadója, később a Nemzeti Hadsereg szervezője. Jelentős szerepet játszik Horthy Miklós hatalmának megszilárdításában. 1923-ban kilép a kormánypartból és megalapítja a Fajvédő Pártot. Sikertelenségét belátva közeledik Bethlenhez, felosztatja pártját és belép a kormánypartba. 1928-tól honvédelmi államtitkár, 1929-től honvédelmi miniszter. 1932–1936 között miniszterelnök.

⁶³ Kelemen Béla (1863–1944): 1894-től Szegeden ügyvéd. 1902-től országgyűlési képviselő. 1906–1910 között és 1917-től Csongrád megye és Szeged város főispánja. 1919-ben a szegedi ABC elnöke. Később a szegedi Területvédő liga elnöke.

te vele, hogy ilyen Szegeden nincs. Innen a Kass szállóbeli⁶⁴ lakására ment, hogy másnapra Aradra utazzon. Az volt a terve, hogy Aradról létesít kapcsolatot a bécsi Comitével. A Kass-ban vacsora közben véletlenül találkoztam Gömbössel, és közöltem vele, hogy bizony Szegeden már egy hónap óta titokban szervezkedik a polgárság, a bolsevizmus letörésére, és alig várják a bécsi Comitével az összeköttetés felvételét. Közöltem, hogy lakásomon naponként tanácskozások folynak. Minderről – mondtam – tiszta képet is alkothat, ha a következő napi összejövetelen megjelenik nálam. Ez a találkozásunk annál öröndetesebb volt, mert ezzel a szegedi megmozdulás kapcsolatot építhetett ki terveink előmozdítására a bécsi Magyar Comitével.

Gömböst tájékoztattam még arról is, hogy a polgárság megmozdulásához hasonlóan a katonaságnál is a legnagyobb titokban megindult már a szervezkedés, melynek részleteiről Izsepy és Rózsaffy őrnagyok bennünket állandóan informálnak, és mi viszont őket a polgári front helyzetéről. A közlések oly bizalmas formában történnék, hogy azokról a beavatottakon kívül senki nem tud.

A szegedi Antibolsevista Comité (A.B.C.) megalakulása

1919. április 25-e Szeged, de az ellenforradalom történetében is kimagasló jelentőségű, mert ezen a napon alakult meg formálisan is a szegedi Antibolsevista Comité végrehajtó bizottsága, mely a szegedi ellenforradalom megindító és irányító szerve volt. Az A.B.C. egész működése alatt cselekedeteiben és intézkedéseiben az az elv volt irányadó, hogy maga köré gyűjtse a nemzeti érzésű polgárságot és az összes társadalmi osztályt, foglalkozási ágat egy „szent egységbe” tömörítve munkálkodjék elszántan szembeszállva a vörös uralommal, a rend és törvényes uralom visszaállításának érdekében, valamint a konstruktív munka szilárd alapjának megalkotása céljából a bolsevizmus ellen.

Az ülésen dr. Bokor Pál lakásán, a város kiválasztott, megbízható polgárai közül megjelentek mintegy harmincan, és jelen voltak Gömbös Gyulán kívül a tisztikar képviselői is. Megjelent Kelemen Béla dr. volt főispán is. Ezen nagyjelentőségű értekezleten ismerttettem az egy hónapi munkát, amelyet a direktórium megszökésétől kezdve fejtettünk ki. Bejelentettem, hogy óvatossággal sikerült már beférkőzni a polgári társadalom tagjaiból alakult szakszervezetek tagjai közé, de még mindig a legnagyobb óvatossággal. Tartózkodás és félelem fogja el a polgárságot, mert a napilapokban ijesztő és fenyegető közlemények jelennek meg az ellenforradalmárok és a proletárdiktatúra árulói ellen, sőt repülőgépekről ledobált röpcédulákon a vörösök megfenyegették a város lakosságát, és azok számára, kik a proletárdiktatúrával szembe mernek helyezkedni, a Széchenyi tér platánjait jelölték ki bitófául. Listákról is rebesgettek a városban, hogy a vörösök visszatérésük után kiket állítanak először forradalmi törvényszék elé. Természetesen az értekezleten résztvevők valamennyien szerepeltek a listán, mert állandóan megfigyelés alatt tartották lakásomat, és feljegyezték azoknak nevét, akik a házba bementek. A direktórium megszökése után eltelt már egy hónap, és a lakosság nagy részének az volt a véleménye a helyzetről, hogy a proletárdiktatúra meg fog ismétlődni, hiszen a franciák is látszólag ezt a törekvést támogatják. Több helyen titokban suttogva beszéltek a városban, hogy „valamit tenni kell” de azért igen sokan a nyílt mozgalomban való részvételtől húzódoztak.

Míg a tisztikarban az ellenforradalmi szervezkedés erőteljesen megindult volna, azalatt arra törekedett ez a titkos ellenforradalmi csoport, hogy csendőrség körében, a városi tisztviselőkarban, a rendőrség kebelében, a vasútnál, a tanítótestületben meginduljon a szakszervezetek bomlási folyamata. Ezen akcióknak szervezői állandó jelentést tettek a rohamosan haladó munkájuk eredményéről.

A kérdéses napon tartott értekezleten elérkezettnek látták az időt arra, hogy formális szervezetté alakuljanak és az ügyek további intézését végrehajtó bizottság vette kézbe. Ennek a végrehajtó bizottságnak – melyet a később-

⁶⁴ Kass-szálló: egykoron Szeged híres szállodája, 1897–98-ban épült Steinhardt Antal tervei szerint, Kass János nagyapja megbízásából. A gazdasági válságkor egy részvénytársaság megvásárolta az épületet, s 1934-ben újra megnyílt Hungária néven. Jelenleg – az utóbbi majd harminc évben – felújítás alatt áll.

biekbén röviden A.B.C.-nek nevezünk –, elnökévé Kelemen Béla dr. nyug. főispánt, jegyzőjévé Bokor Pál dr. ügyvédet választották meg. Gömbös Gyula vezérkari százados katonai, Back Bernát pénzügyi és közgazdasági, Polgár Péter, dr. Bárdoss közigazgatási, Papp Menyhért rendőrkapitány rendészeti előadók lettek. A végrehajtó bizottság tagjai pedig Balogh Károly tanácsnok, Bernátsky Kornél tábornok, Harsányi Elemér kir. főügyész helyettes, a kir. ügyészség vezetője, Koszó István dr. országgyűlési képviselő⁶⁵, Körmendy Mátyás asztalos mester, Szabó Sándor kéményseprő mester, Szakáts József ügyvéd, Székessy Ferenc gyógyszerész, Szombathely Béla alezredes, Vajas József alsóvárosi gazda és P. Zdravetz István alsóvárosi ferencrendi házfőnök.

Hosszú idő óta az első hatalmas szervezet, melyben zsidók nem foglaltak helyet.

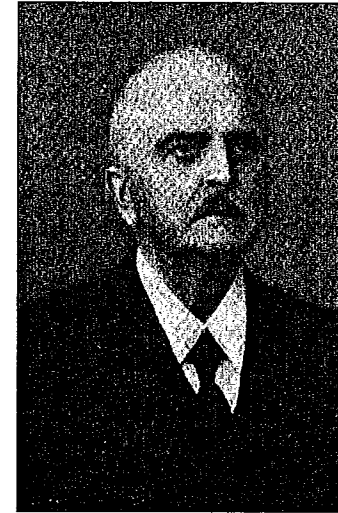
A megalakulás után Kelemen Béla dr. elnöki megnyitóját Gömbös Gyula századosnak, mint a bécsi Comité kiküldöttjének a bel- és külpolitikai helyzetről való ismertetése követte. Gömbös bejelentette bevezetőjében, hogy mint a Bécsi Comité megbízottja, a szegedi ellenforradalmi mozgalomba tevékenyen kíván bekapcsolódni, azután behatóan ismertetette a Bécsi Comité eddigi tevékenységét és működését. Elmondta, hogy március második felében, Bécsben megalakult az odasereglett kitűnő hazafiaink részvételével, Bethlen István gróf elnöklete alatt a Bécsi Magyar Comité azzal a célkitűzéssel, hogy Magyarországot a vörösöktől a magyar népnek visszaszerezze, mégpedig a nemzeti alapon álló pártok és a munkások nem internacionalista elveket valló részének tömörítésével. E cél elérése érdekében a bécsi Comité felvette az érintkezést az antant bécsi képviselőivel, különösen Cunningham angol ezredessel⁶⁶ és Alizé francia követtel, akiket arról igyekezett meggyőzni, hogy Magyarország menthetetlenül a bolsevizmus karmai közt marad, ha az antant hatalmak nem nyújtanak segédkezet, mert Lenin⁶⁷

⁶⁵ Koszó István (1861–1932): ügyvéd, politikus, a Függetlenségi és 48-as Párt szegedi elnöke, a szegedi közgyűlés tagja. Részt vesz az ellenforradalomban, 1919-től az Egyesült Kiszgazda- és Földműves Párt szegedi elnöke, 1920-ban országgyűlési képviselő, 1921-ben belügyi államtitkár. 1927-ben a városi közgyűlés felsőházi taggá választotta, tagságról azonban még abban az évben lemond. Az Erelközi Szövetség tagja.

⁶⁶ Sir Thomas Cunningham-Montgomery (1878–1935): 1914 előtt Bécsben angol katonai attasé, 1919-ben a bécsi brit misszió vezetője.

⁶⁷ Vlagyimir Iljics Lenin (eredeti nevén: Uljanov; 1870–1924): szovjet orosz kommunista politikus, a szovjet állam megalapítója és első vezetője. 17 éves korától forradalmi tevékenységet folytat, jogi diplomát szerez. 1897–1900 között Szibériába száműzik. Szabadulása után külföldön él, csak rövid időt tölt Oroszországban. 1917 áprilisában, majd húsz éves távollét után német támogatással visszatér. 1917 októberében az általa vezetett bolsevikok átveszik a hatalmat, s azt véres polgárháborúban, melynek során sikerül felszámolni a külső és a belső ellenzékét, megszüldérik hatalmukat. Uralma alatt épülnek ki a kommunista államhatalmi szervek, megalakul a titkosrendőrség, és megkezdődik a gulag-rendszer kiépítése. 1921-es, ill. 1922-es agyvérzései után fokozatosan elszigetelődik, Sztálin pedig megerősödik.

és Trockij⁶⁸, nagy súlyt helyeznek Magyarország teljes bolsevizálására. Céljuk az, hogy innen árásszák el Ausztriát, Svájcot és más államokat bolsevista propagandával, hogy minél több tanácsköztársaság alakuljon az így előkészített forradalmak útján.

Kelemen Béla dr. az A.B.C. elnöke.

Budapestén március 21-én tört ki a proletárdiktatúra, melynek rombolása ellen igyekezett az ott maradt polgári párt, a fenyegetőzés és terror ellenére is megszervezni a csendőrséget, rendőrséget és tiszteket, – sőt egy komoly fegyveres erővel is megállapodik, a Kratochvil Károly⁶⁹ parancsnoksága alatt alakult székelly hadosztállal.⁷⁰ A bécsi Comité ugyancsak érintkezésbe lépett a

⁶⁸ Lev Davidovics Trockij (eredeti neve Leon Bronstein; 1879–1940): szovjet-orosz kommunista politikus. Odesszában jogot tanul, közben részt vesz baloldali forradalmi szervezésekben. 1902-ben megismerkedik Leninnel. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt II. és III. kongresszusán a mensevikekhez csatlakozik. 1908-ban megindítja a Pravda c. lapot. Lenin-ellenes blokkot alapít. 1917-es hazatérése után a bolsevik oldalára áll. Külügyi-, majd hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg egyik szervezője. Sztálinnal szembekerül, 1927-ben kizárják a pártból, 1929-ben kiutasítják az országból. 1940-ben Sztálin utasítására Mexikóban meggyilkolják.

⁶⁹ Kratochvil Károly (1869–1946): hivatásos katonatiszt. A bécsi helyi katonai akadémia elvégzése után a 48. cs. és kir. gyalogezrednél szolgál. Elvégzi a Hadiiskolát, tanít a Ludovika Akadémián. 1908-tól József főherceg udvartartásánál a nevelés vezetője. 1914-től a fronton szolgál. 1918 novemberétől az erdélyi katonai kerület parancsnoka, ahol a megszervezi a románok ellen 1919 áprilisáig harcoló Székely Hadosztályt. Román internálás, majd börtön után 1920-tól tábornok.

székely hadosztállal avégből, hogy miként lehetne a vörös Budapest ellen megindulni, mert a franciák sem idegenkednek attól, hogy magunk csinálunk rendet hazánkban. A bécsi Comitének és a polgári pártoknak egyelőre nem sikerült semmiféle akciójuk, mert azt csfájában elfojtották a vörösök. Nap-nap után érkeznek hírek Bécsbe a vértanúhalálokról. A bécsi Comité minden igyekezetével arra törekedett, hogy az antant hatalmakat meggyőzze: Magyarország megsegítése egyenesen európai érdek, s így az antant érdeke is, hogy a menekült magyarokból a magyar területen kívül katonai erők szerveződjenek, mert a vörös uralom megbuktatására csekély benyomuló fegyveres erő is elegendő.

Különösen az olasz missziót igyekeztek rávenni, hogy Bethlen gróf tervei szerint az olaszországi foglyainkat csapatszervezési célból rendelkezésünkre bocsássák és felfegyverezzék – mondván, hogy ez nemcsak magyar érdek, de Olaszországnak is nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy – miután Ausztria és Magyarország egymástól elszakadtak – szomszédjukban ne legyengült és a vörösöktől feldúlt Magyarország legyen, hanem erős állam, amely a pánszláv törekvésnek, az északi és déli szlávság egyesülésének ellent tud állni.⁷¹

A bécsi Comité az antantmissziók informálásával, ha tényleges eredményt nem is ért el, de a nyugati hatalmak a magyarországi helyzetre komolyabban felfigyeltek.

A bécsi Comité tagjai, különösen Bethlen István gróf, Andrássy Gyula gróf⁷², Teleki Pál gróf⁷³, Crony Péter gróf⁷⁴, Toókos Gyula⁷⁵, Görgey

György⁷⁶ és József⁷⁷, Hefty Richárd⁷⁸, Marton Béla⁷⁹, Gömbös Gyula és Pallavicini György⁸⁰ őrgrof éjszakákon keresztül dolgoztak, memorandumokat szerkesztettek, tárgyaltak és felvilágosító levelezéseket folytattak Európa minden irányában. Több alaposan kidolgozott emlékiratot juttattak már el az antant bizottságokhoz, melyek nagy megértést tanúsítottak ugyan a magyar ügy és a bécsi Comité tervei iránt, de a tárgyalások mégsem vezettek kellő eredményre. Bethlen István gróftól azonban nem csüggesztette el ez az eredménytelenség. Mindig újabb és újabb tervet dolgozott tovább. Ha az egyik terv rossznak vagy megvalósíthatatlannak bizonyult, újabb, másik terv született meg.⁸¹ A munkakészség, az energia, kiapadhatatlannak bizonyult! Most már Bethlen gróf elgondolása az volt, hogy az ország déli gócpontjain szervezendő csapatokkal kellene a bolsevisták erejét megtörni, amelyet annál inkább meg lehetne valósítani, ha a szerbek és a franciák katonai felszereléssel támogatnák. E lehetőségek megtárgyalása végett a bécsi Comité megbízásából Pallavicini György őrgrof és Gömbös Gyula Belgrádba utaztak, ahol Franchet D'Esperey francia főparancsnokkal és a szerb kormánnyal folytattak megbeszéléseket. E tárgyalások azonban nem vezettek megfelelő eredményre.⁸² A tárgyalások befejezésével Pallavicini őrgrof az eredményt közlendő, visszautazott Bécsbe, Gömbös Gyula pedig Genevrier francia százados társaságában Aradra szán-

⁷⁰ Székely hadosztály: a belgrádi konvenció után felállított alakulat, mely olasz hadszíntérről hazatért erdélyi csapatokból szerveződött. 1919. január-februárban sikeres ellenállást fejtett ki az előrenyomuló románokkal szemben. A Tanácsköztársaság alatt működését politikai okok miatt akadályozták. 1919. áprilisában – miután nem kapott erősítést – a túlerejű román erők előtt letették a fegyvert.

⁷¹ Olaszország szempontjából különösen a délszlávok megerősödése jelenthetett fenyegetést, a jugoszláv – olasz határviták miatt.

⁷² Andrássy Gyula (1860–1929): az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó külügyminisztere, politikus, jogász. 1885-től képviselő, a Szabadelvű Párt programjával. 1905-ben a 67-es Alkotmánypártot (melyet 1910-ben feloszlattak), 1913-ban az Országos Alkotmánypártot alapítja meg. 1918 októberében sikertelen tárgyalásokat folytat az antanttal, hogy az ország a wilsoni pontok alapján kössön különbékét. Az ABC egyik vezetője. 1921-ben IV. Károly visszatérését támogatja.

⁷³ Teleki Pál (1879–1941): miniszterelnök, földrajztudós, 1913 óta az MTA levelező tagja. 1919 elején munkatársaival elkészíti Magyarország néprajzi térképét („Vörös térkép”). Az ellenforradalom aktív résztvevője, az ABC tagja, a Károlyi Gyula kormány külügyminisztere. Tagja a Párizsban tárgyaló magyar békedelegációnak. 1920–1921-ben, majd 1939–1941-ben miniszterelnök. 1921–1939 között a tudományos életben, a cserkészmozgalom szervezésében és irredenta propaganda területén működik. 1941. április 3-án öngyilkosságot követ el.

⁷⁴ Crouy Péter: gróf, főhadnagy. A Prónay-különítmény 2. tiszti szakaszának tagja.

⁷⁵ Toókos Gyula: huszárszázados, a szegedi vezérkar hírszerző osztályának a tisztje. Az Etelközi Szövetség egyik vezetője.

⁷⁶ Görgey György: százados, az Etelközi Szövetség egyik vezetője. 1927-től ezredes, a testőrség parancsnoka.

⁷⁷ Görgey József (1886–?): vitéz, huszárszázados. A Ludovika Akadémia után hivatásos honvédtiszt, a világháborúban a 13. huszárezredben harcolt, 1916-ban orosz fogságba esik. Több háborús kitüntetés birtokosa, 1918-ban tér haza a fogságból. 1926-tól parlamenti képviselő.

⁷⁸ Hefty Richárd: repülőszázados, a bankgassei pénzrablás egyik résztvevője. A 40-es évek elején az Országos Társadalombiztosító Intézetben főfelügyelő.

⁷⁹ Marton Béla: katonatiszt, földbirtokos, a MOVE ügyvezető igazgatója. Később Gömbös Nemzeti Egység Pártjának főtitkára és szervezője.

⁸⁰ Pallavicini György (1881–1946): nagybirtokos, legitimista politikus. 1906-tól országgyűlési képviselő. Az Eszterházy és a harmadik Wekerle-kormány idején (1917–1918) miniszterelnökségi államtitkár. A bécsi ABC Szemerej-frakciójának a tagja. 1920-tól országgyűlési képviselő. A második világháború idején Hitler-ellenes politikát folytat.

⁸¹ Ilyen elképzelés volt például egy oroszországi intervenció terve, mely szerint az antant oroszok elleni támadásával együtt – mintegy annak előfeltételként – először Közép-Európában kell rendet teremteni, majd a szövetséges és magyar hadseregek a bolsevikok ellen fordulnának. Másik elgondolás szerint a Forradalmi Kormányzótanács uralmát Garami Ernő vezette puccsal kellene megdönteni.

⁸² Harmadik elképzelés szerint a Tanácsköztársaságot magyar fegyveres erővel kell megdönteni. Ennek az erőnek a bázisa pedig Zombor, Pécs és Csáktornya lenne, emberanyagát pedig olaszországi magyar hadifoglyok, a Székely Hadosztály és a megszállt területeken toborzottak adnák. A legfelsőbb francia vezetés azonban megtiltotta, hogy ütőképes magyar ellenforradalmi haderőt hozzanak létre.

dékozott utazni, mert arról értesült, hogy ott bizonyos ellenforradalmi szervezkedés van már folyamatban.

Az volt a terv, hogy megkísérel valamilyen kapcsolatot Wien és Arad között kiépíteni. Az A.B.C. értekezleten örömmel értesült arról, hogy Szegeden már úgy katonai, mint polgári vonatkozásban komoly előkészületi stádiumba jutottak azok a tervek és elgondolások, melyek alapján kedvező időpontban egy országmentő, eredményes küzdelem elindulhat.

Gömbös ezeket megismerve, bejelentette az A.B.C.-nek, hogy a bécsi Comité megbízottjaként Szegeden marad, bekapcsolódik az A.B.C. munkájába, és Szegedet kell kiépíteni az ellenforradalom egységes szervezkedésének központjává, mivel Bécsből lehetne irányítani egy nemzeti mozgalmat, de mint szervezőközpont nem jöhet számításba.

Gömbös Gyula kijelentette ekkor, hogy „most már nem az a fontos, mi történik a vörös uralom alatt, hanem az, hogy mi történik itt Szegeden, mert minden lépésünkért a történelemnek felelünk; a polgári társadalom épp úgy, mint a tisztikar, amelyet a csőceselőkuralom erkölcsileg és gazdaságilag egyaránt létében támadott meg.”

Életünk esetleges feláldozásával is kötelességünknek éreztük a bolsevizmus megdöntését. A következő megállapítás és követendő irányelv alakult akkor ki.

„A nemzet jövője egy módon biztosítható: a keresztény valláserkölcse vi-
lágnézetének alapján felépített nemzeti állam formájában.

Gömbös Gyula végül a legközelebbi teendőket abban látta, hogy „minde-
nekelőtt a politikai vezetést kell Szegeden átvenni, s ennek megtörténte
után, önként jelentkezőkből meg kell szervezni a nemzeti haderőt.”

Ezután az A.B.C. oly értelmű határozatot hozott, hogy mint az „Antibol-
sevista Comité végrehajtó bizottsága” elnevezéssel csatlakozik a bécsi
Comitéhez; azzal a szoros együttműködést kiépíti és célul tűzi ki a bolseviz-
mus letörését. További feladatok: a közrend és köznyugalom, a személy- és
vagyonbiztonság, a termelő munka megindítása; az összhang megteremtése
az összes társadalmi osztályok között, a szeretet, a megértés és magyar testvé-
riség jegyében.

A cél elérése érdekében – határoztatott el, – átvesszik a város közigazgatá-
sát, s a katonasággal szoros együttműködést létesítenek. További feladat:
nemzeti alapon álló polgárság megszervezése.

Gömbös Gyula, miután szorosan bekapcsolódott ezzel a szegedi A.B.C.-
be, maga helyett Izsépy Aladár őrnagyot kérte fel, hogy Aradra utazzék s ott
a szegedihez hasonlóan ellenforradalmi szervezetet létesítsen, és a kapcsola-
tot az A.B.C.-vel azonnal vegye fel.

Az A.B.C.-ben megindul a munka

A megalakult A.B.C.-nek tagjai úgy a politikai és társadalmi, mint katonai szer-
vezkedésre vonatkozó munkát egymás között felosztották azzal a fogadalom-
mal, hogy céljuk elérésére még életük árán is minden akadályt leküzdének.

Szinte emberfeletti munkára vállalkozott az A.B.C., mert a kommunisták
terrorja a direktórium megszökése után sem szűnt meg. Még mindig vérfür-
dőkkel fenyegetőztek, amire a franciáknak semmi szavuk sem volt. Gyűlése-
ket engedélyeztek a franciák, amelyen még mindig nyugodtan hirdethették,
hogy „nemsokára akasztófák lesznek felállítva a városháza előtt, s a proletár
elleneseket ott fogják elpusztítani”.

Nagy megütközéssel tárgyalta a város polgársága és az A.B.C. Móra Ferenc⁸³
múzeumi igazgatónak „Memento” című cikkét⁸⁴, melyben többek közt a kö-
vetkező tanácsokkal látja el a polgárságot:

„A diadalmas proletárság nem fenyeget, hanem ígér: irgalmatlanul halált
annak, aki moccanni mer az új világrend ellen.”

Majd elmondta a cikkben, hogy 1793-ban, a nagy francia forradalom negye-
dik évében Lyon kitűzte az ellenforradalom fehér zászlóját, mire a konvent ha-
tározatot hozott, hogy Lyon temetessék romjai alá. Házai bontassanak le, az eke
vágjon barázdát minden épület felett, és emlékoszlop hirdesse az utóknak,
hogy így bűnhődött Lyon, az ellenforradalmár... És a városháza omladékai előtt
a nyaktól kilencven napig szakadatlanul működött. Egy egész nemzetet irtottak
ki, a vér nyirkossá és bűzössé tette a teret az embermészárszék körül, a fejeket
és törzseket a Rhone-ba dobták és a torkolatnál levő szigetek partján még évek
múlva is embercsontokat hánytak ki a hullámok... „Lehet-e elképzelni olyan
őrültet és gonosztevőt, aki Szegedből magyar Lyont akarna csinálni?”

Ez az A.B.C.-nek szólt és bennünket gonosztevőkhöz és örültekhez ha-
sonlított cikkében Móra, mert mi hazánkat, az édes magyar hazánkat akartuk
megszabadítani a bolsevista rémétől.

Nem olyan férfiakhoz adressálta azonban Móra a cikkét, akik bármiféle
fenyegetéstől visszaretentek volna. Sőt az A.B.C. ülésén, mikor Kelemen
Béla elnök ismertette a cikk tartalmát, a felháborodás szinte elementáris erő-
vel tört ki és az elnök lelkes szavai után és indítványára az A.B.C. tagjai meg-
fogadták, hogy kitűzött céljuk elé nem állhat semmiféle akadály. Ez után az
A.B.C. rövidesen felszólította a közigazgatás élén álló polgármestert, hogy
„hajlandó-e az A.B.C. rendelkezéseinek alávetni magát, mert amennyiben
nem, úgy helyébe az A.B.C. mást jelölne ki”.

⁸³ Móra Ferenc (1879–1934): író, 1904-től a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum munkatársa, 1917-től igazgatója. 1902-től a Szegedi Napló munkatársa, 1913-tól főszerkesztője. 1929-től Kiskunfélegyháza díszpolgára, 1931-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1932-ben a szegedi egyetem díszdoktora.

⁸⁴ Szegedi Napló 1919. április 1-i számának a vezércikke.

Somogyi polgármester aláveti magát az A.B.C. rendelkezéseinek

Az A.B.C. április 26-iki ülésén Szakács József dr. és Kósó István dr. bejelentik, hogy a megbízás folytán felkeresték Somogyi Szilveszter polgármestert, informálták az A.B.C. alakulásáról. Felszólították: nyilatkozzon, hogy hajlandó-e magát alávetni az A.B.C. rendelkezéseinek vagy sem?

Somogyi Szilveszter dr. polgármester az A.B.C. tagok előtt kijelentette, hogy a várost a jövőben az A.B.C. célkitűzéseinek megfelelően és utasításai alapján fogja vezetni, mert ez most egyetemes magyar ügy, s annak a szolgálatában kell mindenkinek állni, de természetesen még titokban, mert még a vörösök kezében van a fegyver.

A rendőrség kebelén belül dr. Papp Menyhért rendőrkapitány kezdte meg a belső szervezkedést és tisztogatást. Ennek eredményeként megtörtént az intézkedés a rangjelzések felvarrására. A vörösök bizalmi emberét: Szakáll József rendőrkapitányt helyéből eltávolították, mely után az egész rendőrség kijelentette, hogy az A.B.C. rendelkezésére áll.

Az A.B.C. szükségesnek tartotta, hogy a rendőrség létszámát felemelje 1000-re a közbiztonság érdekében. A viszonyok változásai a régi fegyelem fenntartása érdekében elhatározta az A.B.C., hogy erőskező és megbízható tisztet állít a rendőrség élére – kit az A.B.C. tagjai sorába behívott –, előzetesen lefolytatott tárgyalások után Tirts Béla csendőrnagyot ajánlották e tisztre, aki megjelent az A.B.C. ez ülésén, és a megbízást elfogadta.

A „Proletár Újság” ekkor már megtudott valamit az A.B.C. létezéséről, mert az A.B.C.-nek a rangjelzés felvarrására irányuló mozgalmával kapcsolatosan ekként írt:

„A rendőrelvtársak túlnyomó része nem azonosítja magát ezzel a törekvéssel, és tisztességes megélhetést akar, nem csillagot, és dr. Szakáll rendőrkapitány nem azért ment el a rendőrség éléről, mert eltávolították, hanem mert a rangjelzések újbóli feltüntetését ellenezte és csak szabadságra ment.”

A városban elterjedt annak a híre, hogy a franciák május 1-én elhagyják a várost, ezért tartóztatták le a 20 kommunista vezért, köztük a hírhedt Andorka, Hoffmann⁸⁵ és Tarján József főhadnagyokat, mert náluk kompromittáló iratokat találtak.

Az A.B.C.-ben a fáradhatatlan munka megszakítás nélkül folyt. A különböző, úgynevezett szakszervezetekbe belopakodott megbízható polgárok hű-

en teljesítették feladatukat. A tantestület kebelében, Peidl Imre és Klement Antal tanárok már megindították a bomlási folyamatot és a szervezkedés anyyira előrehaladt, stádiumba jutott, hogy csak a kedvező pillanatot várták, nemzeti és hazafias érzésük kifejezésére.

Katonai intézkedések

Gömbös Gyula, Bernátsky Kornél, Dobokay Béla és Szombathely Béla a tisztikarban nemcsak a szervezkedést indították meg, hanem már a vörös őrségek lefegyverzésének tervén is dolgoztak. A Munkás Tanács, helyesebben a kommunista szakszervezet azonban még a direktórium megszökése után is elég erősnek érezte magát, mert legalább 5-6 ezer kommunista érzésű katona felett rendelkezett. Igaz, hogy ezek a katonák tulajdonképpen fegyelmezetlen csúrhét jelentettek együtt, de állandó ijesztgetésükkel folytonos aggodalomban tudták tartani a város polgárságát. A Vörös Őrség lefegyverzésének sikerét akkor látták volna biztosítva a nemzeti alapon álló tisztek, ha a francia megszálló csapat az A.B.C. mögé áll.

Az A.B.C. Bernátsky tábornokot kérte fel, hogy ily értelmű megbeszélést folytasson Betrix francia ezredessel. Bernátsky tábornok Betrix előtt nyolc pontban összegezett javaslatban ismertette a haladéktalanul megvalósítandó programot és ehhez kérte a franciák támogatását.

Ezen pontok között szerepelt: a rendőrkarhatalom megszervezése, a közhatalomnak az A.B.C. által leendő átvétele, a polgárság és a gazdák érdekeit képviselő napilap megindítása, a sztrájkot megkísérlők internálása, a szakszervezeteknek hatósági felügyelet alá helyezése, a rendfokozatok újbóli engedélyezése és végül Tabódy eltávolítása. Betrix ezredes ezt a programot nem fogadta el. „Az már túl sok, amit Önök követelnek”, mondta, „hajlandó vagyok Tabódyt felmenteni, de regime változást magamnak előírni nem engedek”.

Bernátsky tábornok sikertelen interveniálása⁸⁶ után Gömbös Gyula Charpy francia tábornokkal hosszabb tanácskozást tartott az előállható új helyzetről, akivel az A.B.C. legközelebbi terveit ismertette. Közölte Gömbös, hogy a szegedi A.B.C. a bécsi Comitéval, valamint az aradi és temesvári ellenforradalmi szervezetekkel átvenné a politikai vezetést, mely után önként jelentkezéskből fegyveres erőt szerveznének. A tábornok előtt az államforma tekintetében is Gömbös ismertette az A.B.C. véleményét, melyet abban rögzített le, hogy e kérdésben az összehívandó nemzetgyűlés lesz hivatva dönteni. A kihallgatás végén Charpy tábornoknak jegyzéket adott át, amelyben az a kérelem volt lefektetve, hogy hallgassa meg az A.B.C.-t, és Tabódyn kívüli Dettre kormánybiztost is mentse fel.

⁸⁶ Intervenálás: közbenjárás.

⁸⁵ Hoffmann Ödön: tartalékos hadnagy, 1918 novemberében jelenik meg Szegeden. Közreműködik a KMP helyi szervezetének megalakításában. A francia megszálló csapatok le tartóztatják, halálra ítélik, de sikerül megszöknie. A Tanácsköztársaság bukása után emigrációba kényszerül.

Határozott választ ugyan nem kapott Gömbös, de e tárgyalások azonnali újabb eredménye mégis az lett, hogy a franciák egyszer és mindenkorra a katonáknak megtiltották a vörös sapkarózsa viselését, és magyar tiszt ettől kezdve csak nemzeti színű sapkarózsját viselhetett.

A Bécsi Comité értesítése

➤ Április 29-én a francia városparancsnokság rendeletére a Szegedi Vörös Újság felvette régi nevét, a Szegedi Friss Újság-ot, de még mindig kacérkodott a csöcselékkel, mert vezércikkében azt írta, hogy: „A cím változik, de a lapszellem marad és küzd tovább azokért az elvekért, amelyek a dolgozók ezrei igazát védik.”

E nap szomorú eseményéhez tartozik, hogy a város polgársága megrendülve értesült a gaztetről, hogy április 27-én Földeákról Náway Lajos volt képviselőházi elnököt⁸⁷, továbbá unokaöccsét, Náway Ivánt és Kiss Béla dr. szentesi városi főjegyzőt egy terrorista csapat „halálvonaton” magával hurcolta Félégyházára. A vasúti kocsiban véstörvényszéket ültek felettük, majd Félégyházán kivégezték őket. Erre a parancsot egy Varga nevű véstörvényszéki tag így adta ki: „Vigyétek és tanítsátok meg őket a kommunizmusra”. Engi Lajos Sándor terrorista a haldokló Náway Iván szívébe döfte még a rohamkését is. Ez a szörnyű kegyetlenség még jobban serkentette az A.B.C.-t az élet és vagyonbiztonság helyreállításra, és ennek a rettenetes állapotnak a megszüntetésére.⁸⁸

➤ A megszökött direktóriumunkról is olyan hírek keringtek a városban, hogy Szatymazon erősen szervezkednek és a városba vissza akarnak jönni. Ez a hír szintén siettetette a vörös katonaság lefegyverzését. A szegedi zsidóság is nemzeti érzésének kifejezést óhajtott adni és bejelentették az A.B.C.-nek, hogy szolgálataikat feltétel nélkül felajánlják. Kelemen Béla javaslatára a szegedi zsidóság képviselőjeként Biedl Samu⁸⁹ dr. hitközségi elnököt és Vajda Sándor

⁸⁷ Náway Lajos (1870–1919): jogi tanulmányok után 1892-ben Csanád vármegye szolgálatában áll. 1905-ben országgyűlési képviselővé választják. 1912 januárjában választják meg a képviselőház elnökének, azonban már májusban lemond a választójog kérdésében közte és a Munkapárt között fennálló ellentét miatt. A világháború kitörésekor felajánlotta szolgálatait a kormánynak s kormány megbízottként tevékenykedik. Hadik János kormányában belügyminiszterré nevezik ki, de a kormány eskütelére már nem került sor. A forradalom kitörésekor visszavonul földelái birtokára.

⁸⁸ A kivégzés helyén Csanád vármegye emlékművet emeltetett, melyet 1929. június 26-án avattak fel.

⁸⁹ Biedl Samu (1872–1938): 1897-ben szerzi meg jogi doktorátusát, 1899-től Szegeden ügyvéd, és gyártulajdonos. Ezen összeférhetetlenség miatt az Ügyvédi Kamara törli tagjai közül. 1919-ben a szegedi ABC tagja. A szegedi Zsidó Hitközség elnöke.

földbirtokost az A.B.C. végrehajtó bizottságába behívta, amelynek ülésén Gömbös bejelentette, hogy értesülést kapott, mely szerint a bécsi Comité tagjai: Bethlen István gróf, Teleki Pál gróf, Gratz Gusztáv⁹⁰, Pallavicini György őrgróf és Szmrecsányi György⁹¹ rövidesen Szegedre érkeznek és bekapcsolódnak a szegedi A.B.C. munkájába.

Május elseje az ellenforradalomban

Május 1. izgalmasnak ígérkezett. A városban mindenki felfordulástól félt, de különösebb zavargás egész nap nem történt. A munkásság nem vonult fel. A villanygyár munkásai sztrájkba léptek ugyan, de a franciák közbelépésére e sztrájk még ezen a napon este 9 órakor megszűnt.

A katonaságnál Szombathely alezredes tisztikara élén megjelent Tabódynál, és felszólította nyílt színvállásra, megkérdezte akar-e nemzeti alapon a tisztikarral együtt haladni, vagy tovább is kitart a kommunisták mellett. Tabódy meglepő röviden válaszolt: „Senkinek számadással nem tartozom, aki nem akar követni, hagyja el az épületet”. E kijelentésre a jelenlévő összes, kb. 40 tiszt elhagyta a termet. Tabódy, Dettre Béla századossal és Szirovicza főhadnaggyal a teremben magára maradt.

A tisztek ezután azonnal csoportokra oszolva felkeresték az összes lakatnyákat és az ott lévő többi tiszttel Szombathely alezredesnek azon utasítását közölték, hogy a tisztikar a laktanyán túl tömörülve a megbízható altisztek bevonásával, minden eshetőségre álljanak készen. Minden kaszárnyában kiadták a jelszót: „Tabódy többé nem lépheti át a laktanyákat.”

A kerületi parancsnokságnál történeteket Szombathely, Jankovits és Dobokay, küldöttségileg Betrix tudomására hozták. Betrix azonban előző ígérete dacára sem volt hajlandó Tabódy azonnali felmentését elrendelni. X A helyzet ekkor már szinte tarthatatlanná vált, mert Betrix erőyes fellépése dacára sem tértek vissza a tisztek régi beosztásuk helyére mindaddig, míg Tabódy állásában maradt.

⁹⁰ Gratz Gusztáv (1875–1946): legitimista politikus, publicista, közgazdász. 1906-tól alkotmánypárti, 1910-től munkapárti országgyűlési képviselő. A bécsi ABC egyik vezetője, 1919 novemberétől bécsi követ. 1921 januárjától az első királypuccs külügyminiszter. Aktív részvevője a második királypuccsnak. 1924-től a Magyarországi Németek Közművelődési Egyesületének elnöke. Később a németbarát külpolitika és a zsidótörvények ellenzője. Történetírói munkássága mellett jelentős a jogtudományi, közgazdasági és publicisztikai tevékenysége is. 1941-től az MTA levelező tagja.

⁹¹ Szmrecsányi György (1876–1932): legitimista politikus. 1904-től a Szabadelvű párt országgyűlési képviselője, majd csatlakozik a Katolikus Néppárthoz. Három év frontszolgálat után 1917-től Pozsony vármegye főispánja. A bécsi ABC legitimista kötődésű frakciójának vezetője. A frakció nevéhez köthető a bécsi magyar követség kirablása. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetője, 1920–1922 között országgyűlési képviselő.

A jogfolytonosság helyreállítása a katonaságnál

X Ilyen előzmények után, bár Betrix ezredes Tabódy személyéhez ragaszkodott, Charpy tábornok mégis kénytelen volt felmenteni és helyébe a tisztek egyenes kívánságára a szegedi katonai parancsnokság vezetésével Szombathely Béla alezredest bízta meg.

Szombathely alezredes teljesen átérezte azt a nagy felelőséget, amely a nemzeti tisztikar bizalmából, az alkotmányos kormányzat hiányában e megbízással vállaira nehezedett. Első fontos teendője volt, hogy a jogfolytonosságot valamiképp helyreállítsa. E célból állomásparancsot adott ki, melyben a forradalom óta kiadott összes rendeletet hatályon kívül helyezte, és az 1918. évi október 31-ike előtti katonai szabályzatot jelentette ki érvényesnek.

Ez a parancs volt az első lépés a katonai fegyelem helyreállítására. Szombathely alezredes e napon már katonai parancsnoki minőségében jelent meg az A.B.C. ülésén, ahol részletesen ismertette azokat az irányelveket és intézkedéseket, amelyeket a katonaság átszervezésére vonatkozóan tenni kívánt. Többek között bejelentette, hogy az összes rendfokozatot visszaállítja, elrendeli a kötelező tisztelgést úgy a szolgálatban, mint szolgálaton kívül. A helyőrség, később meghatározandó időben, ünnepélyes esküt fog tenni az előjárók iránti feltétlen engedelmességre, a feljebbvalók iránti tiszteletre. A csendőrség számára a fegyverviselést, a fegyverhasználati jogot és az erőhatalmi rendszabályokat bevezeti a szabályzat értelmében.

X Az A.B.C. e bejelentéseket örömmel vette tudomásul, és felkérte Szombathely alezredest, hogy a laktaniákban levő vörös katonaság minél előbbi lefegyverzésére a tisztikar részéről olyan haditervet dolgozzanak ki, amelynek alapján a szükségtelen vérontás is elkerülhető legyen. Ez a legfontosabb legközelebbi teendő, mert mindaddig érdemleges eredményeket nem lehet elérni, míg a laktaniákban felfegyverzett vörös katonák vannak. Tekintettel azonban arra, hogy a megbízható tisztek nagy része még a Vörös Hadseregbe volt beosztva, a terv végrehajtására kíváncsnak mutatkozott a nemzeti érzsű, Szegeden tartózkodó tartalékos és népfőlkelő tiszteket összegyűjteni, és az akcióban való részvételre felkérni.

Szükségesnek mutatkozott továbbá az akciónak sikeres lebonyolítása, illetve engedélyét megszerezni. Szombathely alezredes mindkét feladat megoldására vállalkozott, és a laktaniákban az előkészítés munkájával Pottyondy Károly őrnagyot, a tartalékos tisztek összegyűjtésével pedig Heim Géza báró, Mária Terézia renddel kitüntetett századost és Molnár Miklós főhadnagyot bízta meg.

Az A.B.C. egyébként az egyesületi élet terén végrehajtotta a nemzeti eszme szellemében az átszervezést, és a gazdátársadalom kebelében egy női szervezetet is felállított.

A tisztikar felvarrja a rangjelzéseket Zadrevecz ünnepi miséje

Szombathely alezredes május 3-án adta ki az A.B.C.-ben is ismertetett rendeletét. Az ünnepélyes külsőségek között történt kihirdetés után a tisztikar a rangjelzéseket felvarrta, és május 4-én már nemzetiszínű sapkarózsával vett részt az alsóvárosi templomban az ünnepi nagymisén.

Ezen ünnepélyes alkalommal zsúfolásig megtelt a templom, és Páter Zadrevecz István mindenkit magával ragadó beszédet mondott. „Én vagyok a jó pásztor” bibliai szövegből kiindulva, beszélt a krisztusi internacionáléről, a hazaszeretetről, amelynek össze kell fogni az emberiséget, hogy a világ újból lángba ne boruljon. De emellett egy másik érzés is jogosult – mondá –, a honszerelem érzése: a jog, a hazát szeretni, és a hazát védeni. A nagyhatású prédikáció futótűzként terjedt el az egész városban. A tisztikarnak ez az együttes és tüntető megjelenése nagy megnyugvást keltett az egész városban, s most már mindinkább és nyíltabban is szembehelyezkednek a kommunista irányzattal a polgárok.

A nagymise befejeztével a helyőrség tisztikara a kerületi parancsnokságra vonult, ahol Tabódy néhány szóval búcsúzott el a tisztikartól, felemlítvén, hogy az ő lelkiismerete tiszta, mert minden intézkedésében csak a város nyugalma akarta megóvni, s elsősorban a franciák utasításait követte. Közölte még, hogy Ő mentette meg a tisztikart annak idején, mikor Zarecsnik ki akarta irtani minden egyes tagját. Mentségül felhozta, hogy ha a tisztek érezték volna azt a terrort, amiben neki része volt, akkor másként ítélték volna meg a működését. Azután polgáruháiban a parancsnokság épületéből eltávozott.

Betrix ezredes magához hívatta Szombathely alezredest, aki a vörös katonaság leszerelésére kész programot mutatott be. Betrix azonban aggodalmaskodott. Az volt a véleménye, hogy nem fog a dolog simán menni s félő, hogy esetleg komolyabb fegyveres összetűzésre is sor kerülhet.

Az A.B.C. memoranduma Betrix-hez

Az A.B.C. memorandumban kérte rövidesen Betrix városkormányzót, hogy Dettre dr. kormánybiztos Tabódyhoz hasonlóan mentse fel, mert amíg Ő áll a közigazgatás élén, a tömegszenvedély véres kirobbanása fenyegeti a város békéjét és rendjét. A memorandumot Kelemen Béla elnök, Gömbös Gyula és Back Bernáthól álló küldöttség szándékozott Betrix-nek átadni, mely alkalmat fel akartak használni arra is, hogy a franciáknak hivatalosan bejelentésük X az A.B.C. szervezetét és hatalmat, s egyben kérjék a franciákat, hogy ebben a törekvésben támogassák az A.B.C.-t.

Betrix ezredes, hogy az egyenes válasz elől kitérhessen, a küldöttséget nem fogadta, de közölte velük, hogy Dettrevel kapcsolatosan nyugtalanságra nincs ok, mert Dettre szabadságot kért. A budapesti polgári pártok megbízásából Szegedre érkeztek Hencz Károly dr. volt országgyűlési képviselő, Wagner Károly dr. Szilassy Caesár dr. és Szilassy József. Az utóbbiak a vörösök fogságából nagy viszontagságok között szöktek meg és bejelentették Bokor Pál dr.-nak, hogy a szegedi ellenforradalmi mozgalomba a budapesti pártok megbízásából bekapcsolódnak. Erről Friedrich Istvánnak⁹² Budapestre értesítést küldtek.

Előkészületek a Vörös Őrség lefegyverzésére

A kaszárnyában lévő vöröskatonák leszerelése kérdésében állandó tanácskozások folytak a katonai parancsnokságon. Szombathely alezredes részletesen ismertette a lefegyverzés tervét és bejelentette, hogy minden hibátlanul elő van készítve és meg van szervezve. Közölte az A.B.C.-vel azt a szándékát, hogy a lefegyverzést május 6-án végrehajtják.

A lefegyverzés keresztül vitelével a gyalogság részéről Diendorfer Miksa⁹³ alezredest és Heim Géza báró századost, a huszárok részéről Rózsaffy Andor őrnagyot, a tüzérek részéről Karlik Istvánt és Burján Géza századosokat bízta meg. Egyben a felállítandó Csongrád-Csanádi 46-ik gyalogezred parancsnokává Diendorfer Miksa alezredest nevezte ki.

A terv végrehajtását megkönnyítette, hogy a csendőrségnél megbízható csendőrökből már két komplett század volt felállítható, amely 16 géppuskával rendelkezett. Századparancsnokok voltak: Fodor György százados és Hrabák István főhadnagy. A tartalékos és népfelkelő tisztek közül is majdnem 100-an jelentkeztek.

Hogy a lefegyverzés vértelenül keresztülvihető legyen, Fodor és Hrabák százada megbízást kapott, hogy már 5-én a Mars téri laktanyát tisztítsák meg a kommunista agitátor altisztektől.

⁹² Friedrich István (1883–1951): politikus, miniszterelnök. 1912-től a Függetlenségi és 48-as Pártnak kezdi politikai pályafutását. Az őszirózsás forradalomkor kezdetben Károlyi mellett van, a fokozatos balrafordulás miatt az ellenforradalomban kezd aktív szerepet vállalni. 1919. augusztus 6-án a Fehér Ház Bajtársi Egyesület segítségével átveszi a hatalmat a Peidl-kormánytól. Mivel az antant nem ismeri el kormányát, novemberben lemond. 1920-tól képviselő. 1945-től fogságban tartják.

⁹³ Diendorfer Miksa: alezredes, a szegedi 46. császári és királyi gyalogezred tisztje.

Május ötödike

Ez a nagyszerű fegyvertény a rendelkezésre álló adatok alapján akként folyt, hogy május 5-én reggel Szombathely alezredes parancsára Pottyondy Károly őrnagy Hrabák István főhadnagy csendőrlaktanyái ügyeletes tisztnek a tervek szerint a következő parancsot küldte: „Azonnal felszerelendő egy csendőrszázad kellő éles töltennyel ellátva és futólépésben közelítse meg a Mars téri laktanya főbejáratát, ahol a további parancsot tőlem fogja személyesen megkapni.” A csendőrszázad Hrabák főhadnagy parancsnoksága alatt a 46-os laktanyához megérkezett, és itt a további parancsot adta Pottyondy őrnagy: „A laktanya belső épületének emeleti helyiségében gyűlésezik az altiszti kar, kb. 100-an vannak. A hangulat izzó, mert éppen a tényleges tisztikar ellenforradalmi szervezkedéséről tárgyalnak. A főhadnagy úr vonuljon be a laktanyába és gondoskodjék a gyűlés feloszlátásáról. A vezetőket tartóztassa le és a többi altiszt pedig azonnal hagyja el a laktanyát.”

Hrabák főhadnagy kakastollas csendőreivel a laktanyaépület négy sarkát körülvette, a főkapun behatolt a laktanyába, és a főőrség lefegyverzése után csendőreiből állított helyette őrséget. A megmaradt csendőreivel felment az udvari épület helyiségébe, és a kapott parancs szerint utasítást adott a gyűlés azonnali feloszlására. A csendőrség váratlan megjelenése a gyűlésen nagy pánikot idézett elő. Hrabákot és kíséretét szidalmazni kezdték. A fegyvertelen társaság egy része a laktanya hátsó részén szökést kísérelt meg, de az ott már előbb felállított csendőrség feltartóztatta őket. Az altisztek közül a vezető agitátorokat – kiknek névjegyzékét már előre összeállították – a laktanya ügyeleti szobájába rendelte le Hrabák főhadnagy. Közülük 14-et azonnal letartóztatott és a katonai fogházba átkísérték őket. Itt Kovács Béla dr. hadbíró főhadnagynak adták át őket, aki külön zárkába zárta őket. Ezzel a legveszedelmesebb kommunista altiszteket ártalmatlanná tették.

A kommunista vezetők letartóztatása és ártalmatlanná tétele igen veszélyes vállalkozás volt, mert az esetleges ügyetlen és elhamarkodott keresztülvitel az egész további akciót lehetetlenné tette volna, és sem a tisztikar, sem az A.B.C. tagjai a munkásosztály véres bosszúja elől nem menekülhetett volna meg. Dobokay Béla vezérkari főnök nagyszerű tervei alapján Pottyondy Károly őrnagy és Hrabák István csendőr főhadnagy által végrehajtott kiváló fegyvertény óriási jelentőséggel bírt az általános vörös katonaság lefegyverzésére. E nélkül a terv keresztülvitele kétségessé vált volna, mert ezzel nemcsak a főcinkosok lettek ártalmatlanná téve, de bizonyos hangulatváltozást idézett elő a katonaság ott maradt részében is.

E napon már tisztijárőr cirkált a városban, és letartóztatta Szírovicza kommunista főhadnagyot, Dettre századost és Szabadi hadnagyot. A csendőr laktanyában a régi rendet és fegyelmet Goreczky Gyula alezredes parancsnok

május 5-én már helyreállította, és a laktanya udvarára felsorakoztatott csendőr legénység és altiszti kar előtt kihirdette, hogy a bizalmi rendszernek vége van, a szolgálati szabályzat érvénybe lépett, melyre mindenkinek esküt kell tenni. Az esküt a legénység nyomban letette Jancsó József irodatiszt és Antal Miklós őrmester kivételével, kiket Goretzky alezredes azonnal letartóztatott. A rendőrlegénység élére állított Tirts Béla csendőr őrnagy a rendőrségnél is végrehajtotta az átszervezést, mely után esküt tett a tisztikar és a legénység.

A kerületi parancsnokságon eközben Szombathely alezredes bizakodó beszéde után, átszellemült lélekkel mondta az eskümintát Dobokay Béla vezérkari főnök után az egész tisztikar. A délutáni A.B.C. ülés végén Szombathely Béla alezredest sürgős irattal kereste egy francia katona. Az irat azt tartalmazta, hogy a franciák a május 6-ra tervezett Vörös Őrség lefegyverzését nem engedélyezik.

Szombathely alezredes azonban bejelentette az A.B.C.-ben, hogy miután az előkészületek minden vonalon megtörténtek, a tilalom dacára május 7-én reggel a lefegyverzést keresztülviszi.

A franciáknak ebből az állásfoglalásából meglátszott, hogy a városparancsnok a vörös veszedelem elleni szervezkedést rosszindulatúan kezeli. Épp ezért az A.B.C. arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vörösök végleges lefegyverzését azonnal végre kell hajtani, mert az eddigi munka, szervezkedés hiábavalónak bizonyul.

A nemzeti hadsereg újjászületésének nagy napja

A Vörös Őrség lefegyverzése

A szegedi ellenforradalmi megmozdulás május 7-én a legfontosabb tevékenységéhez érkezett el, amelynek sikerétől függött a nagy nemzeti átalakulás eredménye. Ez a tevékenység a Vörös Őrség lefegyverzése volt.

Diendorfer Miksa alezredes rendelkezése szerint a május 6-ra tervezett lefegyverzés a franciák tudta és beleegyezése nélkül a kapott parancsokhoz híven megtörtént. Kora reggeli órákban, csúnya esős időben, tényleges tisztik, altisztek, tartalékos és népfőlkelő tisztik és tisztjelöltek, megbízható hazafias polgárok gyülekeztek a Margit utcai leányiskolában, mintegy 80-an, kiket Heim Géza báró százados és Molnár Miklós főhadnagy gyűjtött össze. Az összegyűlték izgatottan várták a Mars téri laktanya birtokbavételére a parancsot. Míg a gyülekezés megtörtént az iskolában, azalatt Pottyondy Károly őrnagy – a lefegyverzés előkészítője –, az előző napon megbeszélte csel szerint, Vedress László, Burtik Győző, Hammer Géza, Bencze századosokkal, a laktanyában kiadták az utasítást, hogy a legénység oldalfegyver nélkül sorakozzon az udvaron. Ugyanebben az időben a csendőr laktanyából két lőfegyverrel ellátott csendőr század, egy gyalogos Fodor György százados parancsnoksága alatt, és egy csendőr géppuskás század Hrabák István főhadnagy parancsnoksága alatt felvonult a laktanya elé. Fodor százados századával a laktanya főbejáratánál állott meg. Hrabák főhadnagy géppuskáinak egy részét a laktanyához vezető keresztutcában állította fel, a másik részét egyesítve a gyalog századdal észrevétlenül benyomult a laktanyába, és az udvari épület tövében elrejtőzve helyezkedett el. Két géppuskát az épület emeleti részén állítottak fel esetleges külső támadás elhárítására.

Ezen biztonsági előkészületek megtörténte után a Margit utcában négy szakaszra osztott tartalékos és népfőlkelő tisztik Heim Géza báró parancsnoksága alatt átvonultak a közeli laktanyához, ketten-hárman együtt, részben civilben és fegyvertelenül. *A kapuőrseget ravaszul lefegyverezték, és az őrségnek helyébe léptek. Majd nyomban a laktanyába bevonulók megszállták a laktanya épületeit és a legénység szobáit.* Minden század körzetébe, egy szobába tárolták az összegyűjtött fegyvereket, és azokat lezárva, őrizetbe vették. Diendorfer Miksa alezredes ezután kíséretével Burtik Győző és Reiter Ferenc századosokkal, Harsányi Elemér kir. főügyész helyettesével, Polgár Péter tanácsnokkal és Székely Ferenc gyógyszerésszel, az A.B.C. képviselőivel bevonult a laktanyába és Pottyondy őrnagytól átvette az udvaron felállított legénység felett a parancsnokságot. Ezután az egész legénységet meglepetésszerűen az elrejtőzött két csendőrszázad körülkerítette, „Szuronyt szegez!” és „Kezeket fel!” ve-

zényszóra. Ezután kiválogatták a vörös érzelmű katonákat, kiket megmotozásuk után a szomszéd Csillagbörtönbe átkísértek. Ezek mintegy százhatvanan voltak. Minthogy a börtönőrség is megbízhatatlan volt, ezt az őrszolgálatot is ettől az időtől kezdve a csendőrség látta el.

Míg a 46-os kaszánya udvarán a kommunista legénység lefegyverzése folyt, azalatt a tartalékos tiszti alakulatok és az alsóvárosi legényegyleti csoport az őrszemeket és a főőrséget szerelték le. Így fegyverrel ellátták magukat és átvették az összes őrszolgálatot.

Jankura András hadnagy közben letépte a laktanya külső faláról a vörös zászlót, és helyére egy hatalmas nemzetiszínű zászlót tűzött ki.

Határt nem ismerő lelkesedés volt a laktanyában. Alig fejeződött be azonban a leszerelés vé nélküli fegyverténye, a laktanyában tartózkodó tényleges tisztek, a visszamaradt legénység és a tartalékos tisztek azonnal a nemzetiszínű zászló alatt eskütelre gyülekeztek.

Diendorfer alezredes hazafias beszéde után Burtik százados olvasta az eskümintát, amelyet most már a nemzeti hadsereg legelső katonái, az ünnepélyes aktus nagyszerűségétől áthatva, érces hangon mondtak utána.

A zenekar a Himnuszt játszotta, majd Székesy Ferenc az A.B.C. nevében lelkesítő beszédben üdvözölte az újjászületett ezredet és kifejezést adott annak az örömének, hogy az elfojtott, sárba tiport nemzeti érzés a laktanya falán belül újraébredt.

A Vörös Őrség lefegyverzésének emlékműve.

A lélekemelő eskütétel után nyomban megalakult a Magyar Nemzeti Gárda, amelybe a visszamaradt legénységből Pottyondy őrnagy két századot alakított. Szvoboda Károly őrnagy parancsnoksága alatt egy tényleges tiszti század létesült és báró Heim százados parancsnoksága alatt megalakult a tartalékos tiszti század, amely a külső szolgálatot látta el. A Mars-téri laktanyához hasonlóan a huszároknál Rózsaffy Andor és a tüzéreknel Eckensberger György őrnagy parancsnoksága alatt a lefegyverzés szintén simán folyt le.

A Mars-téri laktanyában történt esemény híre futótűzként járta be a várost. Az öröm határtalan volt. A sok megpróbáltatáson keresztülment, megaláztatott polgár boldogan érezte, hogy felszabadult. E nap emlékére a város közönsége emlékművet állított fel a laktanya elé.

Nemzeti trikolór a városháza tornyán

A vörösök a városháza tornyára március 22-én, a proletárdiktatúra kitörésekor felhúzták a vörös zászlót, amely május 7-ig ott dísztelenkedett. De e napon vörös zászló helyére is felszökött a nemzetiszínű trikolór, amely a nemzeti szellem győzelme mellett, a szabadságot és a jogbiztonság visszaállítását is hirdette.

A zászlót Bárdoss Béla városi tb. főjegyző Balassa József irodatisztal az A.B.C. utasítására vitette fel a toronyba. Ezen a napon a déli harangszó után a tárogató harsant fel, amely a M.O.V.E.⁹⁴ hívogatóját, a „Nagymajtényi síkon” akkordjait zengte az éterbe. És e naptól kezdve a városháza tornyán szüntelen lengett a nemzetiszínű zászló, amely hirdette a nemzeti újjáébredés hajnalát.

Megkezdődik az új rend

Május 7-én a laktanyák lefegyverzésével egyidőben a városháza közgyűlési termében P. Zadavec Izván, Lippay György dr., Peidl Imre és Klement Antal előkészítő munkája alapján a tanárok, tanítók és óvónők óriási részvétel mellett gyűlést tartottak, melyen bejelentették csatlakozásukat az A.B.C.-hez, és hitet tettek a magyar nemzeti eszme mellett. Követelték a gyűlésen, hogy a kommun alatt elcsapott igazgatókat és tanárokat állásaikba visszahelyezzék.

⁹⁴ M.O.V.E.: Magyar Országos Véderő Egyesület. 1918 novemberében alakult irredenta félkatonai szervezet. Célja az országot megszálló külföldi csapatok és a baloldali szervezkedésekkel szembeni fellépés. Bár 1919 januárjától illegálisban működik, tagjai jelentő szerepet játszanak az ellenforradalomban. A proletárdiktatúra bukása után újra legálisan működik, de gyakorlatilag átalakul egyfajta katonai érdekvédő szervezetté.

Majd Zdraveczi lángoló, hazafias beszéde után, felesküdték a jelenlévők, hogy a magyar nemzet gyermekeit a jövőben hazafias és vallásos szellemben fogják nevelni.

E nagy napon az A.B.C. székhelyét a városháza főispáni szobájába helyezte át. A lefegyverzés utáni ülésen Diendorfer alezredes részletesen ismertetett a Vörös Őrség lefegyverzésének lefolytatását.

X Szombathely alezredes pedig bejelentette, hogy 300 emberrel és 6 db géppuskával, valamint a tartalékos tiszti századdal megerősítve alakított zászlóaljjal a helyőrségi szolgálatot már biztosítottanak látja. Mint érdekességet bejelentette, hogy a lefegyverzés megtörténte után Betrix azonnal magához kérte és bár kifogásolta, hogy az Ő hozzájárulása nélkül, sőt tilalma dacára történt a vörösök lefegyverzése, mégis elismerését fejezte ki afelett, hogy oly simán, minden incidens és vér nélkül történt a lefegyverzés.

Harsányi Elemér ügyészségi elnök ugyancsak ezzel kapcsolatosan bejelentette, hogy a laktanyákat a vörösöktől való visszavétel után az A.B.C. nevében átvette, és az erről felvett jegyzőkönyveket katonai részről Diendorfer alezredes, az A.B.C. részéről Harsányi és Székesy írták alá, és elhelyezték a laktanya levéltárában.

Gömbös Gyula bejelentette az A.B.C. ez ülésén, hogy értesülése szerint Aradon, Károlyi Gyula gróf⁹⁵ elnöklése alatt ellenforradalmi kormány alakul. Ismertetette annak előzményeit, de kifejezte egyben az abban helyet foglaló néhány személlyel szembeni aggodalmát és azt a véleményét nyilvánította ki, hogy ez az új alakulat csak ideiglenes jellegű lehet, még ha az antant el is ismerné, mert az A.B.C. véleménye szerint addig kormányalakulásra nincs szükség, míg nincs ország. Ilyenformán – mondta Gömbös –, az ország különböző helyein egység hiányában „helyi kormányok” alakulnának, ezek pedig nem tudnák eredményesen szolgálni a proletárdiktatúra letörésére irányuló céljainkat.

Ezek fegyverbevételeivel az A.B.C. azt az álláspontot foglalta el, Hencz Károly dr. és Wagner Károly dr. a budapesti polgári blokk képviselőivel és a bécsi Comité képviselőjével összhangban, hogy a legszorosabb együttműködést kell kiépíteni a különböző ellenforradalmi alakulatok között, amelynek vezetője: Bethlen István, Teleki Pál és Gratz Gusztáv, akik ugyan jelenleg Bécsben vannak, de minden törekvésük, hogy minél előbb Szegedre érkezzenek.

Az A.B.C. most már szükségesnek tartotta, hogy valami úton-módon nyilvánosság elé lépjen, és ne keljen neki titokban tenni meg minden intézked-

⁹⁵ Károlyi Gyula (1871–1947): politikus, miniszterelnök. A főrendiház örökös tagja. Tartalékos huszártisztként harcolt a világháborúban. 1919-ben ellenforradalmi kormányt alakított, de érdemi tevékenységet nem fejt ki. 1927-ig birtokait igazgatja. Tagja lesz az ekkor megszervezett felsőháznak. 1931-32-ben miniszterelnök. A második világháború alatt Horthy legközelebbi tanácsadói közé tartozik.

dést. Végre is a franciákkal is tisztázni kellett a helyzetet. E végből Zdraveczi indítványára elhatározták, hogy plakátokon hozza a közönség tudomására létezését és működését az A.B.C. Elhatározták, hogy a plakátok kirakása, valamint a népgyűlés engedélyezésére a francia városkormányzótól kérnek engedélyt.

Amíg a főispáni szobában ezekről a kérdésekről folyt a tanácskozás, a városházán megjelent Betrix ezredes, és Szombathely alezredesét kihívatta az ülésteremből. Hosszabb ideig tanácskoztak, majd ezt az alkalmat felhasználta az A.B.C. arra, hogy a városkormányzótól a plakátok kiragasztására és népgyűlés engedélyezésére engedélyt kérjen. Betrix azonban kijelentette, hogy miután a szocialistáknak sem engedélyez népgyűlést, így az A.B.C.-nek sem adhat engedélyt és e szavakkal távozott el: „Ne táncoljanak az urak gyorsabb ütemben, mint ahogyan a zene szól”. Majd hozzáfűzte még: „Hisz az események elő estjén, vagyunk.” (Nous sommes a la veille.)

Másnap Csáky István gróf, a francia városparancsnokság mellett működő önkéntes magyar karhatalmi alakulat tagja megérkezett Aradról, és információt hozott az aradi kormány megalakulásáról és annak összetételéről. Az aradi kormány még Sárossy Kapeller Oszkárt és Csáky Andor grófot is Szegedre küldte azzal a megbízással, hogy az aradi kormány Szegedre szándékozik jönni, és annak fogadását megtárgyalják és előkészítsék. Az A.B.C. azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy az aradi alakulattal nincs módjában, mint kormánnyal tárgyalni.

Így ünnepélyes fogadtatásban sem részesítheti. Ez idő szerint az volt az A.B.C. véleménye – nem kormányra, vagy kormányalakításra van szükség, hanem összetartó magyar egységre, mely előkészítheti a biztos, szilárd előkészítő talajt a nemzeti feltámadás részére.

Aradi ellenforradalmi tanácskozások

Itt e helyen kitérek röviden az aradi ellenforradalmi mozgalmakra és a nemzeti kormányalakítás előzményeire.

Aradot épp úgy, mint Temesvárt, francia csapatok szállták meg Gondrecourt tábornok parancsnoksága alatt. A polgárság e városokban a proletárdiktatúrával elégedetlen, és minthogy Kun Béláék terrorja e városokat közvetlenül nem érintette, az ellenforradalmi szervezkedésre megvolt a lehetőség. A cél az volt itt is: karhatalmat kell szervezni a bolsevizmus letörésére.

Meglepő, hogy Aradon az első karhatalmi alakulatot St. Laumér francia kapitány magyar tisztekből állította fel. Ez volt az ú. n. „Brigade mobile”⁹⁶.

⁹⁶ „Mozgó osztag”.

Ennek az volt a hivatása, hogy Arad város határán kívül őrséget állított fel és ezzel a veszélyes elemek beszivárgását megakadályozták.

Mindenütt az országban, ahol becsületes érzésű magyarok laktak, a féktelen terrort, mely alatt az ország szenvedett meg akarták szüntetni. Így e városokban is.

Az első időkben ugyan nem volt szó kormányalakításról, csak később vetődött ez a gondolat fel. Eleinte a francia parancsnokkal tárgyalták le azokat az irányelveket, amelyek alapján a nemzeti akciót meg lehet indítani. Gondrecourt francia parancsnok igen nagy jóindulattal támogatta az elgondolásokat, sőt annak sikeres keresztülvitelére még fegyvert, anyagi és erkölcsi támogatást is kilátásba helyezett.

Az aradiaknak ezt a mozgalmat Kintzig János volt főispán, Bornemissza Gyula báró, Solymossy Lajos báró⁹⁷, Purgly Emil, Eckhardt Tibor⁹⁸ indították meg. Későbbiek folyamán a tárgyalásokba bevonták Varjassy Lajos dr. Arad város kormánybiztosát, a franciák bizalmi emberét, akin keresztül érintkeztek azután a franciákkal.

A polgárság azonban minden olyan alakulatot bizalmatlansággal fogadott, amelyben Varjassynak szerepe volt, mert nem bíztak soha őszinteségében. A tényleges és tartalékos tisztek mintegy kétszázan a Fehér Kereszt szállóban összejöttek és Varjassytól követelték, hogy a jövőben a város közigazgatásában a döntő szó a hazafias polgári elemeké, legyen. Erélyes fellépésükre megnyugtató választ kaptak, rögtön megalakították „honvédelmi bizottmányt”, és felállítottak egy karhatalmi zászlóaljot. Arad lelkes polgársága rövid idő alatt 2 millió koronát gyűjtött össze e célra.

„Arad megyei csendőrség” néven mintegy kétszáz fővel, április 20-án alakulat létesült, amely a battonyai Vörös Őrség lefegyverzése után azzal a tervvel foglalkozott, hogy Aradtól Szegedig a terepet mindenütt megtisztítják a vörösöktől. Tervüket azonban nem tudták végrehajtani, mert a franciák a beigért fegyvert nem bocsátották rendelkezésükre, a románok pedig közben annyira körülzárták Aradot, hogy ezen elgondolás keresztülvitele elháríthatatlan akadályokba ütközött. A Honvédelmi Bizottmány április 28-án eredmény nélkül feloszlott.

⁹⁷ Solymossy Lajos (1865–1928): a dualista Magyarországon országgyűlési képviselő. 1905-től a főrendiház tagja. 1910-től ismét képviselő.

⁹⁸ Eckhardt Tibor (1888–1972): politikus, jogász. 1913-ig Csanád megyei közigazgatásban, majd a Belügyminisztériumban dolgozik. Az első világháború alatt Erdélyben működik. 1919-ben Aradon Károlyi Gyula kormányának sajtófőnöke. Később kormánypárti képviselő, majd a Fajvédő Párt egyik alapítója. 1928-tól a Revíziós Liga ügyvezető elnöke. A Kisgazdapárthoz csatlakozva rövidesen annak egyik vezető politikusa lesz. 1941-ben a Kormányzó megbízásából az Egyesült Államokba megy, ahol az ország megszállása után emigráns kormány létrehozásával próbálkozik.

A bécsi Comité, értesülvén ezekről a mozgalmakról, Gömbös Gyulát bízta meg, hogy belgrádi tárgyalásai után az aradiakkal létesítsen összeköttetést. Miután április 24-én Szegeden már komoly ellenforradalmi megmozdulást talált Gömbös, így ebbe (az A.B.C.-be) kapcsolódott be, és Izsépy Aladár őrnagyot kérte fel, hogy Aradon Ő lépjen érintkezésbe a mozgalom vezetőivel, tájékoztassa a bécsi és szegedi helyzetéről őket, és igyekezzék az aradi szervezetet is az egységes mederbe terelni.

E megbízás alapján Izsépy őrnagy, Genevrier francia százados kíséretében Aradra utazott és ott megalakították szegedi mintára az Aradi Comitét. Kintzig János, Solymossy Lajos báró, Purgly Emil, Bíró Albert földbirtokosok, Eckhardt Tibor főszolgabíró, Pálmay Lajos közjegyző⁹⁹, Sárossy Kapeller Oszkár százados, Zerkovitz Rudolf villamos igazgató, Bartha Ábel és Augner István dr. részvételével.

Hosszas tárgyalások és kicsinyes intrikák után, a franciák támogatása és elismerése mellett nemzeti kormány alakítását határozták el, amely a Comité helyét foglalta el. Elnökévé Návay Lajos volt képviselőházi elnököt szándékoztak felkérni. Miután közben arról a szomorú hírről értesültek, hogy Návayt a vörösök kivégezték, az új kormány elnökévé Károlyi Gyula grófot kérték fel.

Károlyi Gyula gróf a franciákkal történt előzetes tárgyalás után és hosszas rábeszélésre eleget tett a kérésnek. Kifejezte azonban afeletti aggodalmát, hogy ezzel esetleg az egyetemes nemzeti ügyet veszélyeztethetik.

Leszögezte, ezért, hogy ebből csak a vállalkozókra hárulhat kudarc, de a nemzetre nem, és az Ő, illetve e kormány szerepe csak addig tarthat, míg Budapesten, vagy másutt hívatottabbaknak át nem adhatják helyüket.

⁹⁹ Pálmay Lajos (1866–?): jogi tanulmányai után ügyvéd, majd királyi közjegyző Aradon. Károlyi Gyula és P. Ábrahám Dezső ellenforradalmi kormányának tagja.

Az aradi nemzeti kormány

Temesvárott is ellenforradalmi szervezkedés indult meg, amelynek irányítói május 4-én Aradra érkeztek. Itt hosszas tárgyalások után, aradiak és temesváriak bevonásával, Károlyi Gyula gróf május 5-én a következőkkel alakította meg „aradi kormányát”:

Elnök: Károlyi Gyula gróf.

Vallás és közoktatásügyi miniszter: Barabás Béla dr.

Belügyminiszter: Bartha Ábel.

Népjóléti miniszter: Bársony Elemér.

Külügyminiszter: Bornemissza Gyula báró.

Pénzügyminiszter: Solymossy Lajos báró.

Közlekedésügyi miniszter: Fülöp Béla dr.¹⁰⁰

Nemzetiségi miniszter: Hemmen János dr.¹⁰¹

Földművelési miniszter: Kintzig János.

Igazságügy miniszter: Pálmai Lajos dr.

Hadügyminiszter: Szabó Zoltán tábornok.

Kereskedelmi miniszter: Varjassy Lajos dr.

Az így megalakult kormány május 5-én, Aradon kiáltványt bocsátott ki, amelyben bejelenti:

„Kormányunk egyedüli kötelességének ismeri az általános követelményeknek megfelelő magyar kormány megalakulását, lehetővé tenni, s működése csak ideiglenes, rendcsináló és előkészítő feladatok teljesítésére szorítkozik.”

Ebben volt lerögzítve az aradi kormány célkitűzésének és munkásságának irányelve, abban a tudatban, hogy a francia megszálló csapatok segítségével kísérletet tehetnek az egész országra kiterjedően a közrendnek, a gazdasági termelésnek és az alkotó munkának jogaiba való visszahelyezésére.

✕ Gondrecourt francia tábornok az ekként megalakult kormány tagjainak névsorát a belgrádi főparancsnoksággal telefonon közölte, és kilátásba helyezte, hogy a francia kormánynál annak elismerése érdekében közbenjár.

✕ Az ekként megalakult kormány azonban Aradon semmiféle érdemleges tevékenységet nem fejthetett ki, mert a franciák mindjárt a megalakulás után azt kívánták, hogy a működésük terét Szegedre helyezték át. A kormány tagjai a franciák kívánságára elhatározták, hogy az aradi rész autón, vagy Mezőhegyesen keresztül, vasúton jön Szegedre, a temesváriak pedig előbb Temesvárra hazatérnek, s néhány nap múlva vasúton jönnek Szegedre.

¹⁰⁰ Fülöp Béla (1863–?): 1905-ben választják képviselővé a lippai kerületben. A román bevonulás után Temesvárott él. Magyarpárti programmal szenátorrá választják, 1926-ig a Magyar Párt temesvári tagozatának elnöke.

¹⁰¹ Hemmen János (1871–?): 1897-ben megszerzi az ügyvédi oklevelet és ügyvédi gyakorlatot folytat. Temes vármegye közéletének aktív részvevője. 1902-től a vármegye főügyésze.

Károlyi Gyula gróf román internálása

A temesváriak, amikor Temesvárra érkeztek, a szerb kormánybiztos tudomásukra hozta, hogy internálva vannak, és a várost nem lehet elhagyniuk. Ugyanis Temesváron ekkor már szerb kormánybiztos volt a polgári vezető, a francia parancsnokság mellett. A franciák közbenjárására azonban rövidesen megengedték, hogy Szegedre utazzanak.

A kormány aradi tagjai Károlyi Gyula gróf vezetése mellett, mintegy száz főnyi tisztt és altiszt kíséretével Szegedre elindultak. Mezőhegyesen – mely már román megszállás alatt volt – a románok Károlyi Gyula gróf vonatát feltartóztatták, és kíséretével együtt internálták. Két napig a vasúti kocsikban tartották őrizetben, később pedig egy kincstári épületbe helyezték el őket. Az internálást Rambella őrnagy fogantatosította. A kormány tagjainak és tisztviselőinek névsora a következő:

Károlyi Gyula gróf miniszterelnök.

Barabás Béla kultuszminiszter.

Solymossy Lajos báró pénzügyminiszter.

Bartha Ábel belügyminiszter.

Kintzig János földművelési miniszter.

Bársony Elemér népjóléti miniszter.

Pálmai Lajos dr. igazságügyi miniszter.

Hemmen János dr. nemzetiségi miniszter.

Kórossy György belügyi államtitkár.

Ikrich Arnold igazságügyi államtitkár.

Koromzay Frigyes vasúti vezérigazgató.

Worasiczky Olivér gróf külügyi titkár.

Böhm Rezső külügyi titkár.

Lukáts István miniszterelnöki fogalmazó.

Urbán Pál báró miniszterelnöki fogalmazó gyakornok.

Kovacsics Gyula belügyi fogalmazó.

Schartner Sándor belügyi fogalmazó.

Kósa Olivér határrendőrségi főfelügyelő.

Vértess István népjóléti miniszteri titkár.

Lőcs Gyula Kereskedelmi min. titkár.

Berzsenyi Béla pénzügyigazgató.

Csernátorny Jenő számvetőségi főtanácsos.

Neutadl Emil pénzügyőri biztos.

Károlyi Gyula gróf és kísérete 13 napig volt Mezőhegyesen internálva, és csak május 22-én bocsátották szabadon őket. Ma is tisztázatlan még, hogy az internálás miért történt. Legtöbb valószínűséggel bír az a feltevés, hogy

Varjassy Lajos és St. Laumér beosztott francia százados – kitől Varjassy anyagi is függött – tudatosan hagyták az aradi kormányt a kelepccébe bemenni. Más verzió szerint az internálásnak az volt az oka, hogy aradi kormány egy vasúti kocsi-rakomány muníciót és fegyvert is magával akart hozni Szegedre, melyről a románok az aradi vasúti állomáson már értesülést szereztek.

Ezzel azonban a 13 napi fogva tartást nehéz megérteni, mert a szabad utazásról kiállított román nyíltparancs szerint általános érdek a bolsevizmus levezése, és ennek szolgálatában áll az újonnan alakult nemzeti kormány és a vele együtt utazó magyar hadsereg, mely nem sértve a román nemzetiségű polgárok jogait, szabadon és feltartóztatás nélkül eltávozhatnak Aradról. Az aradi kormány az internálás megszűnése után teljesen megszűnt, feloszlott anélkül, hogy mint kormány bármilyen kormányzati feladatot végzett volna.

Ellentétek az A.B.C. és az aradi kormány között

Az A.B.C. május 9-én tartott ülésén az Aradon alakult kormány ügyét tárgyalta, és az alábbi határozatot hozta:

„Az A.B.C. végrehajtó bizottságának tudomása van arról, hogy az összes politikai pártok egy végrehajtó bizottságot alakítottak, melyet az ország sorsának és politikájának irányítására teljes hatalommal ruháztak fel. Időközben a végrehajtó bizottság vezetői a nagy bolsevista terror miatt menekülni voltak kénytelenek és így Bécsbe jutottak. Ezen Bécsben székelő végrehajtó bizottság (Comité de L'ordre et Antibolseviste Hongrois) által kiküldött albizottságok szervezték az országban mindenhol, így Aradon is az antibolsevista irányú mozgalmat, és előkészítették a talajt egy olyan kormány alakítására, amely a magyar nemzeti eszme szolgálatában az ország konszolidációját, a jogrend biztosítását, a személyi és vagyonbiztonságot helyreállítja. Minthogy ennek következtében az állítólagosan megalakult aradi kormány mandátumát nem a politikai pártoktól, illetve azok bécsi végrehajtó bizottságától kapta és így a törvényhozást sem képviselheti, tehát a végrehajtó hatalmat semmi esetre sem gyakorolhatja jogszerűen, mert a törvényes alapnak még a látszatával se bír, – e tényállás alapján a szegedi A.B.C. kimondja, hogy:

Az Aradon állítólag megalakult kormányt önkormánytnak tekinti, azt a nemzet képviselőinek el nem ismeri, semmi képen sem támogatja, mert ha végrehajtó hatalom gyakorlását ez az alakulás mégis megkezdené, ezen végzetes elhatározása a mai időben válságos következményű fejleményeket idézhetne elő, melyek hazánk sorsára katasztrofális jelentőségűek lennének.

Amiről Varjassy Lajos dr. aradi kormánybiztos úr, azzal a felkéréssel értesítik, hogy e határozatunkat, aradi megbízóival közölni szíveskedjék, továbbá azzal a kéréssel, hogy tekintettel erre a határozatra, valamint a végrehajtó bizottság elnökének és kiküldött tagjainak Sárossy Kapeller Oszkár megbízott úrral kötött megállapodására, szíveskedjék azonnal Belgrádban báró Bornemissza Gyula és Augner uraknak utasítást adni, hogy a szerb kormánnyal semminemű megállapodást ne kössenek, míg a Comité bécsi tagjaitól értesítést nem kapunk.”

Ezt a határozatot azért volt kénytelen az A.B.C. meghozni, mert az aradi kormánynak itt lévő tagjai oly irányban kezdtek tárgyalni, hogy ők Szegeden is a végrehajtó hatalmat akarják gyakorolni és külpolitikai tárgyalásokat is mint „magyar kormány” óhajtanak folytatni. Ezt a törekvést, az ország érdekében, meg kellett akadályozni az A.B.C.-nek.

Ellentétek az A.B.C. és a franciák között

Az A.B.C. nem kacsingatott sem jobbra, sem balra: haladt kitűzött célja felé. Erélyesen és gyorsan intézkedett mindenben. A csendőrlégénység fizetésére fedezet nem volt, mire azonnal a célból megindult a gyűjtés és rövidesen együtt volt a csendőrség június havi járandósága.

A kommunisták most ismét új reményekkel táplálták magukat, mert Budapestről pénzt és biztatásokat kaptak. A kormányt ellepték, onnan kiszorították a középosztályt, velük szemben nevetlenkedtek, leköpdösték őket, s olyan szidalmakkal illették a polgári elemeket, hogy azoknak a korzón végigmenni szinte lehetetlen volt. Felkerültek a vörös gombjelvények és fellépésük általában olyan provokáló volt, hogy úgy látszott, komolyabb összetűzésre is sor kerül, a tisztí járőrök és a kommunisták között.

Az A.B.C. erélyes rendszabályokat vezetett be azonnal. Tirts őrnagy szigorú parancsot adott ki, amelyben a vörös gomb és jelvény viselését eltiltotta, továbbá őrizetbe vette a korzón renitenskedőket.

Ugyancsak Harsányi Elemér ügyészségi elnök is, az ügyészség akkori vezetője több kommunista vezetőt letartóztatott, és a Csillag-börtönbe kísérte. A letartóztatás nagy felháborodást keltett a vörösök között. A szakszervezetek azonnal Betrix ezredeshez futottak panaszaikkal. Betrix ezredes az összes letartóztatott egyén szabadlábra helyezését rendelte el. A letartóztatottak között volt Bródy Mihály reáliskolai tanár, Holló Jenő munkásbiztosítási igazgató, Olejnyik József MÁV munkás, Bíró Imre MÁV díjnok, Meszli Erzsébet dohánygyári munkásnő.

Harsányi, a kir. ügyészség vezetőjével Somogyi Szilveszter polgármester és Szabó József huszárfőhadnagy közölték, hogy Betrix ezredes elrendelte a letartóztatott egyének szabadlábra helyezését. Harsányi azonban ekkor a francia igazságügyi főnöknek bejelentette, hogy tételes törvényeink alapján járt el, és nem bocsáthatja szabadon a letartóztatottakat mindaddig, míg ügyük nincs kivizsgálva.

Betrix erre írásbeli parancsot küldött Harsányinak, hogy a letartóztatottakat kísértesse át a francia parancsnokság elé. Ez megtörtént, s a franciák a kommunistákat autóba ültették, és a határon Dorozsma községnél áttették őket vörös területre. Ezután Tirts őrnagyot magához kérte Betrix, közölte vele, hogy az A.B.C.-t többé nem ismeri el rendelkező szervnek, sőt azt fel is fogja oszlatni, mert ő mint említette, rendet akar és nem tűr osztályharcot. Figyelmeztette továbbá Tirtset, hogy a jövőben csakis az ő utasításait kövesse, ne pedig az A.B.C.-ét. Nem sok gyakorlati jelentősége volt azonban Betrix kijelentéseinek. Az A.B.C. tovább dolgozott. Szombathely alezredes állomásparancsban elrendelte, hogy az összes katonai épületre tűzzék ki a nemzeti színű zászlót és életbe léptette a katonai büntetőtörvénykönyvet.

A munkásság oltalmat kér a franciáktól, a polgári terror ellen

Röviddel ezután a munkások küldöttsége felkereste Betrix ezredet, akitől azt kérte, hogy Tabódyt és Dettrét hívja vissza és akadályozza meg a polgári terrort.

Miben is állt ez a terror? Abban, hogy a polgárság a régi törvényes rendet és a termelőmunkát akarta visszaállítani, a rendbontókat pedig megfékezni. A városparancsnok erre magához kérte Szombathely helyőrségi parancsnokot, és utasította, hogy a letartóztatott kb. 250 kommunista katona közül legalább 100-at azonnal, a többit pedig kétnaponként húszas csoportokban, helyezzen szabadlábra.

Az A.B.C. látva azt, hogy a munkásság nem hajlandó nemzeti alapra helyezkedni, a franciák pedig inkább a munkásság érdekeit védelmezik a polgári szervezkedéssel szemben, továbbá a lapok is még mindig izgatnak a polgárság ellen, – ezért, most már elhatározta, hogy kiragasztatja azokat a plakátokat, melyek kifüggesztésének engedélyét a franciák néhány nappal előbb megtagadták.

E plakátokra azért volt szükség, hogy a város polgársága világosan lássa az A.B.C. célkitűzéseit, és ezeken egyben felhívást intéztek a polgársághoz, hogy vegyen részt a kommunisták elleni küzdelemben. Szombathely alezredes előterjesztésére pedig felhívta az A.B.C. az összes közhivatali vezetőket, hogy a hivatalhoz tartozó tartalékos tiszteket a hét bizonyos napján katonai szolgálat ellátása végett szabadságot adják.

Ekkor alakult meg a karhatalmi tisztí század, mely fölváltva a hét bizonyos napjain biztonsági őrszolgálatot látott el a városban.

Az első legénységi mise

A katonaság szervezkedése ekkor már annyira előrehaladt, hogy a tiszteken kívül nagyobb számú legénység is teljesített katonai szolgálatot. A közönség boldogan nézte, de a franciák is kíváncsian szemlélték, hogy milyen feszes, fegyelmezett, zárt sorokban mennek a katonák az első ünnepélyes istentiszteletre az alsóvárosi templomba.

Páter Zadravecz István most is magával ragadó hazafias beszédet mondott a katonáknak, a honszeretetről és a fegyelem szükségességéről.

– „A magyar katona” – mondta ekkor többek között – „honszeretete eszményi, mentes minden érdektől, minden párttól és politikától. A fegyelemre feltétlenül szüksége van a katonának, a hadseregnek, de ez a fegyelem ne legyen érzéketlen és lelketlen, hanem honszerелеmmel telt, emberi és magyar!”

Majd lelkesítő beszéde végén kemény szavakkal ostromozta a nemzetfelforgatókat és a vallástalanság hitvány tébolyodottait.

Tárgyalások az aradi megbízottakkal

Az A.B.C. végrehajtó bizottsága az esetleges sztrájk esetére biztonsági intézkedéseket tett. Különösen a vízmű telep és a gázgyári sztrájk esetére számíttva. Ezen üzemeknél beszervezett 10 fűtőt, 12 gépápolót és 52 munkást. Intézkedés történt a befolyt pénzek utalványozásáról, s megalakította a sajtóbizottságot. Nagy megütközéssel tárgyalta az A.B.C., hogy a francia parancsnok a tantestület nemzeti szövetségét, amely május 7-én alakult és csatlakozott az A.B.C.-hez, feloszlatta. Ezt azzal az indoklással tette a francia parancsnok, hogy politikai tevékenységet fejtettek ki. Ugyanakkor azonban megalakult a székely szövetség, és bekapcsolódott az A.B.C. munkájába.

Megkezdődtek a tárgyalások az A.B.C. és az aradi kormány megbízottai: Varjassy, Pálóssy, Fülöp és Eckhardt Tibor, valamint a budapesti polgári pártok képviselője: Hencz Károly dr. között az együttműködés lehetővé tétele érdekében.

E tárgyalásoktól remélte az A.B.C., hogy az aradiakat is a komoly nemzetmentő munkájába bekapcsolhatja. A tárgyalások azonban a legnagyobb bizalmatlanság jegyében indultak meg, miután Eckhardt Tibor arra hívta fel az A.B.C. figyelmét, hogy Varjassy a szakszervezetek erejét igyekszik elsősorban támaszul megnyerni, és ezért magával hozott Aradról két munkásvezért: Teller Miksát és Farkas Józsefet, a „felhajtó és kapacitáló” munka végzésére. Az aradi megbízottak nagyobb része, Eckhardt kivételével, sohasem a nemzeti ügyről, s a fontos teendőkről tárgyaltak, hanem állandóan a kormányalakításról tanácskoztak, annak dacára, hogy Károlyi Gyula gróf úgy Eckhardthoz, mint Hunyady Ferenc grófhhoz küldött értesítéseiben közölte, hogy mezőhegyesi internálásának megszűnése után azonnal Szegedre utazik kíséretével, és mindaddig az aradiak a szegedi A.B.C.-vel és a Bécsi Comitével a legteljesebb harmóniában dolgoznak együtt. Utasítást küldött továbbá, hogy semmiféle irányban döntést ne hozzanak és az ú. n. aradi kormány ittlévő tagjai, a kormány nevében önállóan munkát ne végezzenek. Ennek dacára az aradiak egy része a kormányalakítás mellett foglalt állást, és így a tárgyalások eredménytelenül végződtek.

Varjassy ki akarta használni azt az időt, míg Károlyi Gyula gróf és társai Mezőhegyesen kényszer letartóztatásra vannak ítélve, egyéni és nem ismert céltűzések céljai elérésére. Evégből a szépen induló egység megteremtése elé állandóan akadályokat gördített, *külön utakon járt, és felvette az érintkezést a szoci-*

áldemokratákkal, de egyúttal megkezdte az aknamunkát az A.B.C. ellen is. Szabadkőműves összeköttetése révén Betrix ezredes városkormányzó előtt az A.B.C.-t és a bécsi Comitét sikerült olyan színben feltüntetnie, hogy az munkásellenes, reakciós társaság méghozzá „germanofil”¹⁰² is.

Az aradiak kormányalakítási kísérlete Szegeden

A sikertelen tanácskozások után az aradi urak közül néhányan a Kass-szálló egyik különszobájában összeültek, és ott elhatározták, hogy önálló kormányt alakítanak, és azt a franciákkal is elismertetik. A kormánylistát mindjárt össze is állították. E „kormányban” miniszterelnöknek és belügyminiszternek Fülöp Béla dr.-t, külügyminiszternek Augner István dr.-t, kultuszminiszternek Tubán Tibor temesvári piarista tanárt, kereskedelmi miniszternek Pálóssy Dénes temesvári kereskedelmi iskolai tanárt, összekötő miniszternek Varjassy Lajos dr.-t, nemzetiségügyi miniszternek Gemeinhardt Márton temesvári építész és hadügyminiszternek Kovács Jenő ezredes jelölték, akik azonnal megbízták azzal, hogy tisztelgő látogatáson jelenjen meg Charpy hadosztálytábornoknál. Kérje, hogy a francia katonai parancsnokság az ekként megalakult „kormányt” ismerje el, továbbá adja meg részére az intézkedő hatalmat, és végül kérjen e kormány részére katonai támogatást.

Kovács ezredes, aki aznap érkezett Lugosról, és a Kass-szállóban találkozott a fenti urakkal, a helyzetet nem ismerve, a megbízást elfogadta. A „kormány” nevében bemutatkozó látogatást is tett. Charpy igen szívélyesen fogadta, de közölte Kovács ezredessel, hogy semmiféle kormányalakulást nem ismer el. A hadosztálytábornoktól, amikor azután visszaérkezett, hamarosan tudomást szerzett arról, hogy Szegeden sokkal komolyabb ellenforradalmi szervezet már működik, és annak a kezében összpontosul a végrehajtó hatalom. Továbbá, hogy az említett urak tevékenykedése csak a miniszteri címek osztogatásában merül ki.

Azonnal visszaadta a megbízást, és visszautazott Lugosra, hogy ott folytassa tovább az ellenforradalmi szervezkedést. Kovács ezredes mire Lugosra visszaérkezett, a várost már a románok megszállták, és Őt azzal az indoklással, hogy „C’ est un officier très dangereux, il était ministre de guerre á Szeged”¹⁰³, 6 hónapig fogva tartották.

A Kass-szállóbeli „új kormány” rövidesen meggyőződött arról, hogy senki sem tekinti őket kormánynak, viszont nevetség tárgya sem akartak lenni, ezért ismét keresték és felvették az érintkezést az A.B.C.-vel. Az újabb tárgyaláson

¹⁰² Germanofil: németbarát.

¹⁰³ „Ez egy nagyon veszélyes tiszt, Szegeden hadügyminiszter volt.”

megegyezés jött létre az A.B.C., az országos magyar szövetkezett pártok képviselői és a Bécsi Magyar Nemzeti Comité kiküldöttei között. Csak olyan kormányt tartanak kívánatosnak, és csak azt támogatják, mely a magyar nemzeti eszme alapján áll, és amely a társadalmi osztályok egységes képviselője is. Elhatározták továbbá, hogy erről a kérdésről és annak gyakorlati megvalósításáról önállóan mindaddig nem tárgyalnak, míg Károlyi Gyula gróf Szegedre nem érkezik. Ez esetben is csak akkor, ha a megkezdett karhatalmi szervezkedés és a társadalmi rend helyre áll, ha a bécsi Comitével minden érintkezés lehetetlenné válik. Addig azonban – határozták el – célszerű egy közös kiküldött-tökből alakított végrehajtó, vagy kormányzói bizottság szervezése.

Néptanács felállítása

Az A.B.C. remélte, hogy ezzel a megállapodással egy időre a politikai kérdések héttérbe szorulnak, és nyugodtan dolgozhat a még hátralévő rengeteg teendő elvégzésén: a régi rend és közbiztonság helyreállításán, a nemzeti hadsereg felállításán és a polgárság megszervezésén – nem törődve azzal, hogy a budapesti vésztörvényszék tagjait halálra ítélte. Az A.B.C.-t így most nem érdekelt a kicsinyes politikai intrika, hiúsági és érvényesülési törekvések, amelyek az Aradról és Temesvárról átjöttek egy részével tapasztalható volt, akik még mindig arról tanácskoztak – ezekben a súlyos történelmi időkben –, miként lehetne minél előbb kormányt alakítani, és abban helyet foglalni.

Az A.B.C. hamarosan megszervezi a néptanácsot, honoráciorok, gazdák, kereskedők, iparosok, munkások és nők képviselőiből, a városi közigazgatás ellenőrző és fontosabb kérdéseiben intézkedő szerveként. Az A.B.C. pedig átalakult olyan szervvé, mely átvette ideiglenesen a belügyi igazgatást nemcsak Szegeden, hanem az esetleg felszabaduló területeken is, míg azt hivatottabb tényezőknek át nem adhatja.

Elhatározta az A.B.C., hogy már végre bátor kiállással a nyilvánosság elé lép a francia hatóság engedélye nélkül is, és köztudomásra hozza programját. Ismerteti a politikai helyzetet, továbbá leszögezi álláspontját az aradi kormánnyal szemben, és a város közönségét pedig nagy nyilvános gyűlésre hívja össze. A program megszövegezésével az A.B.C. Gömbös Gyulát és Bokor Pál dr.-t bírta meg.

A viszonyok bár lassan, de fokozatosan javultak; a lapok sem hozták már az eddigi szennyes förmedvényeiket a polgári társadalom ellen, hanem az új rend kereteibe iparkodnak ők is beleilleszkedni, és ekként írnak:

„Nekünk nem kell a kommunizmus, hanem csak a szántisza, messzemenő szocializmus és olyan kormány, mely nem képvisel túlzó álláspontot.”

A franciák 1300 fő katonaságot engedélyeznek

A katonaság is céltudatosan halad a konszolidáció felé. Szombathely alezredes és munkatársai fáradságot nem ismernek. Az A.B.C.-nek május 15-én jelentette Szombathely, hogy a város belterületén az őrszolgálat teljesen meg van szervezve, és a szolgálatba állítható katonák száma – tiszteket és tartalékos tiszteket is beleértve – meghaladja az 500 főt.

E létszámból szinte emberfeletti feladat volt a szükségesnek mutakozó minden biztonsági őrséget felállítani, de ez mégis sikerült, mert az őrszolgálatban még törzstiszteink is részt vettek, és puskával, tölténnyel éjjel-nappal őrt álltak. Fennállott még mindig a sztrájk veszélye is.

E lehetőségre számítva külön sztrájkterő katonai osztagokat is állítottak fel, dacára a kis létszámnak. (Tiszteket és megbízható altiszteket, különböző technikai mesterségre, sőt betűszedésre is kiképeztek.)

Ezt a tarthatatlan helyzetet a franciák végül is belátták, és a Betrix ezredes felváltó Rondenay ezredes Szombathely alezreddessel és Dobokay vezérkari főnökkel közölte, hogy a magyar katonai létszámnak 1300 főre történő felemeléséhez hozzájárul; amennyiben pedig ez a létszám teljesen felszerelve rendelkezésre áll már, hetenként újabb 500 ember behívását engedélyezi. Rondenay parancsnok a szükséges felszerelésre a lefoglalt magyar anyagokat kiutalta.

A katonai létszám nagy örömet keltett a városban, bár a polgárság körében még nem volt kialakult nézet, mert a napilapok a Vörös Hadsereg harctéri sikereiről írtak, és óva intették a polgári társadalmat bármiféle szervezkedéstől. Ilyen körülmények között az A.B.C. legsürgősebb feladatának tartotta, hogy nyilvános gyűlésen a polgárságot csatlakozásra hívja fel, és hogy a franciáktól újból kérje annak a kiáltványnak a publikálását, amelyet néhány nappal előbb megtiltott.

Az A.B.C. nyilvánosság elé lép

Nagy izgalom a városban. Mindenütt arról suttognak, hogy az A.B.C. – mely feltartóztatathatatlantul halad célkitűzése felé – mikor fogja ismertetni programját, melyet a város lakossága már sóvárogva lelkesen követni akar.

Az A.B.C. maga is elérkezettnek látja az időt, hogy végre a nyilvánosság elé lépjen, és csatlakozásra hívjon fel minden társadalmi osztályt, foglalkozási ágat.

Ezt kiáltvány formájában közölték a város lakosságával. Minden perc drága volt. Sietni kellett, mert az események rohamosan követték egymást. A proklamációt Polgár Péter dr., Szakáts József dr. és Bokor Pál dr. haladéktatlantul megszövegezték, és még éjjel titokban a Petőfi nyomdában kinyomatták. A kiáltvány kiszedése nem ment egészen simán, mert munkás nem akadt, aki azt kiszedte volna. Maga a nyomdatulajdonos, Varga József vállalkozott arra, hogy vasárnap éjjel, állandó rettegés között, de a szerzők lelkes biztatása mellett kiszedje és kinyomja a kiáltványt. Hajnalra mintegy tízezer példány készült el az alábbi proklamációból, melyet úgy üdvözölt a város hazafias polgársága, mint 1848. március 15-én az első nemzeti sajtóterméket.

Kézirat gyanánt.

A HAZASZERETETBEN ÉS BECSÜLETES MUNKÁBAN TESTVÉREINK!

A népek istenének sújtó keze, rettenetes csapással zuhant reánk, amikor 1000 éves hazánk történetében, dicső Árpád apánktól egy Kun Béláig jutottunk el.

A munkások keserves filléreit elsikkasztotta ez a munkásbiztosító tisztviselő, hozzá hasonló cinkostársaival végigjárta az oroszországi züllés összes iskoláit, és idegen pénzekkel megrakodva hazajöttek ősi hazánkat a bolsevizmus romboló rendszerével elpusztítani.

Alig 2 hónapi működés után itt van előttünk romboló munkájuk eredménye: égő falvak és városok, az utolsó falat kenyértől, az utolsó kanál zsírtól kifosztott szegények, elhurcolt és kegyetlenül kivégzett túsók százai, sőt ezrei, a nagyobb városok férfi és nő söpredékeiből alakult terrorcsapatok égre kiáltó gázettei.

Működésük színterén mindenütt a be nem vetett földek, kirabolt tanyák, munkanélküli műhelyek, hideg kohók és bezárt gyárak!

Fent az ország fővárosában az örülség karöltve tobzódik a gonosztettel. Összerekvirált ékszerek, nemzeti vagyonunk utolsó, nagy tételekben csempész úton megy ki külföldre, hogy ha majd itthon mindennek vége lesz, legyen nekik módjuk, ölbe tett kézzel, a nagy vagyon párnáin ülve, kigúnyolni egy szegény elbolondított ország égbekiáltó nyomorát.

Kirabolt állampénztárak és bankok, elérteketlenített állampapírok és részvények, a szegény emberektől is elorzott bankbetétek is jelzik ennek a mindennél szomorúbb tatárjárásnak könnyel, jajjal és gyásszal szegélyezett útjait.

De igazi zsványok módjára a rablás mellett még mulatnak is. 40 millió költséggel égő vörösbbe öltöztetik Budapestet. Az elrablott autókat május virágával díszítve, a főváros vörösbbe öltöztetett prostituáltjaival töltik meg. Minden utcasarkon színpad áll, ahol a nemzeti múltunk és jövőnk minden dicső eszméjét kigúnyolják, ahol a hazaszeretetet bűn, a vallás megvetés tárgya, ahol a mi háromszáznú szent jelvényünk csak rongy, a vallási szent kegyelet tárgya csak szemét.

Munkájuk eredménye? Elzüllesztett ifjúság, feldúlt családi élet, általános munkakerülés és fegyelmezetlenség a munkában.

Ilyen gondolkodásnak kifejezői és ilyen gonosztetteknek cselekvő személyei a magát kormánynak nevező és jelenleg az államhatalmat bitorló gonosz társaság, amely még most is szabadon garázdálkodik országunk meg nem szállott területén.

Ennek a kormánynak még maga az örült programja sem szent, ez nem tud eszméért harcolni, saját bevallása szerint is hadserege csűrhe, amely csak rabol, gyilkol és emészt, de az ellenséggel szemben hőiesen küzdeni, az alkotó munkához rendet teremteni nem bír, és nem akar.

Őseink hamvaitól megszentelt drága hazánk földjéből napról-napra többet ígér a románoknak és cseheknek, elárukva sok millió lelket és hű magyart, csak-hogy a maga nyomorult és piszkos életét becsstelen eszközeivel a tenyérnyire összeszűgöörödött Magyarországon részeg mámorban tovább tengethesse. Vörös Budapest és terror csapataikkal rabigába hajtott néhány vármegye elég az ő ambíciójuknak.

Polgártársak! Iddig jutottunk a lejtőn, de még tovább megyünk, ha azonnal nem cselekszünk. Ki kell lépniünk a télettség sorvasztó állapotából és nyíltan, emelt fővel kell fekvennünk a romboló irányzattal a harcot. És van-e ma erre alkalmasabb hely, mint a magyarságnak ez az ősi városa, ahol Hunyadi János hada és Kapisztrán János halásza, hű magyarjai mentek hitet és hazát védeni, ahol Rákóczi kurucái táboroztak, és ahol még nemrégiben is Kossuth Lajos szavára szuronyerdők hajtottak ki a földből.

Nem lehetünk tehát hitványok és gyávák, méltónak kell lenniünk dicső őseinkhez, hisz az ő vériük forr az ereinkben, és az ő nemes elszántságuk dobog a mi szíveinkben!

A történelmi felelősség, szülőföldünk megszentelt rögiben nyugvó őseink emléke és a végveszélybe döntött haza egyaránt köteleznek arra, hogy tömörítsük összes erőnket a nemzetgyalázó és hazát tönkretévő bolsevizmus letörésére.

Célunk az, hogy azonnal megszüntessük az Oroszországból behozott, mindent elrohasztó bolsevik kommunizmust, biztosítsuk a közrendet és nyugat-

mat, hogy visszaadjuk az arcokra a megelégedett derűt, az elnémult ajkakra a dalt, a haza minden lakójának, polgárának és munkásnak a békeségét, hogy napi munkája után mindenki nyugodtan hajthassa le fejét.

Célunk az, hogy megindítsuk a termelőmunkát, a műhelyekben ismét halljuk a termelőmunka himnuszát, a szántó-vető szorgos munkájában a pacsirtával együtt dicsérje az egek Urát, a munkás megkapja munkájának igazságos jutalmát.

Célunk az, hogy az iparosnak legyen anyaga dolgozni, a kereskedőnek legyen portékája eladni és áthidalva minden ellentétet a különböző társadalmi osztályok között, megszüntessük a fizetett naplopóktól mesterségesen szított gyűlöletet a munkások és munkaadó, a polgári osztály és a munkásosztály között.

A mi célunk nem irányul egyes társadalmi osztály érdekeinek előtérbe tolására, egyik osztálynak a másik feletti uralmát, akár burzsoázia, akár proletárdiktatúra, hanem a nyugat-európai nemzetek társadalmi rendjével összhangban kívánják magyar hazánkban az általános jólét szilárd alapjait megvetni, s a szükséges szociális reformok céltudatos megvalósításával a munkásosztály minden jogos igényeit kielégíteni. Mindezt meg kell tennünk a szeretet, a megértés, a magyar testvériség jegyében, és minden hazafias polgárt össze kell forrasztanunk az értelemen és érzelmen egyaránt alapuló nemzeti gondolatban, és nyugat-európai civilizáció szolgálatában.

Polgárok! Munkások! Ha a vérszerződés magyarjainak módjára, testvériesen összefogunk ebben a törekvésben, ha rendet tudunk teremteni minden irányban, úgy még remélhetjük, ősi hazánk felett kiderül az égbolt, úgy ismét büszkén vallhatjuk magunkat magyarnak. A véres világháborúban elesett hőseink nyugodtan alhatnak sírjaikban, s a magyar névnek ismét lesz becsülete.

Polgárok! Munkások! Ha lesz erő és érett elhatározás bennetek, félretenni a történelmi időkben a mesterségesen és bűnösen felidézett, a nemzeti erőket megbénító osztályharcot és gyűlöletet, ha lesz bennetek bölcs belátás igazságosan megszüntetni az osztályellentéteket, akkor ismét egyenes derékkal és nyílt arccal nézhetünk szemébe a többi nemzetnek. Akkor lehet reményünk egy szebb és jobb jövőre, és visszahívhatjuk mindazt, amit a Habsburg-dinasztia idegen érdekeinek szolgálatában álló, rossz politika miatt kockára tettek, s amit a közhatalmat ez idő szerint bitorlók már-már elvesztettek. Polgárok! Vissza kell nyernünk a becsületet és az emlékezés jogát!

Polgártársaink! Tartozzatok legyen akár a polgári társadalomhoz, akár a munkásosztályhoz, kell, hogy részesei legyetek a rendfenntartás pártjának.

Egyesüljünk ebben a szent egységben.

Bizalommal fordulunk tehát hozzátok, mert ismerjük agyatok minden gondolatát, szívetek minden dobbanását. Érezzük, hogy velünk vagytok és tudjuk, hogy ha a kiált megszólal, tömör sorokban siettek a kibontott nemzeti zászló alá.

E zászló alá pedig nyugodtan és emelt fővel jöhettek, mert városunkban, ahol francia megszálló csapatok vannak, immár megszűnt az önálló gondolat és hazafias cselekvést megbénító terror, s nem kell félnetek a hazát eláruló izga-tók véres bosszújától.

Polgárok! Az óra ütött! A végveszedelemben vergődő haza, bár alétlan halk, de azért még hallható szóval int felétek: Jöjjetek mindannyian, sietve mentsük meg a még megmenthetőt, és vállvetett munkával rakjuk le a jövő nemzedék boldogulásának többé meg nem ingatható szilárd alapjait.

Jöjjetek és támogassatok bennünket.

Intézetek, társulatok és minden nemzeti érzésű, tisztességes szegedi lakos, lelkes odaadó csatlakozására számítunk, amely csatlakozásnak frásban, vagy szóval a városháza bizottsági termében délutánonként 5-6 óra között jelenthetik be, ahol a Antibolsevista Comité tagságot igazoló jelvények is átvehetők.

Szeged, 1919. május 17.

Az Antibolsevista Comité szegedi végrehajtó bizottsága: Kelemen Béla dr. ny. főispán, elnök. Bokor Pál dr. ügyvéd, jegyző. Back Bernát gőzmalom tulajdonos. Balogh Károly városi tanácsnok. Bárdoss Béla tb. városi főjegyző. Bernátsky Kornél tábornok. Biedl Samu dr. fakereskedő. Boros József dr. kórházi igazgató-főorvos¹⁰⁴. Dobó József dr. MÁV titkár. Gárgyán Imre borkereskedő. Gombos Imre gazdálkodó¹⁰⁵. Harsányi Elemér főállamügyész-helyettes. Kerner Lajos MÁV főfelügyelő. Korom Mihály gazdálkodó. Kószó István dr. ügyvéd. Körmenty Mátyás asztalos. Nagy Gyula mérnök m. o. tanácsos.¹⁰⁶ Nyáry György vendéglős. Pálffy Dániel vasgyáros. Peidl Imre tanár. Papp Róbert dr. ügyvéd. Papp Menyhért dr. rendőrkapitány. Polgár Péter dr. városi tanácsnok. Sándor Ignác adóárnok. Szabó Sándor kéményseprő. Szakáts József dr. ügyvéd. Székely Ferenc gyógyszerész. Sziójyártó Albert felsőipari tanár. Vajas Sándor magánzó. Zadravec István házfőnök.

A nemzeti egységbe való tömörülés gondolata Szegeden jutott először kifejezésre e kiáltványban, mely azóta hivatalos kormányzati programot képez.

¹⁰⁴ Boros József dr. (1870–1925): Budapesten orvosi diplomát szerez, majd Szegeden folytat orvosi tevékenységet. Az első világháborúban orosz fogságba esik. Az ABC tagja, amatőr repülő, halálát is egy repülőbaleset okozza.

¹⁰⁵ Gombos Imre (1875–?): Édesapja birtokán kezd gazdálkodni, 1913-ban önállósítja magát. Birtokát fokozatosan növelve 70 holdas gazdaságra tesz szert. Az első világháborúban különböző frontokon harcol, többször kitüntetik.

¹⁰⁶ Nagy Gyula (1861–1932): A József Nádor Műegyetemen gépészmérnöki diplomát szerez. 1919-ben az ABC tagja. 1924-ben a Magyar Mérnökök Nemzeti Szövetségének az elnöke. 1925-ben miniszteri osztálytanácsos.

A nyilvános gyűlést dr. Kelemen Béla elnök május 21-én délelőttre hívta össze a városháza közgyűlési termébe.

A terem roskadásig megtelt. A csillogó arcokban képviselve van a város társadalmának minden rétege. Ott voltak a Szegeden tartózkodó menekült politikusok is. Kelemen Béla dr. elnöki megnyitójában kifejtette, hogy az A.B.C. abból a célból hívta össze ezt a gyűlést, hogy Szeged város egész lakossága, politikai pártok és egyesületek „szent egységbe” tömörüljenek a bolsevizmus letörésére, a rend, a törvény uralmának visszaállítására, és a munka szilárd alapjainak megalkotására. Mikor a vörös terroristák atrocitásai végveszélybe sodorták ezeréves magyar hazánkat, a város iránti szeretet, a hazafias kötelességérzés és magyar állampolgársági hűség, arra készítették az Antibolsevista Comitétba tömörült elszánt polgárokat, hogy ezzel a veszéllyel szembeálljanak.

Kiemelte, hogy a hivatása magaslatán álló tisztikarral az A.B.C. megértő viszonyban volt s ennek köszönhető a város nyugalmanak és rendjének a biztosítása, valamint a vörös őrsegek lefegyverzése után a régi fegyelem helyreállítása, melyben a tisztikarunk kötelességteljesítéssel vett részt.

Részletesen ismertette az A.B.C. eddigi működését, az elért eredményeket és a budapesti, bécsi, aradi, temesvári ellenforradalmi alakulatokkal folytatott tárgyalások anyagát. Majd arról tett jelentést, hogy a helyi érdekek szolgálatában alakult A.B.C. miként kapcsolódott be az országos politikába és miként vette át a végrehajtó hatalmat, melyet – még parlamentáris kormány nem alakulhat, azt előkészítve – a jövőben az országos politikai pártokkal és ellenforradalmi alakulatokkal alakítandó nemzeti kormányzóbizottmány útján kívánja gyakorolni.

Kormányzóbizottmány

Ez a nagygyűlés az alábbi határozatot hozta:

„Az összes társadalmi osztályok, foglalkozási ágak, hitfelekezetek és politikai pártok, egybegyűlt szegedi polgárság üdvözli a nemzeti eszme jegyében a bolsevizmus letörésére és a rend helyreállítására megindult mozgalmat. Kimondja, hogy a legnagyobb reménnyel és teljes bizalommal tekint a megalkulandó kormányzóbizottság működése elé, és felajánlja az összes szegedi polgárság legbuzgóbb támogatását annak biztos tudatában, hogy a végrehajtó hatalom gyakorlására megalkulandó kormányzati szerv működése számára a francia megszálló csapatok támogatását és teljes védelmét megszervezni s biztosítani tudja.”

E határozat alapján gróf Teleki Pál elnökle mellett (aki ugyan ekkor még nem érkezett Szegedre) megalakult a kormányzóbizottság a Szegedi A.B.C., az aradi és budapesti kiküldöttekből, amely részletes programját Charpy francia tábornokkal azonnal közölte. Ez a program kiterjedt a belügy, pénzügy, kereskedelem, közlekedés, közgazdaság, vallás és igazságügy körére, valamint katonai kérdések megoldására, amely felöleli az előkészítés, mozgósítás és előnyomulás, valamint a tanácskormány bukása utáni pacifikáció és hadsereg szervezési munkálatait.

Az előkészítés munkájának a terve a következő volt: Szeged kiindulóponttal a kerületi parancsnokság egy különítményt szervez, Bernátsky Kornél tábornok parancsnoksága alatt, és melléje Shvoy Kálmán vezérkari őrnagy nyer beosztást, és ez a különítmény Charpy tábornoknak lesz alárendelve azzal a feladattal, hogy a francia csapatokkal vállvetve küzdjön a vörösgárda ellen. A különítményt négy-ötezer emberből állítanák fel, és Szegeden helyőrséggé mintegy ezer ember marad a rendőrséggel és csendőrséggel együtt.

A mozgósításra és előnyomulásra vonatkozólag ez a Bernátsky különítmény Dunántúlon indul. A kormányzóbizottság felhívását repülőik viszik előre az előnyomulás megkezdése előtt, melyben a magyar nép felszólíttatik a csatlakozásra. A különítmény mellé sorozóbizottságok állíttatnak fel a megbízhatatlan elemek lefegyverzésére, a hadianyagok összegyűjtésére és helyi őrsegek szervezésére.

A kormányzóbizottság a Tanácsköztársaság bukása után rögtön átveszi az ország vezetését. Ezek voltak azok az irányelvek, amelyeket a kormányzóbizottság Charpy tábornokkal közölt memorandumban, aki azt azzal vette tudomásul, hogy jóváhagyás végett Belgrádba küldi. A bizottság működését azonban csak a jóváhagyás visszaérkezése után kezdheti meg.

Gömbös Gyula indítványára még a kormányzóbizottság arra is törekedett, hogy megállapodást létesítsen a szovjet kormánnyal akként, hogy azok a fegyvert tegyék le magyar kézbe, az ország kormányzását adják át a polgári társa-

dalomnak, mellyel szemben részükre szabad elvonulást biztosítanak. Ennek alapján a kormányzóbizottság az alábbi iratot intézte a magyar tanácskormányhoz:

A magyar tanácskormánynak!
Szeged, 1919. május 22-én.

Mint a Szegeden megalakult országos magyar kormányzóbizottság, első kötelességének tartjuk a magyar tanácskormánnyal az érintkezést felvenni azon célból, hogy vele békés, az ország és a magyar nép érdekét szolgáló testvéri megegyezést találjon.

Mielőtt még felelőségünk teljes tudatában fegyverbe szólítanánk a magyar népet is a magyar bolsevizmus letörésére, Önökhöz fordulunk.

Uraim, kerüljék a testvérháborút, de kerüljék azt is, hogy a vörös Magyarországot idegen fegyveres erővel kikényszerített, külpolitikailag végzetes következményekkel járó, és a magyar nép becsületét sértő kapituláció elé vigyék akkor, amidőn az ország kormányzásának és a hadsereg vezetésének egyszerű átadása által mindezt elkerülhetjük.

Tegyük le előzetes közös megállapodás alapján kezünkbe a kormányzást. A kapitulációnak ez a módja gyakorlati szempontból tekintve, – úgy hisszük – Magyarországra, a magyar hadseregre és a tanácskormányra nézve is a legkevésbé megalázó. Testvér testvérnek adja át az országot. Bizalmas megbeszélésre várjuk Önöket Dorozsmára.

Gróf Teleki Pál elnök (távol). Kelemen Béla s.k. Gömbös Gyula s.k. Heincz Károly¹⁰⁷ s.k. Varjassy Lajos s.k. Fülöp Béla s.k.

Az irat átadására Heincz Károly vállalkozott.

A közvetlen tárgyalásokra azonban nem került sor.

A kormányzóbizottság tehát működését megkezdte, és programjának megvalósítására az előkészítő munkálatokat folyamatba tette. Minthogy azonban összeállításából különböző egyéni érdekek és pártérdekek ütköztek össze, eredményes működést nem tudott kifejteni.

A szegedi ellenforradalom kronologikus sorrendben történt leírásánál igyekeztem a kritikát egyes tények és szereplők felett gyakorolni, és csak a száraz tényeket egymásután következő sorban tárgyaltuk, mégis itt kitérni óhajtok a későbbi események közötti összefüggések könnyebb áttekinthetése végett arra, hogy a kormányzóbizottság miért nem tudott teljes mértékben közérdeket szolgálni.

¹⁰⁷ Heincz Károly (1877–?): jogi okelevelet szerez, 1905-től képviselő. 1910-ben munkapárti programmal újraválasztják. Az első nemzetgyűlésbe kereszténypárti programmal választják be. Eredményes munkát végzett a gyorsírás népszerűsítése terén.

Ennek elsősorban az volt az oka, hogy a bizottságban, amely egy kormánypótló szerv lenni, mindenki benn akart lenni, aki ellenforradalmi szerepének egyénileg jelentőséget tulajdonított.

Egy-egy tagsági helyre a kulisszák mögött szinte könyöklő tülekedés történt, s így, éppen amikor már kezdett nagyságában kibontakozni mozgalmunk, a megkívánt nemzeti összefogási egység sokszor a legnagyobb veszélyben volt.

Sokan erősen kifogásolták, hogy a kormányzóbizottság összeállításánál a szabadkőművesség igen nagy szerepet játszott. Az aradi és temesvári mozgalom Szegedre érkezett tagjai közül volt olyan is a bizottság tagjai között, aki nemzeti szellemnek nem volt lelkes és önzetlen szolgálja. Baj volt még az is, hogy egyesek konszolidált viszonyok között érezték magukat, és felütötte fejét az intrika. A kormányzótanács összeállításánál az A.B.C. alapító tagjait is súlyos mellőzés érte. Kelemen Béla elnökön kívül abban más nem kapott helyet.

Az A.B.C. írásban lefektetve abbéli nézetének is kifejezést adott, hogy az ilykép összeállított kormányzóbizottság működésétől megnyugtató eredményt nem várhat, mert abba olyan egyének is kerültek, szegediek és vidékiek közül is, akik a polgárság bizalmát nem élvezik. A legnagyobb méltánytalanság, hogy éppen azokat mellőzték, akik az ellenforradalmi mozgalmat még akkor indították meg, amikor az veszélyt rejtett magában.

Két hónapos nehéz önfeláldozó munka után a városban a helyzet odafejldhetett, hogy rend van, nemzeti fegyveres erő áll rendelkezésre, és már ellenforradalmi nemzeti kormány alakulásáról is lehet tárgyalni, sőt a légkör egyeseknek olyan nyugalmasnak látszik, melyben intrikálni és kis peccsenyűket süttögetni ráérhetnek.

A további eredményt csak úgy lehet biztosítani, ha egyes ügyek irányításával és vezetésével olyanokat bíznak meg, akik az egyéni érdekek teljes mellőzése mellett a közért munkálkodnak. Akiknek múltjuk és jellemük garancia arra, hogy az egyetemes nemzeti cél szolgálatára a konjunktúrák befolyásától mentes, igaz meggyőződés alapján vállalkoznak, mint az A.B.C. tagjai, kik már első összejövetelükkor fogadalmat tettek, hogy vállalkozásukat hazafias kötelességből teljesítik, e munkáért elismerést nem várnak.

Az A.B.C. közben igen fontos feladatokat végzett el. Az ipartestületbe tömörült iparosságot, a gyógyszerész testületet, a szegedi székely nemzeti tanácsot, a keresztény szocialista párt szegedi csoportját, a városi alkalmazottak egyesületét, a torontáli magyarság bizottságát – mely szervezetek bejelentették csatlakozásukat – érdekkörébe vonta és Szombathely alezredes a munkanélküliség enyhítésére tervet dolgozott ki a repülőgép javító műhely felállítására, ahol 300-400 munkás nyerhetne alkalmazást. Ugyancsak Szombathely feloszlatta a munkásotthont is.

Szegedország

Szeged sziget, tele a nemzeti érzés hajótörötteivel. Napról-napra többen gyűlnek ide az ország minden tájáról, cseh, szerb és oláh megszállt területekről.

Külsejük is kalandos sorsokról beszél. – mondja Kozma Miklós¹⁰⁸, „Az összeomlás” című művében¹⁰⁹. A város képe nap-nap után mozgalmasabb. A Kass-szálloda hangyabolyhoz hasonlít, ahol egymásnak adtak találkát különböző városokból menekült katonatisztek, kik ellenforradalmi puccsot terveztek, de a vörösök megakadályozták már az előkészületi cselekményben.

A menekülők közül, ki ahogyan tudott, lóháton, kocsin, gyalog menekült Szegedre, ahol már nem kellett félnie. Itt gyűltek össze jó barátok és a hazáért komolyan dolgozni akaró hazafiak, akik kizárólag a nemzeti ügyet akarták szolgálni. Együtt vannak itt a politikai ellenfelek is, de gyülekeznek olyanok is, akik csak egyéni érdeket kívánnak szolgálni, és kalandvágyból az ellenforradalmi akcióba kapcsolódnak. Ez utóbbiak szótték azután állandóan az ármányokat és cselszövéseket, iparkodtak úgy az A.B.C., mint a későbbi kormány munkáját megnehezíteni, ami annál könnyebben történhetett, mert a franciáktól függött úgyszólván az egész ellenforradalmi mozgalom.

Az igazi hazafiakat és a hazáért dolgozókat, ismeretlenül is ebben a hangyabolyban meg lehetett ismerni. Ezek életigényeikben és megjelenésükben szerények és inkább visszahúzódva éltek, „nem akarnak megalázkodni a franciák előtt, és akik a keresztény Magyarország újjáépítésében látták a keresztény Magyarország jövőjét”, – mint ahogy Gömbös memoárjaiban megjegyzi. Neveket nem akarok itt felemlíteni, mert nem szeretném, ha egyetlen egy, nagyszerű jövőt formáló magyar testvérem neve kimaradna ebből a hatalmas nemzeti galériából.

De ugyancsak a Kass-szállóban jött össze egy másik társaság is,; asztaluknál francia tisztet lehetett látni, az asztalfőt elegáns nő foglalta el. Pezsgőztek, s mindig lármásan viselkedtek. A franciákat ők informálták: denunciáltak¹¹⁰ és intrikáltak, társaságuk csak akkor halkult le, mikor az asztalok mellett ismert ellenforradalmár ment el. Az e fajta társaság tagjai a legkisebb intézkedésért a franciákhoz mentek, s a franciákat az A.B.C.-be tömörült polgárságról úgy informálták, hogy azok germanofil politikát folytatnak.

A város korzóján is ott látjuk sétálni ezt a társaságot a francia tiszt kíséretében. Nap-nap után érkeztek a bécsi Comitétól megbízottak, hogy bekap-

¹⁰⁸ Kozma Miklós (1884–1941): politikus, miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszártiszt. Harcol az I. világháborúban, majd csatlakozik a Nemzeti Hadsereghez, Horthy Miklós közeli munkatársa. 1922–1935, ill. 1937-től a Magyar Távirati Iroda elnöke. 1938-ban szervezi a Rongyosgárdát, 1940-től haláláig Kárpátalja kormányzó biztosa.

¹⁰⁹ Kozma Miklós: *Összeomlás 1918–1919*. Budapest, 1933, Atheneum.

¹¹⁰ Denunciáltak: besúgtak, feljelentettek.

csolódjanak a mozgalmunkba, és rajtuk keresztül értesültünk a bécsi Comité munkájáról és eseményeiről.

Megérkezett Toókos Gyula vezérkari százados s elmondta, hogy Szmrecsányi György meggondolatlanul puccsot kísérelt meg Bruck ellen. Kis csapatot szervezett, és ezzel meg akarta támadni a Bruck melletti határőrséget.

Az osztrákok azonnal lefegyverezték őket, mielőtt komolyabb összetűzésre került volna sor, mert oly hallatlanul könnyelműen akarták végrehajtani ezt az akciót, hogy arról előzőleg már a környéken mindenki tudomást szerzett.¹¹¹

A szükséges költséget abból a 140 millió koronából fedezték, amelyet Hajós Jenő követségi titkár¹¹² nagy ügyességgel hatalmába kerített a magyar házban. A szovjet kormány ugyanis propaganda célokra küldte ezt a nagymennyiségű készpénzt a magyar házba.¹¹³ Ennek nagy részét elköltötték Szmrecsányiék a szegényletes brucki puccsba. Mikor meghallottuk ezeket, bizony elszorult a szívünk. Mennyivel helyesebb lett volna, ha a mi rendelkezésünkre bocsátják ezt az összeget, hiszen nekünk semmiféle anyagi forrásunk nem volt.

Beszéltek a városban arról is, hogy „Erdélyi Köztársaság” néven új államalakulat van keletkezőben, mely benyúlik egész a Tiszáig. Ezt Maniuek¹¹⁴ szorgalmazták. (Húsz év utáni szemmel nézve, talán szerencsétlenségünkben akkor ez lett volna az egyik legszerencsésebb megoldás, és talán ma már egyesülhetett volna Erdély a szétdarabolt anyaországgal.)

De sokféle ember is érkezett különféle tájakról Szegedre, első dolguk volt, hogy az A.B.C.-nél jelentkezzenek, és a szerintük fontos közlendők után mind fontos megbízatást kért és várt. Illetékeseknek bizony nagyon kellett vigyázniuk, hogy fel ne üljenek „mindenkin”. Egy napon például ideérkezett de Noiseux, mint a francia misszió akreditáltja.

Különböző tanácsokat akart adni a bolsevizmus letörésére, a magyar érdekek előbbre vitele érdekében. Kitudódott azonban hamarosan róla, hogy kíséretében vagy tíz szovjet zsidó is van. Hasonlóképp jelentkezett Csernyák százados is, aki azt hangoztatta, hogy Ő budapesti kiküldött, és azzal a megbízással jött Szegedre, hogy a szegedi hadsereg Budapest elleni elindulását

¹¹¹ Az ABC egyes csoportjai 1919. május 6-án Szmrecsányi György, Pallavicini György és Sigray Antal vezetésével Bruckból kiindulva betörést kíséreltek meg Magyarországra, hogy Sopron környékére kiterjesztve hatalmukat, azt bázisként használják fel a Tanácsköztársaság megdöntésére. A kísérlet kudarcba fulladt, a résztvevőket az osztrák rendőrség letartóztatta, de rövidesen szabadon engedték őket.

¹¹² Valószínűleg ő értesítette az ellenforradalmárokat a pénz megérkezéséről és céljáról.

¹¹³ A fentebb említett összeget – melyet az ausztriai kommunista szervezkedések támogatására szántak – az ABC Szmrecsányi-féle csoportja szerezte meg, amikor 1919. május 2-án kirabolták a bécsi magyar követséget.

¹¹⁴ Iuliu Maniu (1873–1953): erdélyi román politikus, a Román Nemzeti Párt tagja, 1915-től a román nemzeti mozgalom radikális vezetői közé tartozik. 1918–19-ben kulcsszerepet játszik Erdély Romániához csatolásában. A Nemzeti Parasztpárt vezetője, többször miniszterelnök.

sürgesse. Ott már alig várják az ellenforradalmárokat, alig pár ezer ember elegendő volna a szovjet megdöntésére. Egyúttal azonban arról is kérdezősködött Dobokay és Shvoy őrnagyoknál, hogy hadseregük miképp van már megszervezve. Hivatkozott francia összeköttetéseire és felajánlotta szolgálatait. Amikor azonban mindent kiszedtek belőle, Tirts őrnagy letartóztatta. De Noiseux a franciáknál hamarosan kieszközölte szabadlára helyezését.

Ebből látható, hogy mennyire óvatosan kellett minden intézkedésben, nyilatkozatban eljárni, mert sohasem tudta az ember, hogy kivel áll szemben.

Szeged tehát ekkor egész nemzeti Magyarországot jelentette.

A Nemzeti Kormány alakulásának előkészületei

Károlyi Gyula gróf levelet írt Eckhardt Tibornak és közölte vele, hogy a kormányelnökségről lemondott. A kibontakozás egyedüli lehetőségét az A.B.C.-vel való együttműködésében látja, és megbízta Bársony Elemér és Kórossy György volt főispánt, hogy a helyzetről Szegeden tájékozódjanak aziránt, hogy számíthat-e Szeged támogatására, miután az internáltsága megszűnt, hogy Szegeden megérett-e már a helyzet arra, hogy itt esetleg nemzeti kormány megalakulásáról lehessen szó.

Az A.B.C. örömmel értesült Károlyi gróf elhatározásáról. Kelemen Béla elnök útján értesítést küldött részére és az aradiak részére, hogy Szeged őszinte örömmel várja, és odaadással támogatja minden nemzeti kibontakozásra irányuló törekvésében, és amikor aktuálissá válik, a kormányalakításban is.

Ettől az időtől kezdve néhány napon keresztül, beható tanácskozások folytak elsősorban annak az elvi kérdésnek eldöntése végett, hogy van-e szükség már a nemzeti kormányra, vagy még továbbra is a kormányzóbizottság működjön? Végleges döntés azonban nem történt Károlyi Gyulának Szegedre érkezéséig. A levegőben azonban már benne volt a kormányalakulás lehetősége, és a Szegeden tartózkodó politikusok között újabb és újabb miniszteri listák forogtak közkézen. Volt olyan lista is, amelyben a szegedi társadalom képviselőjeként a kultuszminiszteri tárcát Móra Ferenc írónak juttatták, kinek azonban erősen radikális irányú politikai szereplését, de különösen a „Mementó” cím alatt megjelent vezércikkét Szeged nemzeti érzésű polgársága nem felejtheti el.

Károlyi Gyula gróf Szegeden

Károlyi Gyula gróf május 28-án érkezett Szegedre és átérezve történelmi misszióját, tanácskozásait megkezdte.

Egyrészt abban az irányban folytak a tanácskozások, hogy öt-hat tagból álló kormányzóbizottság vezesse-e tovább az ügyeket Szegeden mindaddig, míg az antanthatalmak támogatása mellett, Budapestre vonulhat a nemzeti hadsereg, vagy az állandóság jegyében az ország összes politikai pártjainak és társadalmi osztályainak egységes képviselőletéből, a magyar nemzeti gondolat alapján álló kormányt megalakítsák. Gróf Károlyi Gyula az A.B.C. elnökével, Kelemen Bélával, a kormánybizottsággal és az aradi miniszterekkel együtt, mindkét lehetőséget megtárgyalva arra a meggyőződésre jutottak, hogy a helyzet Szegeden az A.B.C. munkája folytán odafejlődött, hogy nem lehet akadálya az önálló nemzeti kormány megalakításának.

Károlyi Gyula gróf nemzeti kormányja

Az ellenforradalom egy új, hatalmas fejezete kezdődik azzal, hogy Károlyi Gyula megalakítja, első nemzeti kormányát, és átveszi az ügyek intézését.

Károlyi Gyula gróf 1919. május 30-án a következőképp alakította meg kormányát:

Miniszterelnök: Károlyi Gyula gróf.

Külügyminiszter: Bornemissza Gyula báró.

Belügyminiszter: Kelemen Béla dr.

Pénzügyminiszter: Solymossy Lajos báró.

Földművelésügyi miniszter: Kintzig János.

Hadügyminiszter: ideiglenesen a kormányelnök.

(Fenntartva Horthy Miklós ellentengernagynak¹⁵).

Államtitkár: Gömbös Gyula.

Nemzetiségi miniszter: Hemmen János.

Minisztertanács jegyzője: Eckhardt Tibor.

A kormány megalakulása előtt Károlyi Gyula gróf az aradi kormány tagjait értekezletre hívta össze, és valamennyiüket lemondatta azzal az indoklással, hogy egy kormány működése hosszabb időre van megszabva, s több nagyobb feladat előtt áll, amelyek szükségszerűen követelik, hogy olyformán alakuljon meg, mely minden tisztességes politikai pártot magában foglal.

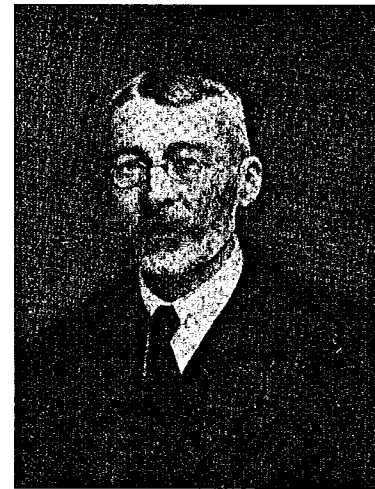
Károlyi Gyula az új kormány székhelyéül a szegedi törvényszék épületét jelölte ki és abban nyertek elhelyezést az egyes minisztériumok is.

Az országos kormányzó bizottság május 30-án szintén lemondott, határozata szerint azon okból, mert mindazon indokok, melyek a megalakítását szükségessé tették, a nemzeti kormány alakulásával megszűntek. A kormányzó bizottság legteljesebb bizalommal viseltetik Károlyi Gyula gróf személye iránt, kit nehéz missziójában hazafias odaadással mindenben támogat.

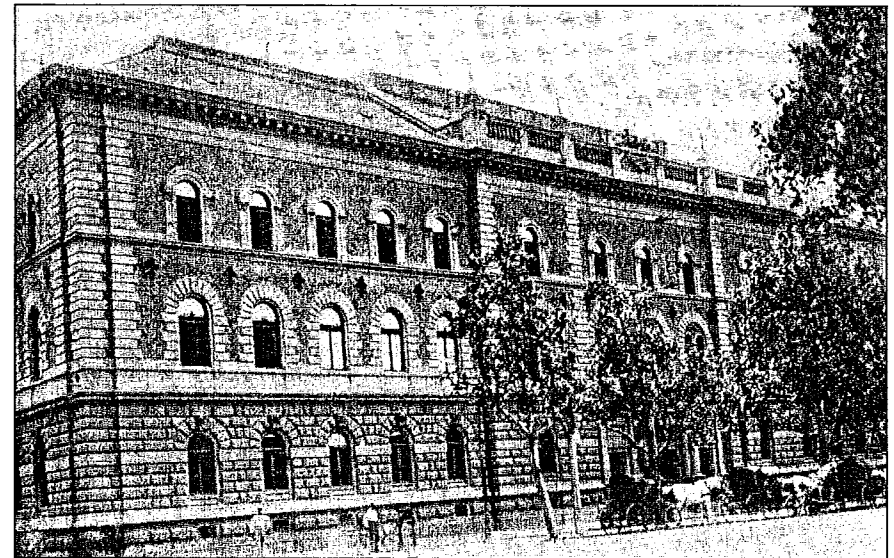
Az első nemzeti kormányunk megalakulása nem ment egészen akadálymentesen, mert igazságügyi miniszterré Pálmay Lajost szándékozott Károlyi

¹⁵ Horthy Miklós (1868–1957): az Osztrák-Magyar hadiflotta utolsó főparancsnoka, Magyarország kormányzója (1920–1944). A haditengerészeti akadémia elvégzése után 1886-tól a Monarchia haditengerészetében szolgált. 1909–1914-ben Ferenc József szárnysége. Az első világháború kitörésekor visszakérül a flottához. A világháborúban sikeres tengeri hadműveleteket vezet, ezzel kivívja még ellenfelei elismerését is. Az ellenforradalom katonai vezetője, 1920. március 1.-től kormányzóként, majd nem királyi jogkörökkel Magyarország államfője. 1944-ben a nyilas hatalomátvétel után a németek letartóztatják és Bajorországba internálják. 1948-ig itt tartózkodik, a német vereség után amerikai őrzetben. 1948-tól Portugáliában élt.

Gyula kinevezni, ami ellen erős kifogások merültek fel zsidó származása miatt. Nem volt szabad azonban az első nemzeti kormányt kitenni annak, hogy egy ilyen támadási felülete legyen. Ez olyan érv volt, amely miatt Pálmay személyét Károlyi Gyula elejtette.

Károlyi Gyula gróf,
az első szegedi Nemzeti Kormány elnöke, Szeged város díszpolgára.

A szegedi m. kir. törvényszék.

E nap nagy eseménye, hogy Szegedre érkezett Horthy Miklós ellentengernagy, akinek Károlyi Gyula gróf a hadügyi tárcát felajánlotta. Horthy Miklós ellentengernagy azonnal nem válaszolt, hanem egy heti gondolkozási időt kért a válaszára, majd még aznap este visszautazott kenderesi birtokára.

Károlyi Gyula gróf Charpy francia tábornoknál látogatást tett Újszegeden, kinek bejelentette az első szegedi nemzeti kormány megalakulását. A francia hadosztályparancsnok megengedte a kormánynak, hogy proklamációban tudathassa megalakulását. Az impérium átadására vonatkozólag is ígéretet tett Károlyi Gyula grófnak. Károlyi Gyula gróf, Charpytól visszaérkezve, május 31-én eskütételre hívta össze a kormány tagjait. Erről felvett jegyzőkönyv az alábbi:

„Jegyzőkönyv felvétel, 1919. évi május hó 31-ik napján déli 12 órakor Szegeden, a törvényszéki palotában a minisztérium eskütétele alkalmával, ahol alulírott miniszterek, az alábbi szövegű esküt tették le gróf Károlyi Gyula miniszterelnök kezébe:

„Én.....esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és ennek alkotmányához hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat megtartom, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlás nélkül, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segítjen.”

Kmf.

Károlyi s.k., dr. Kelemen Béla s.k., Kintzig János s.k., dr. Varjassy Lajos sk., dr. Hemmen Károly sk., Eckhardt Tibor s.k. jegyző.”

Ez a jegyzőkönyv első történelmi okmány a nemzeti kormány megalakulásáról. Az eskütétel után a kormány proklamációban hozta nyilvánosságra megalakulását és programját a következőkben:

A Magyar Nemzethez!

Ezeréves történelmünk legválságosabb napjait éljük. A józan polgári és munkástársadalom végveszélyben forog. A bolsevista pártnak és vezéreinek garázdálkodása anarchiát, pusztulást és felfordulást hozott az annyi megpróbáltatást látott országra. Bárhova tekintünk, a termelő eszközök teljes pusztulását, a munka becsületének meggyalázását, fosztogatást, rablást és ártatlan emberek kegyetlen legyilkolását látjuk.

Sehol komoly kísérletet nem látunk arra, hogy a közrend, a gazdasági termelés s az alkotó munka jogaiba visszahelyeztessék.

Ily körülmények között nekünk, kik a megszálló csapatok támogatásával rendben és nyugalomban éltünk, cselekvési szabadságunkat megőriztük, kö-

telességünké vált, hogy különleges, az országban sehol nem található helyzetünkben kifolyólag, kezdeményezzük a rend és jog uralmának helyreállítását.

E kötelelességerzettől áthatva, bízva igaz ügyünk sikerében, megalakítottuk a rend pártjában, szent egységgé tömörült összes magyar politikai pártok kormányát.

Kormányunk egyedüli köteletségének ismeri az alkotmányosság követelményeinek megfelelő, magyar kormány megalakulását lehetővé tenni, és működése csak rendcsinálásra és előkészítő feladatok teljesítésére szorítkozik az alábbi vezérelek alapján:

1. Letörjük a bolsevizmust, helyreállítjuk a rendet, személy- és vagyonbiztonságot, a munka tiszteletét. Evégből azonnal megszervezzük a pártpolitikától mentes, fegyelmezett karhatalmat. Politikai okokból megtorlást senkivel szemben alkalmazni nem fogunk.
2. A bolsevisták által elárult nemzeti eszmét érvényre emeljük.
3. A törvény uralmát, jogfolytonosságot az állami életben helyreállítjuk, a végrehajtó hatalmat a nemzeti hagyományokhoz híven, a művelt nyugati demokráciák szellemében gyakoroljuk.
4. Minden lehető meg fogunk tenni, hogy az ország közéletéről gondoskodjunk, a munkanélkülieket munkához juttassuk.
5. Az antant összes államaival előkészítjük a baráti jó viszonyt, és kiküszöböljük mindazon ellentéteket, melyek szomszédjainkkal való jó egyetértésünket megzavarják. Gazdasági megállapodásokat is sürgősen létesíteni fogunk, hogy a közellátás, a termelés folytonossága ez által biztosítva legyen.
6. A budapesti szovjetkormány összes rendeleteit érvényteleneknek tekintjük, és működésünk minden terén a közszabadság, a demokrácia és a progresszív haladás zászlóvivői vagyunk.
7. A mi célunk nem irányul egyes társadalmi osztályok érdekeinek előtérbe tolására, egyik osztálynak a másik felett való uralmára, hanem a nyugat-európai nemzetek társadalmi rendjével összhangban, kívánjuk magyar hazánkban az általános jólét szilárd alapjait megvetni. Szükséges szociális reformok céltudatos megvalósításával a munkásosztály minden jogos igényét kielégíteni. Mindezt meg kell tennünk a szeretet, a megértés, a magyar testvériség jegyében. Minden hazafias polgárt össze kell forrasztanunk az értelmén és érzelmen egyaránt alapuló nemzeti gondolatban, és a nyugat-európai civilizáció szolgálatában.
8. Vállaljuk az ország és a történelem előtt a teljes felelősséget és ennek tudatában elvárjuk, hogy mindenki lelkesen támogasson! A kormány rendeleteinek mindenki feltétel nélkül engedelmeskedni tartozik.

9. A munkássággal való békés együttműködés biztosítása céljából két miniszteri állást tartunk fent a munkásság érdekeinek hivatott képviselői számára. A kormányalakítás előkészületeiről, valamint a kormány megalakulásáról az antantot a megfelelő formában értesítettük.

Kelt Szegeden, 1919. május 31-én.

A Magyar Nemzeti Kormány nevében:
Gróf Károlyi Gyula
miniszterelnök.

A magyar politikai pártok azon tagjai, akik véleményüket ma szabadon nyilváníthatják, kijelentik, hogy a gróf Károlyi Gyula elnöklete alatt megalakult kormány létrejöttét helyeslik, fenti kiáltványt magokévá teszik és ennél fogva a kormányt pártkülönbség nélkül, hazafias törekvésében támogatni fogjuk.

A magyar politikai pártok felhívják minden magyar honpolgárt, hogy a Károlyi Gyula elnöklete alatt megalakult kormánnyal szemben bizalommal viseltessék és, hogy azt mindaddig támogassa, amíg egy, az országos pártok bizalmára támaszkodó alkotmányos kormány létrehozatala lehetővé nem válik, amelyet később – a nemzetnek az általános szavazati jog alapján való megkérdése után – egy, az alkotmányozó nemzetgyűlésen képviselt, az egész nép akaratán alapuló, végleges kormány fog felváltani.

Andrássy Gyula s.k. Bartos János s.k. Bethlen István s.k. Farkasházy Zsigmond s.k. Gratz Gusztáv s.k. Héderváry Lehel s.k. Novák István s.k. Pallavicini György s.k. Sigray Aladár s.k. Zichy János¹¹⁶ s.k.

Mint a kiáltványból megállapítható, az összes magyar politikai párt, pártkülönbség nélkül felajánlotta támogatását Károlyi Gyulának.

Az A.B.C. is ülést tartott a változott helyzetre tekintettel, mely ülésen Glattfelder Gyula¹¹⁷ dr. megyéspüspök is megjelent.

Glattfelder megyéspüspök külön is meleg szavakkal méltatta az A.B.C. eddigi bátor és lelkes tevékenységét, amellyel a bolsevizmus elleni akcióját olyan sikerrel tudta végezni, hogy Szegeden nemzeti kormány alakulhatott.

¹¹⁶ Zichy János (1868–1944): jogi tanulmányai után 1894-től a főrendiház tagja, 1896–1918 között országgyűlési képviselő. 1910–1913-ban és 1918-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter. Részt vesz az ellenforradalomban. 1922-től országgyűlési képviselő. Következetes legitimista álláspontja és tevékenysége miatt 1934-ben megkapja az aranygyapjas rendet.

¹¹⁷ Glattfelder Gyula (1874–1943): 1896-os pappá szentelése után rövid ideig hittanárként működik, 1910-től a budapesti egyetem teológia karán nyilvános rendes tanár. A pápa uralkodói elterjesztésre 1911-ben nevezi ki püspökké. A vesztes világháború után még 4 évig maradt Temesvároton, püspöki székhelyén. 1923-ban a román hatóságok kiutasították. A püspökség székhelye ezután Szeged lesz, ahol 1926-ban megalapítja a Szent Imre Kollégiumot. 1942-ben kalocsai érsekké nevezik ki, de a címet betegsége miatt nem fogadja el.

Az A.B.C. ezután Károlyi Gyula gróf kormányát biztosította arról, hogy a jövőben a legteljesebb mértékben támogatja, és szolgálatait felajánlja.

Ezen az ülésen jelentette be Bárdoss Béla azt, hogy a franciák Hoffmann Ödön kommunistát halálra ítélték, és a helyi Munkás Tanács azt a határozatot hozta, hogy amennyiben a franciák a halálos ítéletet végrehajtják Hoffmannon, megtorlásul az A.B.C. kilenc legexponáltabb tagját: Kelemen Bélát, Zdravec Istvánt, Bokor Pál dr.-t, Harsányi Elemért, Szakáts József dr.-t, Székely Ferencet, Bárdoss Bélát és Back Bernátot meggyilkolják.

Betrix városkormányzó ugyancsak a nyilvánossággal, hirdetményben tudatta, hogy impériumot a magyar kormánynak átadja:

„Új kormány alakul és a magyar ügyek vezetését átveszi. E kormány tagjai teljesen ismerik az általános helyzetet és különösen Szeged város helyzetét. Céljuk, hogy a rendet mindenütt fenntartsák, hogy a város élelmezését biztosítsák, és munkát adjanak. Ennél fogva semmi sem változik”

A francia felfogást jellemzi, hogy amikor a fentiekkel bejelenti a magyar kormány alakulását, és a magyar ügyek vezetésének e kormány által való átvételét, a hirdetményét azzal végzi: „Rien ne changeait pas.” (Semmi sem változik.)

Az első minisztertanács

Károlyi Gyula gróf elnöklete alatt az első nemzeti kormány június 2-án tartotta a törvényszék épületében az első minisztertanácsot, amelyen több igen fontos határozatot hozott. A miniszterelnök bejelentette, hogy a bécsi Comité megbízottai: köztük Teleki Pál gróf, Zichy Aladár gróf¹¹⁸, Wenckheim László gróf, Ráday Gedeon gróf¹¹⁹, Pallavicini Alfonz őrgróf, Bartos János, a bécsi magyar követségről 3 millió koronát hoztak a magyar kormány részére.

A minisztertanács elhatározta, hogy Bethlen István gróf részére megbízólevelet ad, hogy a bécsi rendőrségen lévő 70 millió koronát a kormány részére átvehesse. Béccsel futárszolgálatot létesít, melynek szervezését Gömbös Gyulára és Eckhardt Tiborra bízta.

A minisztertanács a sajtókérdés és a munkabérek rendezése kérdésében határozatot hozott.

¹¹⁸ Zichy Aladár (1864–1937): 1903–1918 között a Katolikus Néppárt elnöke, a Károlyi Sándor-féle agrárius csoport tagja. 1896–1901-ig és 1905–1918-ig országgyűlési képviselő. 1906–1910 király személye körüli miniszter és 1917–1918-ban horvát-szlavón-dalmát tárcanélküli miniszter. 1925-től a Szent István Társulat elnöke, 1927-től felsőházi tag, 1925–1934 között pedig a Hangya Szövetkezet elnöke.

¹¹⁹ Ráday Gedeon (1872–1937): 1894-ben Pest vármegye szolgálatába lépett, 1910–1917 a megye főispánja. Az ellenforradalom aktív résztvevője. 1921-ben a Bethlen-kormányban rövid ideig belügyminiszter. 1922–1935 között képviselő, 1935-től felsőházi tag.

X Megállapodást létesít a kormány a városkormányzóval, hogy a jövőben a sajtócenzúrát és a rendőri szolgálatot együttesen fogják a francia és magyar hatóságok gyakorolni. Szegedet hadműveleti területté nyilvánították, és a franciákkal egyetértésben a nemkívánatos elemek internálását, illetve kiutasítását elrendelték. Elhatározta a minisztertanács, hogy felállítják a határrendőrséget, és a kormány védelmére is őrséget állít fel, majd Bernátsky Kornél tábornokot Szeged és környékén szervezendő magyar csapatok parancsnokává, Szombathely Béla alezredest a szegedi magyar katonai kerület parancsnokává, Shvoy Kálmán vezérkari őrnagyot a felállítandó magyar katonai erő vezérkari főnökévé, Dobokay Béla vezérkari őrnagyot a szegedi magyar kerület vezérkari főnökévé nevezte ki.

Természetesen e kinevezésekhez akkor még a francia parancsnokság jóváhagyása is szükséges volt. Károlyi Gyula gróf a Bécsből megérkezett Teleki Pál grófnak a kultuszminiszteri tárcát ajánlotta fel, aki azt el is fogadta.

A nemzeti kormány eskütétele

A nemzeti kormány megalakulásának hírért a város lakossága leírhatatlan örömmel fogadta. Mindenki érezte, hogy ez nem pusztán kormányalakítás, hanem ez azt jelenti, hogy a magyar nemzet sírjából feltámadt. Az újságok a munkásviszonyok miatt még mindig nem írhattak sem a kormány megalakulásáról, sem programjáról. A nemzeti kormány elhatározta, hogy programját nyilvánosan hirdeti ki, s evégből tagjai délután a Klauzál-térre vonultak, hogy ott ünnepélyes aktus keretében letegyék a nép előtt az esküt.

Délután a szegedi korzón hullámozott az ünneplő tömeg. A házakon mindenütt nemzetiszínű zászlók lobogtak. A városháza előtt csendőrszázad jelent meg, a Klauzál-téren pedig egy gyalogos díszszázad, melyen belül fel sorakozott Szombathely Béla alezredes vezetése mellett az egész tisztikar.

Az újonnan alakult nemzeti hadseregnek ez volt az első nyilvános szereplése. A büszke önértéztől duzzadó kebleken feszült az egyenruha. A törvényszék előtt gyülekezett a zenekar, s utána egy díszszázad következett, majd megindult a Széchenyi-téren keresztül. Elöl haladt Károlyi Gyula gróf első nemzeti kormányával a nagytömeget kísérve. A tömeg az utcán éljenzett és azt kiáltotta: „Halál a nyomorult bolsevistákra!” „Vesszenek Kun Bélák!” „Éljen Károlyi Gyula gróf!” Ennek a nagyszerű felbuzdulásnak az érzése a nehéz hónapok fekete napjaiban sűrűsödött össze, és most boldogan robbant ki a tömegből. Az ünneplés főként a nemzet új látható fejét, Károlyi Gyula grófot övezte, aki hazafias önfeláldozásával már megnyerte Szeged népének ragaszkodását. A tömeg lelkesedése közben felvonultak a kormány tagjai a

Kárász-palota¹²⁰ történelmi erkélyére, arra az erkélyre, amelyről egykor Kossuth Lajos mondta: „Szeged népe, nemzetem büszkesége.”¹²¹ A kormány tagjait az A.B.C. tagjai kísérték.

A Klauzál-téri történelmi nevezetességű erkély.

Permetező esőben jelent meg a kormány az erkélyen.

Elsőnek Kelemen Béla belügyminiszter ismertette a kormány programját, majd Károlyi Gyula gróf rövid beszédben bejelentette, hogy nemzeti kormányt az ország talpra állítására alakította meg, s kérte a nemzetet, hogy ebből a munkából mindenki vegye ki a részét.

Amint Károlyi Gyula beszéde után elhalkult a lelkesedés, Zdravec István lépett elő, és megrendítően igaz szavak kíséretében szólította fel a kormány tagjait, hogy tegyék le az esküt a magyar nemzet kezébe.

¹²⁰ Kárász-palota: a Klauzál tér 5. szám alatti épület számos történelmi esemény színhelye, eredetileg Kárász Miklós építtetett itt kúriát. A mai épületet unokája, Kárász Benő építtette s itt látta vendégül 1857-ben Ferenc Józsefet.

¹²¹ „Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa.” Kossuth Lajos 1848. október 4-én Szegeden mondott toborzóbeszédének kezdőszavai. De a szerző itt téved: az idézett beszédet a mai Viktor Hugo u. 6. alatti tiszti klub helyén állt egykori Bauernfeind-ház előtt mondta Kossuth. A Kárász-palota erkélyéről Kossuth utolsó nyilvános szereplései (1849. július 11-én) mondott beszédet.

„Magyarország, íme előtted Magyarország nemzeti kormánya.

Alkonyodik!

De nekünk hajnalodik!

Alkonyodjék, de be is sötétedjék a közelmúltnak!

Alkonyodjék mindannak, ami az utóbbi hónapokban megrázott bennünket! Alkonyodjék mindannak, ami szerencsétlen hazánkat a végveszélybe dobta!

Hajnalodjék azonban mindazon szent érzelmeknek, amely magyar, és amely e földből fakad, és amely e földhöz tapad. Hajnalodjék a földig alázott, gyalázatosan elárult édes Hazának.

„Magyar Nemzeti Kormány! Megmondom ennek a tömegnek és az egész Magyarországnak nevében, mit adunk Neked, és mit kérünk mi Tőled.”

Majd továbbiakban így folytatta:

„És mit kérünk Tőled?

Add vissza nekünk a mi régi édes Hazánkat. Add vissza, mert úgy fáj a lelkünk, hogy nincs édes Hazánk...

Tegyetek hát róla, hogy ez a föld újból magyar érzelmet termeljen, újból magyart termeljen.

Nincs ugyan írott jogom, de e szent pillanat megadja nekem a jogot, hogy így kiáltunk feléd: Szívre a kézzel Magyar Kormány! – és mond utánam:

Esküszöm a magyar hazámra, esküszöm a magyarok Istenére, hogy ezt a szegény hazát és elárult népet, boldogulásra vezetem. Esküszöm!”

A tömeg levette a kalapot, a kormány tagjai pedig szívükre tett kézzel mondták Zadravecz után az esküszavait. Majd a közönség felé fordult, hogy a nép is tegyen esküt:

„A rend, a nyugalom, és a haza visszaszerzéséhez lábaitok elé tesszük ifjú életünket és mindenünket.”

„Esküszünk!” – kiáltotta utána háromszor az óriási tömeg. Leírhatatlan hatású beszédét, így fejezte be:

„Magyar Nemzeti Kormány! Hallottad az esküt? Indulhatsz hát a hazaszerzés borzasztó és bizonytalan útjára. Kérem a magyarok Istenét, hogy a kormány és a nép esküjét hallgassa meg, és kérem a nemzetek hatalmas Urát, hogy vessen fátyolt a múltra, feledje el a nemrég itt elordított, provokáló nőtékaikat, és hallgassa meg a magyarra áldást kérő imánkat.”

A beszéd hatása alól nem tudta magát senki kivonni. A látvány fenséges és leírhatatlan volt. A katonák nemzetiszínű, kokárdás sapkájukat lengették, a

nép körök zászlóikat emelték a magasra, a közönség szeme örömkönnnyektől csillogott, a tömeg a Himnusz hangjai mellett bizakodó hangulatban, sötét este oszlott csak szét a felejtethetetlen emlékü gyűlésről.

A lapok egyetlen szóval sem emlékeztek meg az első nemzeti kormányunk történelmi jelentőségű eskütételéről, a franciák pedig utólagosan rossznéven vették, hogy ilyen gyűlést az ő tudtuk és előzetes jóváhagyásuk nélkül tartottak.

Teleki Pál gróf az általános helyzetről

Teleki Pál gróf a Bécsben alakult Magyar Comité megbízásából Szegedre érkezett, s itt azonnal felvette az érintkezést a kormányférfiakkal, akikkel közölte eddigi tanácskozásukat, a kilátásokat, és előadta az irányelveket, amelyeket a kormánynak követnie kell. Ezek a következők voltak:

Az antant a magyar kormányt el fogja ismerni, ha annak háta mögött bizonyos erő és terület lesz. Tehát legsürgősebb szükség van arra, hogy minél nagyobb tömeg álljon a kormány rendelkezésére, és mindent el kell követni, hogy Szegedről kiindulva, sikeresen előrehaladjon a nemzeti hadsereg.

Teleki Pál gróf,
Szeged város díszpolgára.

Rendezni kell a szakszervezetek kérdését; lehetővé kell tenni, hogy a szakszervezetekből bárki bármikor kiléphessen. A szervezkedési szabadságot minden irányban biztosítani kell. A szakszervezetek csak gazdasági érdekből maradhatnak fenn, politikai működést nem fejthetnek ki.

A zsidókérdést meg kell oldani és ezt nemzetiségi kérdésként kell kezelni. A zsidókat a vezető pozíciókból arányszámuknak megfelelően kell visszaszorítani. A sajtókérdést rendezni kell. Le kell foglalni a sok ponyvairodalmi terméket, az erotikus és a társadalmi osztályok ellen izgató könyveket meg kell semmisíteni. A munkabérek rendezni kell.

Ismertette Teleki Pál ezen a tanácskozáson a külpolitikai helyzetet is Romániával, a csehekkel kapcsolatosan, majd bejelentette, hogy tárgyalások folytak lengyelországi hadifoglyaink felfegyverzésének érdekében is. A lengyel kormány megengedné az ott lévő közel 200 ezer ember megszervezését, és ezek arató munkásként jönnének át az oláhok által megszállott területekre.

Teleki Pál gróf részletesen ismertette ideutazásának előzményeit. Troismons gróf, francia kapitánnyal jött Szegedre, mint a bécsi Comité kiküldöttje, és a szegedi kormány szervezési költségeire a Bankgassei pénzből¹²² egyelőre 3 millió koronát hozott, és azt a kormány rendelkezésére bocsátotta. A 3 milliót kis készítskában, kezében hozta Bartos János volt országgyűlési képviselő.

A nemzeti kormány első nehézségei

Egymásután érkeznek a városba sok viszontagság után neves politikusok és tisztek, köztük megérkezett P. Ábrahám Dezső dr.¹²³ volt államtitkár is, aki gróf Károlyi miniszterelnöknek bejelentette, hogy a nemzeti kormányt támogatja. Sok politikus azonban már ellenzéki táborba szervezett és követelték, hogy Károlyi kabinetjét szervezze át, mert a polgári pártok képviselői mind Szegeden vannak, s részt kérnek a vezetésben. A szétágazó politikai érdekeket azonban nem lehetett összeegyeztetni. Különösen éles ellentét volt a Lovász – Apponyi pártja és a régi munkapártiak között.

A kormány helyzetét súlyosbította az is, hogy a franciák előtt úgy tüntették fel, hogy a kormány germanofil és, hogy mögöttük a Habsburgok állnak.

¹²² A bécsi magyar követség kirablásából származó pénz. A követség épülete ma is Bankgasse-n található.

¹²³ (Pattantyús) Ábrahám Dezső (1875–1973): 1906–1918 között a Függetlenségi és 48-as Párt színeiben Karcag országgyűlési képviselője. 1919 januárjára a Károlyi-kormányban igazságügyi államtitkár, majd szembefordul Károlyival. Március 21. után Szegedre menekül, ahol ellenkormányt szervez, miután Károlyi Gyula lemond. Rövid ideig belügyi államtitkár. 1920–1944 között ügyvédi gyakorlatot folytat.

Abban a tényben pedig, hogy egy ferencrendi barát nyílt színen vette ki a kormánytól az esküt, a franciák egy ultramontán¹²⁴ reakciós alakulást láttak.

A munkásság is mozgolódik és kontra proklamációt, ellenfelvonulásokat és tüntetéseket akart rendezni, sőt általános sztrájkjal is fenyegetőztek. A kormánynak nagy gondot okozott még a pénzkérdés is, amely sok tekintetben meg is bénította az akcióképességet. Nem tudott áttekinthető képet kapni a várható közigazgatási kiadásokról és annak fedezésére remélhető bevételekről sem.

Varjassy Lajos „francofil”¹²⁵ elvbarátai kifogásolták a kormánynál azt, hogy csupán Varjassy Lajos képviseli ott a radikális irányzatot, hogy Varjassyn kívül az egész kabinet csupa gróf és a régi rendszer embere, kik klerikális befolyás alatt állnak. Kelemen Béla belügyminisztert a belügyek éléről el akarták távolítani, mert nem tartották eléggé liberálisnak. Tirts Béla csendőrnagy jelentette, hogy a Munkásotthonban nyomdász- és újságíró sztrájkot határoztak el, hogy a kormány ellen így tüntessenek.

¹²⁴ Ultramontán: pápapárti; aki a világi uralom elé helyezi a pápai hatalmat.

¹²⁵ Francofil: franciabarát.

Horthy Miklós Szegeden

1919. június 5-én Szeged és az ország történelmének nagy napja. Horthy Miklós ellentengernagy a vörös és oláh vonalak között fekvő birtokáról, Kenderesről Szegedre érkezett, hogy Károlyi Gyula gróf miniszterelnök felkérésére átvegye az első szegedi nemzeti kormányban a hadügyi tárca vezetését.

E nap reggelén Károlyi Gyula gróf miniszterelnöknek a törvényszéki épület első emeletén lévő hivatalában, szürke esőköpenyben, megjelent Horthy Miklós ellentengernagy és e történelmi szavakkal jelentkezett eskütételre:

„Nem hallgathatom Kenderesen a fű zúgását, amikor szerencsétlen hazám porban fekszik. Kemény lelki tusa után, de eljöttem. Vállalom!... Parancsolatok velem!”

Esküje elhangzásával odaadta nevét, egyéniségét és tehetségét a haza szent céljainak. E pillanattól kezdve megindította nagy nemzeti misszióját a magyar feltámadás érdekében. Tünetnyes gyorsasággal keltette új életre a tisztikar több kitűnőségének segítségével a magyar nemzeti hadsereget.

Ezen időtől kezdve a napi fáradalmait a Szegedi Csónakázó Egyletben¹²⁶ pihente ki, és sokszor meglátszott rajta – a tenger hősné – a magyar fájdalom, hiszen csak a Tisza közepéig evezhetett be, kedvenc „Buksi” nevű skiffjén. A Tisza közepén húzódott akkor a demarkációs vonal.¹²⁷

Esténként sokszor feltűnt tengernagyi ruhájában, a tenger hősnének megnyerő, markáns alakja a Kass-szálló I. emeleti kis szobája ablakában, amint összekulcsolt karral, elrévedezve nézte jóságos tekintettel a Tisza két partját, ahol ebben az időben egyik oldalon francia katona, a szemközti oldalon szerb, és feljebb, a Maros torkolatánál pedig oláh strázsa állt őrt szuronyos puskával itt a hazánk szívében.

Ki tudja mire gondolt ilyenkor.

Szegeden őreá tekintett mindenki, bizalommal és hűséggel. A lelkesedés, tetterekészség, hazafias gondolkodás és önzetlenség fűtötte a maroknyi kis hadsereget, amellyel megmutatta Horthy Miklós, hogy mire képes a számbelileg kis egység is, ha a hazafias elszántság és a rendíthetetlen hit, a nemzeti eszme összekovácsoló ereje diadalra jut.

¹²⁶ 1871-ben alakult sportegylet. Tagjai jelentős részt vállaltak az 1879-es árvíz mentési munkálataiban. A századfordulóra jelentős evzésélet alakult ki az egylet keretein belül. A világháború alatt szünetelő sportélet 1919 nyarától kezd újjalakulni, ekkor szerveződik újjá a Csónakázó Egylet is. Az Egylet az ellenforradalmárok egyfajta gyülekezőhelye volt.

¹²⁷ A román hadsereg 1919 áprilisában a Tiszaig megszállta Magyarország területét.

A nemzeti eszme, a szegedi gondolat, tulajdonképpen Horthy Miklós hadügyminiszteri eskütételével született meg. Horthy Miklós hadügyminiszteri esküjéről felvett történelmi jegyzőkönyv:

Jegyzőkönyv. Felvétel: 1919. évi június hó 5-ik napján déli 12 órakor Szegeden, a törvényszéki palotában, a minisztérium eskütétele alkalmával, ahol alulírott miniszter az alábbi szövegű esküt tette le, gróf Károlyi Gyula miniszterelnök kezébe:

„Én Horthy Miklós esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és ennek alkotmányához hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segítjen.”

K.m.f.

Károlyi s.k. miniszterelnök, Horthy Miklós s.k. Eckhardt s.k. jegyző.

Károlyi gróf kormány átalakul

Nemzeti kormányunk pár nap múlva átalakult, Kelemen Béla belügyminiszter átvette a kultusz-tárcát, külügyminiszter lett Teleki Pál gróf, és a belügyi tárcát gróf Károlyi Gyula tartotta fenn magának.

A kormány a bolsevik kormány által Szegedre küldött 10 milliót a vasutasok fizetésére kiutalta. Kinevezte Bartal Aurélt Tolna megye kormánybiztosává és Somsich László grófot¹²⁸ Somogy megye kormánybiztosává, akik Dunántúlon az ellenforradalmi mozgalmat szervezték. Megindítják az „Új Magyarország” című kormánylapot. Az összes szovjetköztársasági rendeletet hatálytalanítja, és a törvényhatósági bizottságok helyére néptanács felállítását rendeli el a kormány. A törvényszék épületében állandó permanenciában¹²⁹ van az új kormány. Rengeteg feladat vár azonnali megoldásra. Küldetését abban látja a jogrend és közbiztonság helyreállításán kívül a kormány, hogy egyfelől a keresztény nemzeti Magyarország visszaszerezze az önrendelkezési jogát, hogy kellő előkészítés után a nemzetgyűlést összehívhassa. Töborzás útján nemzeti hadsereg felállításával, Szegedről kiindulva, önálló hadműveleteket végezzen a vörösök ellen, hogy az országot Kun Béla uralma alól felszabadítsa.

¹²⁸ Somssich László (1874–?): a jogakadémia és gazdasági akadémia elvégzése után birtokain gazdálkodik, tekintélyes agrárius politikus és elismert gazda. Az OMGE elnöke. 1914–1918 között a főrendiház tagja. 1927-ben a genfi világgazdasági konferencián Magyarország egyik képviselője.

¹²⁹ Készenlétben.

A feladat óriási. E munkája közben ezer és ezer menekült kéz nyúl az új kormány felé segítségért: élelemért és pénzért.

Alig kezdi meg a kormány építómunkáját, egymást érik a felekezeti incidensek; a franciák a kormány iránt bizalmatlanok, amelyeknek következtében kénytelen Károlyi kormányában Varjassy Lajost a franciák kívánságára benntartani. A kormányban állandóan szembe kerül a nacionalizmus örök igazságával, a Varjassy által képviselt nemzetközi irányzat. Az ellentétek kiéleződnek, és ezt megszüntetendő Károlyi gróf tárgyalásokat kezd a szocialistákkal, kik azonban csak abban az esetben hajlandók a kormányt támogatni, ha abban Buchinger Manó¹³⁰, Weltner Jakab¹³¹ és Garami Ernő¹³² helyet kapnak, és ha a politikai foglyok kiszabadulnak. A kormány természetesen ezt a kívánságot nem teljesíthette, mire a szocialisták a munkásokat kormánybuktatási célból sztrájkba léptették.

Ennek dacára Károlyi Gyula gróf kormánya halad a kitűzött cél felé. Tudatában van annak, hogy nemzeti élet csak a nemzeti hadsereg életre hívásával, és az önrendelkezési jog visszaszerzésével támadhat fel.

X De Lobit francia tábornok Károlyi Gyula gróffal – ellenzéki befolyásra – azt a kívánságát közölte, hogy a kormánynak balra kell hajolnia. Felhozta még azt is, hogy a kabinetben igen erős germanofil politikusok foglalnak helyet. Károlyi a tábornokot felvilágosította, hogy a kabinet valamennyi tagja polgári párti. A szocialistáknak helyet tartott fenn, ha velük a megegyezés létrejön.

Majd önérzetesen kijelentette: „A franciák bízhatnak az én tisztességemben.” A germanofil váddal kapcsolatosan a következőket mondta Károlyi:

„A háború előtt valamennyien germanofilek voltunk. A háború alatt minden tisztességes magyar ember megbízható, hű szövetségese volt a németeknek. Ha tehát a háború alatti frankofilizmusra gondolunk, akkor csakis Károlyi Mihály féle alakokkal állhatnak szóba. A háború befejezése azonban a helyzetet megváltoztatta. A német szövetség megszűnt. Magyarországon min-

¹³⁰ Buchinger Manó (1875–1953): szociáldemokrata politikus, s írói tevékenységet is folytat. Az 1890-es évektől bekapcsolódva a munkásmozgalomba 1905-től az SZDP egyik titkára lesz. A párt jobbszárnyához tartozik, a Tanácsköztársaság kikiáltásakor visszavonul a politikától. 1920–1929 között Bécsben él. Hazatérte után 1944-ig országgyűlési képviselő. A második világháború után az MDP tagja lesz és országgyűlési képviselő.

¹³¹ Weltner Jakab (1873–1936): újságíró, a szociáldemokrata párt jobbszárnyához tartozó politikus. 1896-tól a párt vezetőségének tagja. Az 1918-as forradalomkor a Nemzeti Tanács tagja. Ellenezte a proletárdiktatúrát. 1919–1924 között emigrációban él, hazatérte után újra átvesszi a Népszava szerkesztését. 1931-től országgyűlési képviselő.

¹³² Garami Ernő (1876–1935): a századfordulótól a magyar szociáldemokrata mozgalom befolyásos vezetője. 1918. október 31. – 1919. március 21. között kereskedelemügyi miniszter, kommunistaellenes nézetei miatt a Tanácsköztársaság alatt Svájcba emigrált, majd tagja lesz a Peidl Gyula kormányának. 1919 novemberéről 1929-ig emigrációban él. Hazatérte után a pártvezetőséggel támadt ellentétei miatt újra elhagyja az országot, s 1934-ben tér haza véglegesen.

denki örömmel veszi azt a politikát, mely az ország jövőjét biztosítja. Csinálnak Önök – fordult Károlyi önérzetesen De Lobit felé – olyan politikát, amelyet Magyarország érdeke megkíván, segítsenek Magyarországot a bolsevizmustól megszabadítani. Váltásuk be az idevonatkozó ígéreteket, és akkor nincs akadály, hogy a kormány frankofil politikát folytasson, ez esetben számíthatnak Magyarországra, mint hűséges, megbízható szövetségesre.”

Horthy Miklós hadügyminiszter első hadparancsa

Horthy Miklós hadügyminiszter felállította a magyar nemzeti haderőt, és június 9-én kiadta az első hadparancsát:

„A vörös terror leküzdésére, valamint a törvényes rend és biztonság helyreállítása céljából a Magyar Nemzeti Hadsereg felállítását elrendelem.

A hadsereg a nemzetet szolgálja és a nemzeti kormány honvédelmi, rendfenntartási eszköze; pártérdeket nem szolgál, a tényleges szolgálatot teljesítő egyének a politikai pártéletben részt nem vehetnek. Az 1918. október 31-ike óta szétszüllesztett katonai szervezet helyreállítandó, a fegyelem és a szolgálati rend biztosítandó.”

A továbbiakban részletes utasításokat adott az előkészítés, az előnyomulás és a pacifikálás idejére. Horthy Miklós hadügyminiszter kibocsátott hadparancsának megjelenésével megkezdődött a toborzás. Megalakult a toborzó bizottság Zichy Aladár gróf elnöke alatt. Tagjai: P. Ábrahám Dezső, dr. Biedl Samu, dr. Bernátsky Kornél tábornok, Hegedűs Antal, Koszó István dr. Szakáts József dr., P. Zadravecz István és a különböző fegyvernemek képviselői. A tervszerint a város öt zászlóalját, két lovasszázadot és egy tüzérvet állít ki. A toborzó bizottság feladata volt az ehhez szükséges legénységet toborzás útján beszervezni.

A munka bizony eleinte nehezen haladt, mert a franciák mindig újabb és újabb kívánságokat támasztottak. A polgárság körében is bizonyos közöny volt tapasztalható mindaddig, míg Zadravecz és a M.O.V.E. lelkesítő munkája nyomán nem kezdődött meg a tömeges jelentkezés. Rövidesen a forradalmak alatt porba taposott nemzeti lobogó a Nemzeti Hadsereg felállításával ismét a magasba emelkedett.

Igaza volt a költőnek, aki így énekelt:

„Szívek dobogtak, és dobok peregtek,
Hozsannás szívek, hódoló dobok;
Sorsunk egéből új hajnal lobog:
Bölcs ringatott itt, bölcsőt új seregnek.”

Az akkor megalakult Nemzeti Hadsereg 10 éves fennállásáról 1929-ben vitéz nagybányai Horthy Miklós Magyarország főméltóságú kormányzója hadparancsában többek közt ekként emlékszik meg:

... „Azok a hazafiak, akiknek sikerült Szegedre eljutniuk s ott összetömörültek, hogy gátat vessenek a mindent pusztulással fenyegető vörös áradatnak és visszaállítsák a keresztény magyar állam eszméjét. Megalakult az ellenforradalmi kormány, melynek első ténykedése az akkor még kicsi magyar haderő felállítása volt. Erre vonatkozó rendeletemet 1919. június 9-én adtam ki, mint a kormány akkori hadügyminisztere. Azóta úgy a polgári, mint a katonai élet minden terén haladást, fejlődést láttunk... A magyar katonaság ez idő alatt honfitársainak szeretetét és bizalmát, a hazának s egyre szaporodó külföldi barátainak nagybecsülését vívta ki. Az évforduló alkalmával a m. kir. honvédség minden egyes tagja elevenítse fel maga előtt, a világháborút követő forradalmak borzalmainak és pusztításainak emlékét”...

És az ország visszhangzik a jubileumi évforduló ünnepi hangjától és a költő szavaitól:

Carmen jubilaré.

Hajdó kitáncolt harci lagziba:

Sötét árnyak közt hófehér becsület...

...Sorsunk gályája süllyedt, egyre süllyedt;

Mindenkinek meg kell itt halnia!

Te adtad vissza nemzetünk hitét,

Bátor bizalmát ajult önmagában;

Ó, ez több volt, mint béklyót tépni szét;

Lőtt szárnynak vigasz, hogy még szárnyalás van.

Romok közül nézd, kékebb úgy az ég...

Szíved zenélt és szíveink zenéltek:

A tört szív hangszer és nem – törtfazék.

Feszíts vitorlát duzzadó reménynek,

S kendőt lobogtat ujjongón a part,

Mert szebb jövő lát, boldogabb magyart.

*Márky Imre.*¹³³

Károlyi Gyula gróf jegyzéke a franciákhoz

Az első nemzeti kormányunk a franciák erkölcsi támogatása mellett alakult meg a bolsevizmus letörésére, azonban a franciák állandóan halogató politikát folytatnak a kormánnyal szemben, sőt akciósabadságát is bizonyos mértékig megbénítják. Ezért Károlyi Gyula gróf elhatározta, hogy a franciákhoz ultimátumot intéz. Feltette a kérdést: válaszoljanak a franciák nyíltan, támogatják-e a kormányt céljai elérésében, vagy sem? Óhajtják-e őszintén a bolsevizmus letörését és az alkotmányos ország helyreállítását? Ha igen, hajlandók-e a szükséges fegyvert rendelkezésére bocsátani, hogy a karhatalmat felszerelhessek? Hajlandók-e hozzájárulni ahhoz, hogy a felállítandó hadsereg részére a szükséges legénység összegyűjtését megfelelő toborzás, vagy behívás által lehessen eszközölni?

Elhatározta a kormány, ha kielégítő válasz nem érkezik a franciáktól, akkor Szerbiával lépnek érintkezésbe az iránt, hogy adják át a Baja – Bátaszék vasúti vonalat nekünk, mely után a működés terét a kormány Dunántúlra helyezheti át. Ez esetben onnan vette tervbe a kormány a katonai felvonulást Budapest, illetőleg a szovjet kormány ellen. Kérte Károlyi gróf a franciáktól azt is, hogy Röske és Dorozsma között a szegedi tanyákat a vörösöktől 5-600 emberünkkel visszafoglalhassuk, továbbá, hogy Szeged északi és nyugati frontján tábori őrsöket állíthassanak fel, hogy a vörös fronttal a közvetlen érintkezést felvehessük. Végül kérte, engedjék még azt is, hogy a polgári és katonai közigazgatást teljesen átvehesse a kormány, és a sajtócenzúrát maga végezhesse.

Ebben a kérdésben a szükséges tárgyalások lefolytatására Teleki Pál gróf külügyminisztert és Horthy Miklós hadügyminisztert kérte fel a minisztertanács.

A társadalmi életben megalakult a „Magyar Nők Nemzeti Szövetsége”, hogy a nők a jótekonysági érdekek szolgálatába álljanak.

A kolozsvári tudományegyetem¹³⁴ három professzora, francia – *salvus conductus*¹³⁵ – kapott, hogy az oláh megszállt területről, Szegedre jöhessenek az egyetem áthelyezése ügyében.

¹³⁴ A Ferenc József Tudományegyetem 1872-ben nyílt meg Kolozsvárott. 1918-19 folyamán a megszálló román csapatok erőszakkal elfoglalták és román tulajdonba vették. Az elmenekült egyetemet 1921-ben Szegedre telepítették, ahol azon év szeptemberében változatlan néven kezdte az új tanévet.

¹³⁵ *Salvus conductus*: szabadságot biztosító menlevél, mely irányulhat teljes vagy részleges útra vagy időtartamra.

¹³³ Márky Imre (1881–1970): jogi végzettséget szerez, majd a közigazgatásban helyezkedik el. Iródmilag is tevékeny, 1934-ben jelenik meg kötete.

A szegedi A.B.C. beszűnteti működését

✕ Az Antibolsevista Comité június 13-án tartotta utolsó ülését, amelyen megalapította, hogy – bár munkája elé a megszálló francia csapatok, óriási akadályokat gördítettek megalakulásától kezdve, a tények fel nem ismerése és a kommunizmusban rejlő nagy veszedelem ismeretének hiányában – ennek dacára elő tudta készíteni a magyar nemzeti kormány megalakulását, a nemzeti megújódás útját, lehetővé tette a Nemzeti Hadsereg felállítását, és átadhatta a végrehajtó hatalom gyakorlását az első szegedi nemzeti kormány kezébe.

Az A.B.C. ezután elhatározta, hogy miután hivatását betöltötte, az albizottságai jogkörének érintetlenül hagyása mellett működését egyelőre beszűnteti, de a rendelkezésre álló propagandaanyagot (mely tekintélyes mennyiségben állt) a Nemzeti Hadseregnek hadügyi célokra felajánlotta.

És a 31 lelkes szegedi polgár – kiket Budapesten Kun Bélának, in contumaciam¹³⁶ halálra ítélték – az utolsó ülésen megállapították azt is, hogy az önként vállalt és a haza javát szolgáló önfeláldozó munkájukat becsülettel, igaz hazafiakhoz méltóan elvégezték.

Az A.B.C. volt a szegedi ellenforradalmi mozgalom legfontosabb tényezője. Maga köré tudta tömöríteni a hazafias polgárságot, helyes céltudatos munkával és nagy elszántsággal, a legsúlyosabb időben magához vonta a kezdeményezést és irányítást, majd pedig a Szegedre érkező kiváló hazánkfiaiinknak készséges segítőtársa volt.

Leveldi Kozma Miklós „Összeomlás 1918-19-ben” című művében az A.B.C. tagjainak működését ekként juttatja kifejezésre: „Érdemes e neveket feljegyezni, mert viselői olyan időkben álltak ki a gátra, amikor olyanok is elbújtak, akiknek hivatalból volt kötelességük a szent ügy érdekében kiállni.”

Általános sztrájk

A munkásság sztrájküntetést rendezett a nemzeti kormány ellen, mert azt túlreakciónak és konzervatívnak tartotta. A munkásságnak ez a tüntetése a franciák ellen is szólt, s követelték:

1. az ideiglenes kormány lemondását,
2. a proletárdiktatúra újbóli kikiáltását,
3. a politikai foglyok szabadlábra helyezését,
4. gyülekezési jog engedélyezését
5. és a sajtószabadságot.

¹³⁶ In contumaciam: távollétében.

A munka minden üzemben szünetelt. Nem jelentek meg a lapok és a színházban sem tartottak előadást. A sztrájk dacára azonban a villany- és vízszolgáltatás egy percig sem szünetelt, mert a Pálffy Dániel kereskedelmi államtitkár által megszervezett polgári lakosság a TEVÉL¹³⁷ ifjakkal karöltve a sztrájk kitorése után azonnal munkába állt; a villamos és vasúti szolgálatot pedig, tisztok és altisztok látták el.

A sztrájkolók csapatostól tétlenkedtek a Széchenyi-téren és a Stefánia-sétányon, ahol a polgárságot molesztálták. Egy alkalommal az egyik tiszt járőr a Stefánia-sétányon gúnyos szavakkal illették; egy kis csoport pedig feléjük kiáltotta még azt is, hogy „le kell őket fegyverezni!” Erre a járőr a megjegyzést tevők csoportját körülvette és be akarta a sztrájkolókat kísérni. A tömeg azonban támadóan lépett fel, mire a járőr fegyverét használta, de csak a levegőbe lőtt. Ebben a kritikus helyzetben egy csendőr- és rendőrkülönítmény érkezett a helyszínre, akiknek segítségével a sétányt megtisztították a vörös kokárdás, több ezer főből álló munkástömegetől.

A munkásságnak ebből az agresszív fellépéséből és hasonló megmozdulásaikból a franciák is megállapították, hogy hova vezet a munkásság irányában tanúsított engedékenyséjük. Hasonló esetek megakadályozására a sztrájkvezetők közül húszat letartóztattak. A munkásotthont egy rendőr- és egy spahi századdal megszállták. Az ott talált fegyvereket és a felhalmozott rengeteg muníciót lefoglalták és elszállították. Másnap a sztrájk véget ért.

Horthy Miklós és Teleki Pál gróf miniszterek belgrádi tanácskozásai

A kormány megbízásából Horthy Miklós hadügyminiszter és Teleki Pál gróf külügyminiszter Belgrádban igen fontos tárgyalásokat folytattak a diplomáciai viszony kiépítése és a jó szomszédi viszony megalapozása érdekében, amely azonban nem járt a kellő eredménnyel. Protics szerb vezérkari főnökkel, a Belgrádban székelő Troubridge¹³⁸ angol admirálissal és Vicomte de Fontenay francia követtel az irányban folytak elsősorban fontos tanácskozások,

¹³⁷ TEVÉL: Területvédő Liga (teljes nevén: Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája). A történelmi magyar területek védelmére, később visszaállítására 1918 decemberében alakult szervezet. Elnöke Lóczy Lajos egyetemi tanár. 1921 után beolvadt a Magyar Nemzeti Szövetségbe.

¹³⁸ Sir Ernest Charles Thomas Troubridge (1862–1926): brit tengernagy. Az első világháború kezdetén egy hajóraj élén az Adriai-tenger bejáratánál állomásozik. 1914 augusztusában elszállított két német hadihajót (Goeben, Breslau), melyek így török kikötőkbe menekülve elősegítették Törökország hadbalépését a központi hatalmak oldalán. Ezután aktív pályafutásának vég szakadt. 1919–1924 között a Nemzetközi Duna Bizottság elnöke.

hogy a szerbek engedjék át az általuk ekkor megszállva tartott, Baja – Bátaszék vasútvonalat, melyen azután a Dunántúlra akadálytalanul szállíthassuk a megszervezendő hadsereget.

Ugyancsak azt is kérték, hogy a Tiszán veszteglő militarizált uszályokat a magyar kormány csapatszállításokra felhasználhassa, mivel a hadsereg egy részét a Tiszán és a Dunán át szándékozik a kormány Bajára, illetve Dunántúlra elszállítani. E vonalból szándékoztak egységes támadást indítani a vörösök ellen.

A szerbek, bár megértést tanúsítottak, a kérést mégsem teljesítették. A kibúvás oka az volt, hogy az egész akció hiábavalónak látszik, mert – tudomásuk szerint – a vörösöknek 150000 főnyi jól felszerelt hadserege van. Véleményük az volt, hogy gondolni sem szabad a lehetetlen megkísérlésére, mert a támadás a biztos pusztulást jelenti. Ettől a „veszedelemtől” akartak ők akkor bennünket megóvni.

Alig két hónappal később a szerbek szerint a „lehetetlent” Horthy Miklós fővezér nemcsak megkísérelte, de végre is hajtotta, mégpedig olyan eredménnyel, melynek gyümölcse az új keresztény Magyarország lett.

Ezekből a tárgyalásokból is arra a szomorú megállapításra jutott a kormány, hogy semmi támasz nincs körülöttünk. Csak jóindulatot nem tanúsítottak, sem a franciák, sem a szerbek Károlyi Gyula gróf emberfeletti küzdelmet vívó nemzetmentő munkája iránt. Sem a franciák – de általában a győzők – nem tartották fontosnak, hogy a megcsontított Magyarország a közvetlen közelükben lévő vörösök prédája lesz-e, vagy sem. Károlyi Gyula gróf több ízben felhívta a franciák figyelmét arra, hogy milyen veszedelmet rejt magában a magyar nemzettel szemben tanúsított nemtörődömségük és általában az antant határozatlan politikája, hiszen a vörös rém az utódállamok elpusztítását is fenyegeti.

Károlyi Gyula most már nem ódázhatta tovább a feladatok megoldását. Ezért a franciáktól határozott választ sürgetett arra nézve, hogy megengedik-e a szabad szervezkedést és az önálló működést. Nyíltan feltette Károlyi a kérdést:

„Engednek-e a franciák bennünket előrenyomulni és hajlandó-e a francia kormány Magyarország irányában az eddigi tartózkodó magatartását megváltoztatni?”

A francia hadsereg parancsnokság Károlyi Gyula gróf jegyzékére a következő fölényes sürgönnyel válaszolt:

„A fennálló körülmények között nem áll módunkban a francia vonalakból kiinduló akciót engedélyezni, mely elhatározást minden eszközzel biztosítjuk.”

Ez annyit jelentett, hogy ha a kormány mégis akciót kezdene Szeged határára kívül a vörösök ellen, akkor a franciák azt fegyverrel is megakadályozzák.

Súlyos kormányzati akadályok

A kormány minden erőfeszítése dacára sem volt képes programja megvalósításában előbbre haladni. A vörösök ellen nem tudott fellépni, mert a nemzeti kormány és a francia megszálló csapatok között a szükséges harmónia hiányzott. Ezt De Lobit tábornok, a nála látogatást tevő Károlyi Gyula gróf előtt akként fejezte ki, hogy a franciák, illetve az antant részéről még csak neutralité bienveillante – jóakarátú semlegességre sem számíthat a nemzeti kormány, hanem vele szemben a neutralité stricte – szigorú semlegesség álláspontjára helyezkedtek.

A kormány a franciák által beígért támogatást nem tudta elérni, mert a kormányt reakciónak és összetételében nem eléggé demokratikusnak tartották. A franciák e véleménye a kabinet egyik sötét alakjának, Varjassynak volt köszönhető, aki tervszerű aknamunkát folytatott azzal a céllal, hogy a kormányt lejárássa és bukása után Ő vegye át hatalmat, amely azt jelentette volna, hogy a bolsevista irányzat kerekedik ismét felül.

Úgy a franciák, mint Troubridge angol admirális, Varjassy aknamunkája következtében tehát a nemzeti kormánnyal szemben teljesen bizalmatlan volt. Hasonló felfogást vallott a szerb kormány. Azt a keresztény politikát tehát, mely a szabadkőműves szellem közéleti megszűnését jelentett, Varjassy és társai a franciák előtt antidemokratikusnak és reakciónak tüntették fel.

Ily előzmények után, Károlyi Gyula gróf De Lobit tábornoknál tett látogatása után, a minisztertanácson bejelentette lemondási szándékát, azzal az indoklással, hogy vele szemben a franciák bizalmatlanok, s így eredményes munkásságot nem folytathat.

Horthy Miklós hadügyminiszter és Teleki Pál gróf külügyminiszter azonban kifejtették, hogy a helyzetet nem látják olyan sötétnek, amely miatt a kormányelnöknek távoznia kellene helyéről. Horthy Miklós ezen a minisztertanácson fejtette ki, hogy:

„Nemzeti ügyünk már sokkal komolyabb irányba indult meg, semhogy most kormányváltással kísérletezhessünk. Szükségesnek tartom, – mondotta – hogy Teleki Pál gróf külügyminiszter Versaillesbe utazzon, és ott személyesen informálja az antantot helyzetünkről, addig azonban határozott állásfoglalástól tartózkodjunk, s vigyáznunk kell arra, hogy balra kanyarodás ne történjen, mert abba magyar ember nem egyezhet bele soha.”

Franchet D'Esperey tábornagy megengedte ugyan a korlátlan toborzást, de a helyi francia hatóságok azt mindenáron megakadályozni igyekeznek. Mindamellett ezt az akciót folytatni kell, mert ettől függ a magyar jövő kialakulása.

E szavakkal fejezte be Horthy Miklós hadügyminiszter felszólalását és ekkor, ennek hatása alatt nemzeti érdekből, Károlyi Gyula visszavonulási szándékától elállt.

A franciák azonban a nemzeti kormánnyal szemben mindinkább ellenséges magatartást tanúsítanak. Ez főképpen azzal volt magyarázható, hogy Varjassy a miniszteri esküt megszegve, a minisztertanácsban történeteket azonnal jelentette Charpy tábornoknak, mégpedig a tényeket elferdítve, s így nem csoda, hogy a franciák ígéretüket nem váltották be. Hiába folytatott Károlyi Gyula gróf miniszterelnök tanácskozást Charpy és De Lobit francia tábornokokkal és Frachet D' Esperey hadsereg főparancsnokkal. Megígérték, hogy a vörösöktől lefoglalt fegyvereket és egyéb hadiszereket: ágyúkat és repülőgépeket is átadják, de az átadásra nem került sor.

Ausztriából 30 ezer fegyvert kínáltak megvételre a kormánynak. A szerbek hajlandók voltak azokat átengedni a határon, azonban a franciák ezt is megakadályozták. Ígéretük dacára Szeged város és környékének politikai kormányzását sem adták át. A rendőrség felett a felügyeletet tovább gyakorolták, és a cenzúrát maguknak tartották fenn.

A francia örök nemtörődömsége folytán szovjet kémek, ágensok, izgató bolsevista röpiratok jöhettek be a városba. Ha csendőrségünk a kémek közül valakit elfogott, akkor a franciák szó nélkül szabadon bocsátották.

Az első nemzeti kormány lemondása

„Ilyen körülmények között a kormány elhatározta lemondását” – amit Károlyi Gyula gróf július 4-én táviratilag közölt a Kikindán tartózkodó De Lobit tábornokkal: „A magyar nemzeti kormány arra a meggyőződésre jutott, hogy kitűzött célját, a bolsevizmus fegyveres leverését, jelen körülmények között el nem érheti, mert az erre szükséges haderő felállítására, részére nem adatik sem mód, sem hely.

Olyan kormánynak óhajtja tehát helyét átadni, amely kormány összetételénél fogva az antant bizalmát nagyobb fokban bírja, és így abban a helyzetben lesz, hogy ezen küzdelem sikeres keresztül viteléhez szükséges előfeltételeket a maga részére biztosítani tudja.

Van szerencsém tehát tábornok urat értesíteni, hogy mihelyt ilyen kormány megalakulása létrejön, az elnökletem alatt álló kormány helyét azonnal átadja.”

A sürgöny elküldése után Károlyi Gyula gróf a kabinet tagjain kívül tanácskozássra hívta össze a válság megoldása céljából: Zichy Aladár gróf, Balla Aladár¹³⁹, P. Ábrahám Dezső, Hencz Károly, Bartos János, Kószó István,

¹³⁹ Balla Aladár (1867–?): középiskolái után a cambridgei egyetemen tanul, jogi oklevelet szerez. Ügyvéd. Főispán, később függetlenségi programmal képviselő. 1918 novemberében rendkívüli követ Zágrábban, a hazatartó magyar csapatok leszerelésével foglalkozik. 1919 júniusától Szegeden tevékenykedik. 1920-ban Békéscsaba képviselője a nemzetgyűlésben, kisgazda programmal.

Magasházy László százados¹⁴⁰, Muzsa Gyula, Wenckheim László gróf politikusokat, akikkel ismertetvén a kormány helyzetét, felvetette a kérdést: ki vállalkozna a Szegeden lévő politikusok közül olyan kabinet alakítására, amely gyors változással, de minden megrázkódtatás nélkül a franciák szimpátiáját megnyerhetné és a polgárság és a munkásság támogatását is bírná. De garancia azt is, hogy a saját erőnkől való szervezkedésünk nem akad fenn.

Az értekezlet P. Ábrahám Dezső dr.-t kérte fel, hogy mint designált miniszterelnök, keresse a munkássággal épp úgy, mint a franciákkal a kibontakozást, s ha ez sikerre vezet, alakítson kormányt. Ábrahám Dezső Teleki Pál gróffal De Lobit tábornoknál a tárgyalásokat megkezdte, mely után néhány napra megalakult a második nemzeti kormányunk, Ábrahám Dezső dr. volt országgyűlési képviselő elnöklete alatt.

Károlyi Gyula gróf elnöklete alatt megalakult első nemzeti kormányunk az ország érdekeit igaz hazafiakhoz méltóan önzetlenül szolgálta, mégis a Szegeden tartózkodó politikusok közül igen sokan különböző nehézségeket támasztottak az antanton kívül a kormány munkája elé, úgyhogy ebben a nehéz helyzetben kénytelen volt olyan kormánynak átadni a helyét, melytől remélhető volt, hogy a kitűzött célt könnyebben elérheti.

Károlyi Gyula gróf az alábbi nyilatkozatban adta át helyét P. Ábrahám Dezső dr.-nak:

„A magyar nemzeti kormány arra a meggyőződésre jutott, hogy jelen összetételében nem érhető el az a cél, amelyért alakult. Nincs kilátás arra, hogy mód és hely adassék neki olyan karhatalom megszervezésére, mellyel a bolsevista csapatok ellen vonulhatna, bár az ország túlnyomóan nagy részében, az egész lakosság ennek a mozgalomnak a megindítását epedve várja, és ahhoz csatlakoznék.

Szükségesnek látja a kormány, hogy olyan alakulatnak adja át a helyét, mely meg tudná szerezni azokat az eszközöket és előfeltételeket, melyek szükségesek egy sikeres akció megindítására.

Kétségtelen, hogy az új alakulatnak határozottan demokratikus, francofil irányúnak kell lennie. Az eddigi kormány is ilyen irányban óhajtott működni; összetételénél fogva azonban nem tartották az antant képviselői sem elég demokrata színezetűnek, sem a francofil politika elég határozott képviselőjének. Az új kormánynak tehát olyan összetételűnek kell lennie, amellyel

¹⁴⁰ Magasházy László (1879–1959): tartalékos, majd hivatásos tüzértiszt. 1902-ben vonul be egyéves önkéntes iskolára a cs. és kir. 11. tüzérdandárhoz. 1909-től 4. lovas tüzérosztály-nál szolgál, 1915-től százados. Alakulatával szinte végigharcolja a háborút. Aktív résztvevője az ellenforradalomnak, csatlakozik a Nemzeti Hadsereghez. Horthy fővezér szárnysegéde, 1920 áprilisától a kormányzó első szárnysegéde 1928-ig. 1938-tól tábornok, és nyugállományba vonul. 1948-ban a népbíróság életfogytiglani fegyházra ítéli, ahonnan 1956-ban szabadul.

szemben ilyen irányú kételyek nem merülhetnek fel, amely ennél fogva abban a helyzetben volna, hogy a bolsevizmus ellen való harcában a nélkülözhetetlen segítséget és támogatást megkapja.

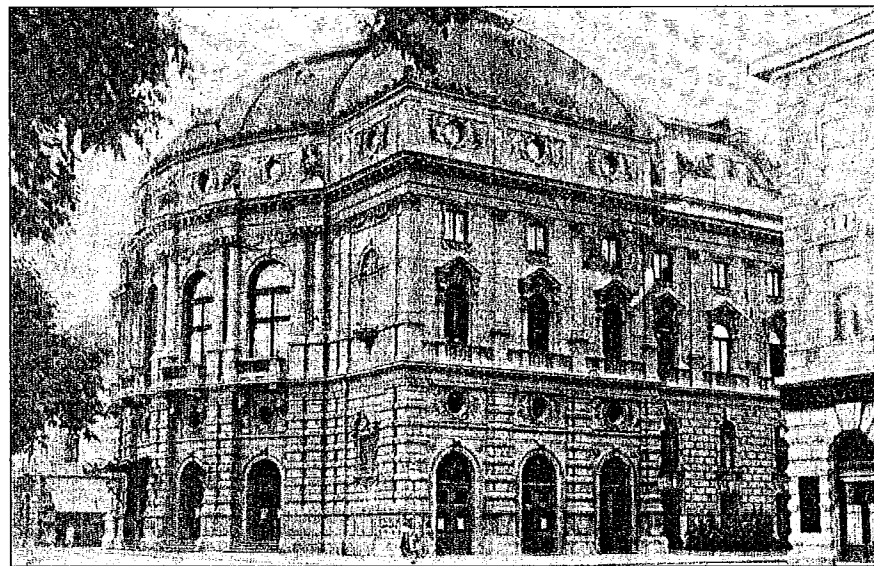
Reméljük, hogy az Ábrahám Dezső elnöklete alatt alakított kormány ezen eszközök és előfeltételek birtokában van, minél fogva kötelességünknek tartjuk helyünket ennek az új kormánynak átadni.”

Ezzel a nyilatkozattal vett búcsút Károlyi Gyula kormánya, mely a nemzeti szerencsétlenség óráiban veszedelemmel és fáradsággal nem törődve, élére állt annak a mozgalomnak, melynek nagy és nemes célja volt az országot megszabadítani a bolsevizmus rémétől és visszaadni a magyarnak a magyar hazát.

Vállalkozásával nem a feltűnés és szereplési vágy, hanem a haza iránti szent kötelességérzet vezette, és amikor úgy vélte, hogy mások csak egy kicsivel is előbbre tudják vinni a magyar ügyet, azonnal félreállott.

Horthy Miklós hadügyminiszter a M.O.V.E. díszelnöke

A M.O.V.E. szegedi csoportja Diendorfer Miksa alezredes elnöklete alatt július 5-én a városi színházban tartott díszközgyűlést, amelyen Bernátsky Kornél tábornokot, az A.B.C. tagját a helyi csoport elnökévé választotta és utána Gömbös Gyula, a M.O.V.E. országos elnöke indítványára Horthy Miklós ellentengernagyot, a Novara hőst, a nemzeti kormány hadügyminiszterét a M.O.V.E. díszelnökévé választották meg óriási lelkesedéssel.

Szeged Városi Színház

A nézőteret a közönség zsúfolásig megtöltötte, és soraiban igen sok francia tiszt is megjelent. A közönség határtalan örömmel tüntetett Horthy Miklós hadügyminiszter mellett, amikor páholyát elhagyva a színpadon megjelent.

Az ünnepést nagy beszédben köszönte meg Horthy Miklós, kinek minden szavát, minden magyar embernek, minden időkből a lelkébe kell vésnie. Azzal kezdte szavait, hogy neki nehéz beszélni, amikor Szegedre cselekedni jött és ezt eddig még nem tudta megtenni. Majd elfogódottan így folytatta:

„Tudja meg mindenki – most jövök a minisztertanácsról –, tegnapról-mára fordulponthoz értünk. Meg kell mondanom – bár szomorú pont –, tegnap tudtuk meg, hogy a kormány támogatásban nem részesül. A francia hadsereg képviselői a legnagyobb szeretettel segítettek bennünket, közbe-

jött azonban a politika és Versaillesben másként gondolkoznak, mint a hadsereg.

Úgy gondolják, bennünket nem támogathatnak egy másik kormánnyal szemben. (Peidl kormánnyal¹⁴¹ szemben.)

Talán ők nem tudják, hogy az utóbbi napokban mennyien jöttek ide Szegedre segedelemért a kormányhoz, akiket cserbenhagyni már nem lehetett, mert sok azok az erők, amelyek itt egybegyűltek, nem engedik és én sem engedem! Kitartunk! S kitartok, míg hazánkat vissza nem vesszük!... És ha oda jutunk, hogy más emberek veszik át ország sorsának intézését, csak olyanokat támogatók, akik egy véleményen vannak velünk, akik a mi eszméinkért, a magyar eszméért szállnak síkra!

Politikai kalandorok ne kísérletezzenek tovább ennek a szerencsétlen, agyongyötört országnak, édes Hazánknak a testén. Nem tűrjük! Maradjunk együtt, fogjunk össze, tartsunk ki, s akkor célhoz fogunk érni!”

Az extázisba hozott tömeg szinte visszafojtott lélegzettel várta, mi fog történni... Félő volt, hogy az új nemzeti hadsereg lelkes tagjai a beszéd hatása alatt tüntetni fognak a franciák ellen. De mintha parancsszóra történt volna, – halálos csend támadt. Ekkor is megmutatta a magyar katona fegyelmezettségét. A feledhetetlen lelkesedés csak akkor robbant ki elementáris erővel, amikor a díszgyűlés hivatalos része véget ért.

A közönség Horthy Miklós országos díszelnököt vállaira emelte, s utána megindult az óriási tömeg. Egészen a Széchenyi térig vitte vállán a tömeg Horthy Miklóst, ahol formálisan meg kellett szöknie a tisztek és a közönség további tüntető szeretete és ünneplése elől. Már ekkor mindenki az ország jövő vezérét ünnepelte Benne.

A M.O.V.E. a szègedi ellenforradalomban

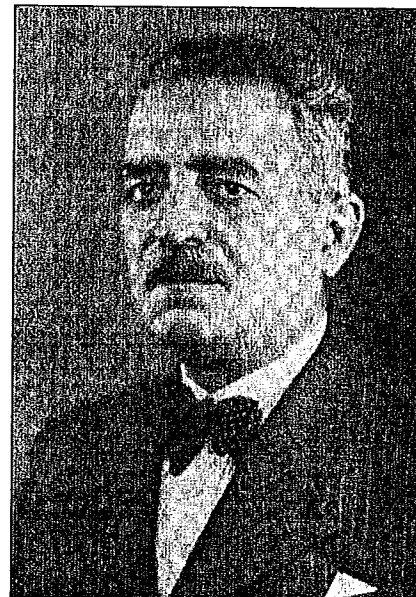
A forradalmi időben Budapesten, a Vörösmarty téren elhangzott Linder hadügyminiszter¹⁴² kijelentése: „Nem akarok katonát látni.” A hazafias tisztikar éppúgy, mint a polgárság érezte a nemzeti veszedelem, a bolsevizmus közeledését,

¹⁴¹ Peidl kormány: szakszervezeti vezetőkkel álló ún. „szakszervezeti kormány” 1919. augusztus 1–6. között. Rövid működése alatt elhatárolódott a Tanácsköztársaságtól, hatálytalanította legfontosabb intézkedéseit. Célja a polgári demokrácia megteremtése, a magántulajdon visszaállítása.

¹⁴² Linder Béla (1876–1962): tüzér ezredes, az első világháborúban vezérkari szolgálatot lát el. Pacifista meggyőződésű, 1918. október 31. – november 9. között honvédelmi miniszter („Nem akarok több katonát látni”), majd december 12-ig tárca nélküli miniszter, megbízva a békétárgyalások előkészítésével. Később a szerbek megszállta Pécs polgármestere, s kísérletet tesz a terület elcsatolására Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz.

amelynek talaját a „katonatanácsok” mind jobban előkészítették. Amikor Barta Albert hadügyminiszter a tiszteknek és altiszteknek politikai jogot is adott, ez a hadseregben a bomlási folyamatot megindította.

Ezt látva a hazafias gondolkozású tisztek Magyar Országos Véderő Egyesület-be tömörültek Molnár Dezső altábornagy elnöklété alatt. Kezdetben csak jóléti alapon, később Gömbös Gyula vezérkari százados elnöklété alatt már a nemzetköziség ellen is szervezkedtek, amely tevékenység miatt február 12-én a forradalmi kormány feloszlatta az egyesületet.

Ábrahám Dezső dr.

Ebben az időben vidéken is alakultak M.O.V.E. szervezetek, de az egységes vezetés hiányában eredményes működést nem tudtak kifejteni.

A nemzeti megújulás idején, az A.B.C. megalakulása után Szegeden Diendorfer Miksa alezredessel Gömbös Gyula életre hívta a M.O.V.E.-t, amely július 5-én formálisan megalakult és

1. hivatásos tisztek,
2. nem hivatásos tisztek,
3. hivatásos altisztek,
4. nők,
5. polgári tagok csoportjára tagozódott.

Ebben az időben a M.O.V.E. Szegeden nemcsak a lelkek hazafias ébren-tartásával foglalkozott, hanem a nehéz viszonyokban az éllelmezés megkönnyítésén is fáradozott. Jóléti intézményeket alapított.

Elvállalta a D.E.M.K.E. internátusának vezetését. Földbérleti szövetkezetet, varrodát, mosodát, sajtóvállalatot létesített. Közművelődési csoportja sorozatos szórakoztató előadásokat tartott.

Női csoportja: Bernátsky Kornélné, Nováky Árpádné és Klement Antalné vezetése mellett a hazatérő hadifoglyok segélyezési akcióját irányította.

A nemzeti hadsereg megalakulásakor a hadsereg tagjai a M.O.V.E.-ből kiváltak. Ekkor társadalmi, később pedig (1927. január 16-tól) M.O.V.E. Lövészegyletté alakult át, s azóta „Becsülettel a Hazáért” jelszóval maga köré gyűjti a fiatalságot, és a lövészet terén ér el komoly eredményeket.

A M.O.V.E. életre hívását követi a Magyar Főiskolai Hallgatók Nemzeti Egyesületének megalakulása, melyen a kormány tagjai is részt vettek. Az ifjúság szónokai Molnár Miklós és Antal István, az egyetemi ifjak nevében hitvallást tettek a nemzeti érzés és keresztény gondolat mellett, a kormánynak kitűzött céljai elősegítésére pedig felajánlották szolgálataikat.

Ábrahám Dezső kormány

Károlyi Gyula visszavonulása után Ábrahám Dezső, volt országgyűlési képviselő, a toborzóbizottság alelnökének elnöklete alatt a második szegedi nemzeti kormány 1919. július 12-én a következőképpen alakult meg.

Miniszterelnök: Ábrahám Dezső dr.

Belügyminiszter: Balla Aladár dr.

Külügyminiszter: Teleki Pál gróf.

Hadügyminiszter: Belitska Sándor tábornok.¹⁴³

Kereskedelmi miniszter: Varjassy Lajos dr.

Népjóléti miniszter: Dömötör Mihály dr.¹⁴⁴

Közlelmezési miniszter: Pálmai Lajos dr.

A földművelési és a pénzügyi tárca betöltetlen maradt. Ábrahám kormánya a kormányzat átvételét kiáltványban tudatta:

A Magyar Nemzethez!

Hazaszerető, önzetlen férfiak, gróf Károlyi Gyula elnöklete alatt Aradon, majd Szegeden kormányt alakítottak, a bolsevizmus letörésére és a rend helyreállítása végett.

...Ránk hárul az a feladat, hogy az előző kormány által kitűzött célt megvalósítsuk. E célok elérése végett a nemzet összes erőinek egyesítésére van szükségünk...

...Nem ismerünk sem osztály, sem faj, sem felekezeti különbséget...

...Programunk az ország megmentése...

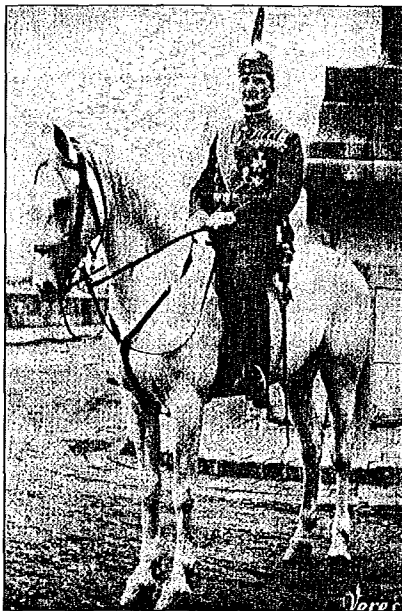
...Fenn akarjuk tartani a háborút befejező forradalom vívmányait, amelyek a nemzeti demokráciát szolgálják. Be akarunk kapcsolódni a Nyugat kultúrájába, ezért külügyi politikánk sikerét az antanttal való együttműködésben látjuk.

A kiáltványban még rövid munkaprogramot adott, majd felhív minden polgárt és munkást, hogy a haza boldogulását célzó munkában legyen segítségére.

„Bízunk a nemzet jövőjében!” – fejezi be Ábrahám Dezső miniszterelnök kiáltványát.

¹⁴³ Belitska Sándor (1872–1939): hivatásos katona. 1890-ben a Ludovika Akadémia elvégzése után avatják hadnaggyá. Majd a Honvédségi csapatszolgálat után elvégzi a Hadiiskolát. Ezután vezérkari, ill. minisztériumi szolgálatot lát el. A világháború alatt vezérkari és csapatszolgálatot teljesít.

¹⁴⁴ Dömötör Mihály (1875–1962): ügyvéd, 1905-ben képviselővé választják. 1918 végén kormánybiztos. Az Ábrahám-kormányban a népjóléti mellett a vallás- és közoktatási tárca is vezeti. Simonyi-Semadam Sándor kormányában belügyminiszter, 1920–1922 között képviselő. Ezután visszavonult a politikától és ügyvédként tevékenykedik tovább.

Horthy Miklós ellentengernagy, fővezér.

Ábrahám kormányában Horthy Miklós nem vállalt tárcát. Az első minisztertanács azonban felkérte, és kinevezte az összes magyar nemzeti haderő főparancsnokává.

A fővezérlet átvételekor Horthy Miklós ellentengernagy kiadta az első hadparancsát:

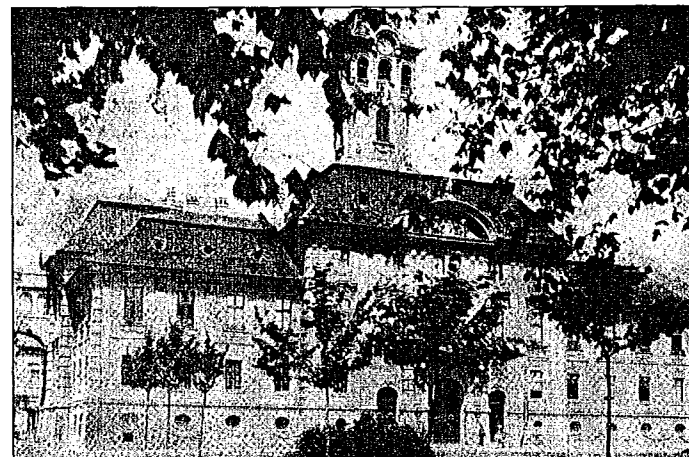
„Hadseregparancs!

A nemzeti kormány bizalma folytán a mai napon átvettem az összes magyar nemzeti haderő fővezérletét. Szívem mélyéből, forrón üdvözlöm a fajunk színe-javából alakult katonaságot.

Bajtársak! Nehéz időben a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket. Bízom a ti acélos akaratotokban, a ti önfeláldozó hazafiságtokban, a ti kipróbált bátorságotokban és ügyességetekben. A ti összetartó, vállvetett igyekezetetek fogja meghozni hazánk, a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó hatalmas reménysége, imája, sóhaja ti vagytok. De le-sújtó kardja is, ha kell.

Minden Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, meghatottan és reménnyel indulok veletek a közös munkára.

Horthy Miklós
ellentengernagy, fővezér.”

Városháza.

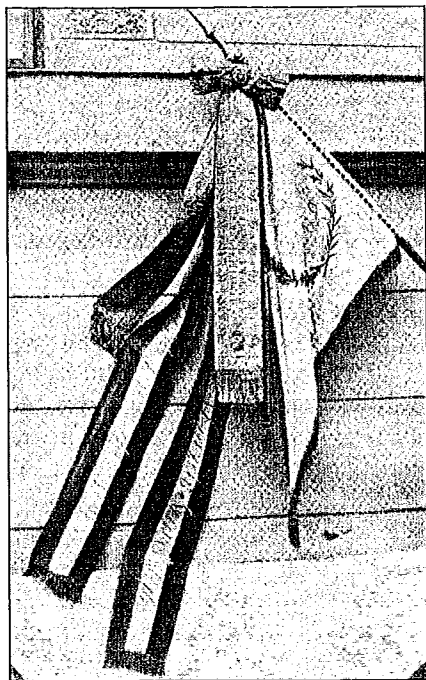
A franciák nem engedélyezték, hogy a második nemzeti kormány tagjai X népgyűlésen tegyék le az esküt. Ezért az Ábrahám kormány július 17-én a városháza közgyűlési termében mutatkozott be. A kormányt Somogyi Szilveszter polgármester üdvözlölte, majd Balla Aladár belügyminiszter felhívta a kormányt az eskü letételére, mely után P. Ábrahám Dezső miniszterelnök vázolta programját:

„Átvettük Magyarország kormányzását, teljes felelősségünk tudatában – mondotta – mert a legnagyobb bizalommal tekintünk Magyarország nagyságára. Programunk Magyarország visszaszerzése egy újabb honfoglalással.”

A francia megszálló parancsnokságnak mond végül köszönetet, hogy lehetővé tette a nemzeti alapon álló szociális, emberi gondolatokkal telített kormány alakulását. A kormány első feladatának tekinti a rend és közbiztonság helyreállítását, továbbá, hogy a jövő nemzedék nevelését erkölcsi alapra helyezték és visszavezessék az Istenhez. A pénzügyi helyzet megjavítását, a pénz vásárlóerejének helyreállítását, s a munkáshiány megszüntetését, a kormány elsőrendű feladatának tekinti. Külpolitikájában pedig az antant rokon-szenvére támaszkodik.

A Nemzeti Hadsereg zászlószentelési ünnepe

A szegedi nők Bárdoss Béla tervei szerint Tóth Mihályné és Zsótér Dezsőné úrnők irányítása mellett, az első Nemzeti Hadsereg részére Pro Patria felírással Szűzmáriás zászlót készítettek s ennek felszentelése július 19-én nagy ünnepség keretében a Mars-téri laktanya udvarán történt meg. Kilenc órakor érkezett meg Horthy Miklós fővezér Ábrahám Dezső miniszterelnök és a kormány tagjai kíséretében. A szentmise után Dobrozsán tábori esperes szentelte fel a zászlót. Kelemen Béláné zászlóanya, a magyar nők honszerelmének lángoló érzését, pár keresetlen szóval tolmácsolva adta át Horthy Miklós fővezérnek a felszentelt zászlót.

Az első Nemzeti Hadsereg Máriás zászlója.

Horthy Miklós fővezér a katonaság előtt felmutatva a zászlót, többek között a következőket mondta:

„Szegedi női kezek hímezték bele szívük melegét ebbe a zászlóba. Büszkeséggel tölt el az a tudat, hogy a szegedi magyar nők ezt a lobogót a magyar nemzeti eszme szolgálatában álló hadseregnek szánták. A régi legendás vité-

zeknek: egy Hunyadinak, egy Rákóczinak kellene feltűnni, hogy felrázzák tespedéséből a magyar hazát. Ilyen veszélyben a haza még nem volt soha. Ha nem fogunk fegyvert, elveszünk örökre.

Ismerem Szeged népét, Kossuth nemzetének büszkeségét. A szegedi katonák már a háború alatt megmutatták, hogy hazájukért képesek életüket és véréüket áldozni. Vegyétek most is ezt a zászlót, e drága kincset és jelszavatok legyen: Ezzel, vagy ezen!”

A zászlót ezután Horthy Miklós fővezér az ezredparancsnoknak adta át, és a Nemzeti Hadsereg ezzel a zászlóval indult el Dunántúlra, majd Horthy Miklós fővezér 1919. november 16-án ezzel a zászlóval vonult be Budapestre.

Teleki Pál gróf és Balla Aladár miniszterek Belgrádban

Az Ábrahám-kormány, mint proklamációjában is kifejtette, célkitűzéseinek megvalósítása érdekében antantbarát külpolitikát folytatott. Ennek következtében bizonyos eredményeket sikerült is elérniük Teleki Pál grófnak és Balla Aladárnak Belgrádban, akik a kormány megbízásából Protics szerb miniszterelnökkel folytattak tárgyalásokat. Ekkor a következő elvi megállapodás jött létre:

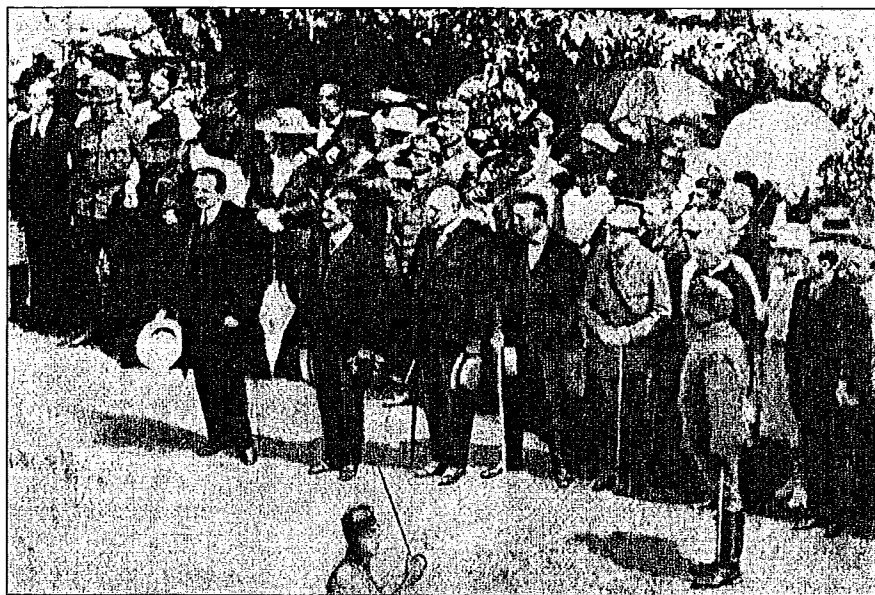
1. A szerb kormány a Baja – Bátaszék vonal átengedése ellen nem emel kifogást, és ha a franciák is hozzájárulnak, a nemzeti kormánnyal bármikor az érdemleges tárgyalásokat felveszi.
2. A szerb kormány kész a szegedi kormányt törvényes és hivatalos kabinetnek elismerni; képviselőjét Belgrádban akkreditálja és maga is küld diplomáciai képviselőt Szegedre.
3. A szegedi kormányt anyagi és fegyveres támogatásban részesíti a bolsevizmus letörésére.
4. Amíg Magyarországon a nemzetköziség helyett a nemzeti eszme és a demokratikus fejlődés uralkodik, és ha a kormány egyszer s mindenkorra leszámol a Habsburgokkal, az esetben a szerb kormány minden olyan eszközzel támogatja a szegedi kormányt, amire az ország konszolidálása érdekében szükség van. E tárgyalásokon szerb – magyar gazdasági unió lehetőségéről is tárgyaltak.

Teleki gróf és Balla miniszterek még Vicomte de Fontenay francia követet is felkeresték, aki az új kormányt elfogadhatónak találta.

A kedvező kimenetelű tárgyalások után Ábrahám miniszterelnök és Teleki gróf külügyminiszter Franchet D' Esperey francia hadsereg főparancsnokhoz az alábbi táviratot intézte:

„A magyar kormány úgy véli, hogy utolsó órája ütött a bolsevizmus megsemmisítésének Magyarországon. Minthogy a támadást Szegedről nem lehet megkezdeni, és az antibolsevista akció legjobban a Duna két partján van előkészítve, a magyar kormány arra kéri a Tábornok urat, hogy befolyását a szerb kormánynál és a szerb katonai hatóságoknál abban az irányban érvényesítse, hogy fegyveres erőnket Szegedről Baranya vármegyébe és Baja környékére szállíthassuk át.

Kérjük Tábornok urat, hogy ez ügyre vonatkozó elhatározását velünk közölni szíveskedjék. Ábrahám Dezső miniszterelnök, Teleki Pál gróf külügyminiszter.”

Zászlószentelési ünnep a Mars-téri laktanyában, 1919. július 19-én.

Balról jobbra: Ábrahám Dezső dr. miniszterelnök, Horthy Miklós fővezér, Belitska Sándor hadügyminiszter, Varjassy Lajos dr. kereskedelmi miniszter, francia összekötő tiszt, Gömbös Gyula.

Érdemleges válasz a sürgönyre azonban nem érkezett. Az Ábrahám-kormánynak is súlyos akadályokkal kellett megküzdeni. Minden előkészületet megtett a kormány, hogy kellő számú hadsereggel Dunántúlra elindulhasson.

A hadsereg felszereléséhez a „Szegedi Nők Nemzeti Szövetsége” fehérneművarrásba kezdett, s az úriasszonyok és lányok nagy szorgalommal dolgoztak a katonák ruháin.

Mozgó toborzóiroda felállítása

A városban a munkanélküliség veszedelmesen terjedt. Ennek levezetésére a kormány mozgó toborzóirodákat állított fel Zichy gróf elnöklése alatt a város különböző részein, ahol a jelentkezőket három osztályba sorozták: 1. teljesen megbízhatók, 2. kétségesek, 3. megbízhatatlanok osztályára.

A felállított toborzó bizottságok járták a népköröket és vendéglőket, és propaganda beszédekkel igyekeztek a munkanélkülieket katonai szolgálatra megnyerni. Azért kellett a toborzásra ezt a lehetőséget választani, mert a franciák a toborzási hirdetmények kiragasztását nem engedték meg.

A toborzó bizottságok előtt július végéig 3320-an jelentek meg, akik között szegedi 1019 volt, a többi a vörös terror elől menekült. Ez a szám augusztus végére 6568-ra emelkedett.

Toborzott egyének azonnal esküt tettek:

„Mi ünnepélyesen esküszünk, hogy szent hazánkért mindenkor és mindenütt életünket és vérünket feláldozzuk.”

– Esküszünk, hogy a bolsevista vörös hadseregek ellen még akkor is, ha saját véreinkkel találjuk magunkat szemben, a magyar nép és ezeréves Magyarország további fennállása érdekében haladéktalanul felvesszük a harcot. Hirdetője leszünk a magyar nemzeti eszmének, mely egyedül biztosítja nemzetünk jövőjét. –

A felesküdt toborzottak a Nemzeti Hadsereg különböző alakulataiba nyertek azonnali beosztást.

Tiszti századok

A Nemzeti Hadsereg kiegészítő részét a tényleges tisztikar és toborzott légénység mellett a már előbb alakult különböző tiszti század képezte.

Az ilyen első alakulat a Magyar Nemzeti Gárda volt, amelynek tagjai részt vettek május 7-én a Vörös Őrség lefegyverzésében. Később „Karhatalmi Tiszti Század” alakult 152 tartalékos tisztből, Pauzer István huszárnagy parancsnoksága alatt és egy „Tiszti Pótzászlóalj” Hrusztek Gyula alezredes parancsnoksága alatt, 260 főnyi tiszti létszámmal. Ezekon kívül június 4-én

megalakult a „Prónay-század”¹⁴⁵ Prónay Pál¹⁴⁶ huszárkapitány parancsnoksága alatt, aki egyéni rátermettségével és megalkuvást nem ismerő hazaszeretettel tett dicséretes szolgálatot a hazának. Ez volt az első tiszti gárda század, mely 210 tagból állott, és felajánlották szolgálatukat a nemzeti kormánynak. A század a Szent Gellért konviktusban nyert elhelyezést. Komiszruhában jártak, legénységi szolgálatot teljesítettek, maguk takarították ki a szobájukat. Példát mutattak, különösen a kommun által megmértelyezett legénységnek, miként kell a haza érdekében az egyéni érdekeket félretenni, és ha kell, a legalacsonyabb állásokban is szolgálni a szent ügyet. A Prónay-század a legkényesebb és legveszélyesebb őrszolgálatot végezte. Hosszabb ideig személyi őrségként teljesítettek szolgálatot a kormány tagjai körül. A Prónay-törzsszázad előkelő tisztikarával augusztus 4-én elsőként lépte át a demarkációs vonalat.

Moravek-Ostenburg-század

A Prónay-század megalakulását követte egy másik tiszti század is Moravek Gyula¹⁴⁷ százados parancsnoksága alatt, mely a később felállított tiszti zászlóalj első századát képezte. Létszáma 90 főből állott. Ez a tiszti század augusztus 5-én lépte át a demarkációs vonalat és Szabadka irányában indult el.¹⁴⁸

Bárdoss-század

Bárdoss Béla városi tb. főjegyző, nyug. honvédkapitány, mint az A.B.C. tagja, engedélyt kért arra, hogy a közalkalmazottak bevonásával honvédkülönít-

¹⁴⁵ 1919. június 14-én alakult Szegeden. Augusztus 4-én elindul a Dunántúlra. Rövidesen a fehérterror egyik leghírhedtebb alakulata lett. 1920-tól betagozódik a fegyveres erőkhöz: 1920 januárjától I. vadászzászlóalj, 1921 januárjától II. csendőrtartalék zászlóalj. 1921 folyamán fokozatosan felszámolják. Tagjaiból szerveződik a második Prónay-különítmény, mely a nyugat-magyarországi felkelésben vett részt.

¹⁴⁶ Prónay Pál (1875–1944? 1945?): Ludovika Akadémiát végzett huszártiszt. Harcol a világháborúban, majd bekapcsolódik az ellenforradalomba. Megszervezi hírhedt különítményt. 1921-ben kilép a hadseregből. 1921 novemberében a Lajtabánság szervezője. A MOVE, ÉME, Etelközi Szövetség alapítója, ill. vezetője tagja. 1944 decemberében a nyilasok árulással gyanúsítják, letartóztatják és kivégzik.

¹⁴⁷ Moravek Gyula (1884–1944., 1921-től Ostenburg-Moravek): hivatásos katonatiszt, az első világháborút századosi rangba fejezi be. Különítményparancsnokként részt vesz az ellenforradalomban, illetve a nyugat-magyarországi felkelésben. A királypuccsok idején IV. Károly mellé áll, ezért letartóztatják, 1922-ben szabadul. Az Etelközi Szövetség egyik vezetője, a Magyar Országos Fasiszta Párt egyik alapítója.

¹⁴⁸ A különítmény később a Dunántúl délkeleti részén tevékenykedik. 1920 januárjától II. vadászászlóalj néven a Nemzeti Hadsereg része. 1921 januárjától II. csendőrtartalék zászlóalj, így vesz részt a nyugat-magyarországi felkelésben, illetve második királypuccsban (budaörsi csata). Ezután az egységet feloszlatják.

ményt állíthasson fel. Az engedélyt a kerületi parancsnokság megadja és a 329 főből álló „Bárdoss-század”, mely a Mars téri laktanyában volt elhelyezve, a város belterületén őrszolgálatot teljesített. Amikor a Nemzeti Hadsereg Bernátsky Kornél tábornok vezetése mellett Szegedről elindult, a helyi viszonyokkal ismerős „Bárdoss-század” városi belső szolgálatra itt maradt, mint karhatalom. Felszerelésüket legnagyobb részben közadakozásból szerezték be.

Tagjai észrevették, hogy a Munkásotthonban fegyvereket rejtegetnek a vörösök; azokat – 188 darabot – kisebb részletekben ellopkodták, és a városháza egyik hivatalos szobájába rejtették el. A még szükséges 180 darabot Trepák hadbiztos utalta ki a részükre.

A „Bárdoss-század” is a fehérselyem Máriás zászlónál esküdött fel. A „Bárdoss-század” egészen 1919. november elejéig teljesített szolgálatot.

Simonyi huszárok

A négyes közös huszárezrednek itt gyülekező tisztjeiből és altisztjeiből őrgrof Pallavicini Alfonz parancsnoksága alatt 100 fővel, fél lovasszázadot alakított. A Simonyi-század, augusztus 8-án indult el Sándorfalván keresztül, ahol a Pallavicini-uradalom összes lovait és néhány bérlőjét besorozták, és innen folytatták útjukat tovább augusztus 13-án a Dunántúlra. Később a hadügyminisztérium a Simonyi-századot, mint önálló különítményt megszüntette, és a szegedi honvédhuszár-parancsnokság alá helyezte.

Ezen alakulatokkal szemben Szeged környéken ekkor a nyert értesülések szerint a következő egységek voltak:

A Tiszától Röszkéig, hat vörös gyalogezred. Sándorfalván egy zászlóalj és parancsnokság, Kisteleken ezredparancsnokság (kb. 8 ágyú, másfél zászlóalj), Szatymazon tartózkodtak a politikai megbízottak, a direktórium, a kémiroda és a „Lenin-fiúk.”

Gömbös Gyulának távozni kell Szegedről

A liberális elemek, élükön Varjassy Lajossal, állandóan intrikáltak Gömbös ellen, akit franciaellenességgel vádoltak. Charpy tábornok végül is azt követelte, hogy Gömbös távozzék el Szegedről. Varjassyék ugyanakkor itt Szegeden, azt a képtelenséget híresztelték el, hogy a franciák a Nemzeti Hadsereg megindulását Ő miatta nem engedik meg.

A kormány engedve a különböző oldalról jött nyomásnak, Gömbös Gyulát államtitkári rangban a Dunántúli részek főkormánybiztosává és teljhatalmú katonai megbízottjává nevezte ki. Gömbös Gyula tehát július 26-án kénytelen volt Szegedet elhagyni, ahol április 24. óta, határtalan ambícióval és lelke-

sedéssel, fáradhatatlanul dolgozott az ország szebb jövője érdekében. Gömbös eltávozását „bíráló jegyzeteiben” a következőként indokolja meg:

A Varjassy által képviselt internacionális és általunk képviselt nacionális világnézetek közti ellentétek – közös célunk a bolsevizmus letörése dacára – áthidalhatatlanoknak látszottak, tekintve azt, hogy a franciák inkább Varjassyt támogatták, nehogy a két soha össze nem egyeztethető világnézet közötti differencia miatt bukják meg Szegeden az ellenforradalom. Varjassyval tanácskozásokat folytattam, mert bár ha nyílt harcra kerülne a sor, az internacionalistákat össze tudnánk törni, mert Prónay és Diendorfer zászlóalja már számottevő faktor. Viszont be kellett ismernem külföldi összeköttetéseinek anyagi és erkölcsi erejét, és beláttam, hogy mindaddig, míg Szegeden quasi antant képviselőinek felügyelete alatt csinálunk politikát, engedékenységet kell mutatnunk anélkül, hogy egy pillanatra is eltérnénk a nemzeti eszme, és keresztény világnézet által szabott iránytól.

A kormány még mindig nélkülözi a francia támogatást

Ábrahám miniszterelnök Teleki külügyminiszterrel és Varjassy kereskedelmi miniszterrel Nagyikindára utazott De Lobit tábornokhoz a politikai helyzet végleges tisztázása végett, annál is inkább, mert a hadügyminiszter felfogása szerint a franciák már a katonai beavatkozásra alkalmasnak látták az időt. Szükséges volt tehát, hogy tiszta helyzetet teremtsenek. Tisztázni kellett mindenekelőtt, hogy a francia parancsnokság a kormányt katonailag és pénzügyileg támogatja-e, és előnyomulás esetén igénybe veheti-e a felszabaduló területek lakosságának teljes adózádképességét, mert ha ezt a biztosítékot nem kapná meg a kormány, úgy a Károlyi kormány sorsára jutna.

A kiküldötteket De Lobit tábornok a szokáshoz képest udvariasan fogadta, de még mindig nem kaptak határozott választ az előterjesztett kérelmekre.

Minthogy a kormány a franciáktól nem remélhetett pénzügyi támogatást, elhatározta, hogy Szeged város garanciája mellett 10 millió korona kölcsönt vesz fel a sürgős szükségletek fedezésére.

Ezt a 10 millió koronát úgy osztotta fel a kormány, hogy a hadügyi tárca 7 millió koronát, a belügyi tárca 1 millió ötszázezer koronát, a kereskedelmi tárca 1 millió egyszázezer koronát kapott, a fent maradó összeget pedig egyéb, sürgős szükségletek kielégítésre tartalékolták.

Elrendelte továbbá, hogy a kétszáz és huszonöt koronás fehérhátú bankjegyek a forgalomból kivonassanak, és azok kék papírpénzre cseréltesse ki. Ezzel is egy szovjetemléket így kezdtek eltüntetni.

Ugyanakkor a kormány, Ábrahám miniszterelnök és Teleki külügyminiszter aláírásával a békekonferenciához jegyzéket intézett, hogy Szegeden és Baján együtt őrzött hadianyag a kormány részére átadassék. A hadsereg részére mozgási szabadság biztosítva legyen, amelyeknek birtokában a szegedi kormány:

1. életképességét bebizonyítja az országnak, gyors és kevéssé véres meghódításával;
2. leteszi hatalmát a nemzet kezébe, mihelyt saját maga tud szabadon dönteni sorsa felett;
3. a szegedi kormány módot kíván nyújtani az antant hatalmaknak arra, hogy meggyőződhesse az arról, hogy a választások oly módon történnek, amely biztosítja a lelkiismeret és vélemény szabadságát, és kielégíti a legmesszebbmenő mértékben a demokrácia elveit.

Horthy Miklós fővezér a katonai erők elindulását sürgeti

Horthy Miklós fővezér a kormány tagjaival július 27-én látogatást tett az alsóvárosi Gazdakörben, ahol felszólalt és többek között tomboló éljenzés közepette a következőket mondta:

„Nem szeretek beszélni, cselekedni szeretnék. Nem járok lakomákra, de életemben alig jöttem valahová olyan szívesen, mint ide, a szegedi gazdák közé, mert úgy érzem, hogy itthon vagyok. A nemzet életfájának gyökere a kisgazda. Ha az jó, akkor a fa ágai újra kivirulnak. Ha megindulunk, akkor a szegedi kisgazdákra bizton számítok.”

Mikor az ülésnek vége volt, egy olasz tiszt gépkocsin érkezett a városba azzal a hírral, hogy Kun Béla kommunista uralma Budapesten megbukott, mert a Vörös Hadsereg vereséget szenvedett és kényszerhelyzetében Peidl Gyula¹⁴⁹ szocialista kormányának adta át a helyét, amely kormány az antanttól azonnal fegyverszünetet kért.

A helyzet igen veszedelemes volt, a románok is előnyomulóban voltak, és így az volt a kilátás, ha a románok bevonulnak Budapestre, megvan a lehető-

¹⁴⁹ Peidl Gyula (1873–1943): eredeti szakmája nyomdász, a századfordulón kapcsolódik be a munkásmozgalomba. 1909-től a SZDP vezetőségi tagja, az Országos Munkásbiztosító Pénztár igazgatósági és elnökségi tagja. A Berinkey-kormányban népjóléti és munkaügyi miniszter. Ellenzi a Tanácsköztársaság kikiáltását. Kormányának bukása után 1921-ben tér vissza Magyarországra, s válik a szociáldemokrata párt második emberévé.

sége annak, hogy az olaszok diplomáciailag, a románok pedig katonailag támogatassák a Peidl-kormányt. Ez esetben a magyar kérdést az olaszokkal oldja meg a Peidl-kormány, mégpedig a jugoszláv szimpátiát élvező szegedi kormány nélkül.

Ez volt a politikai helyzet augusztus 2-án, mikor Horthy Miklós fővezér kijelentette a minisztertanácson, hogy:

„Legfontosabb teendő az, hogy a Nemzeti Hadsereg most már minél előbb induljon el a Dunántúlra, és a további szervezkedést ott folytassa. Mindenekelőtt hat zászlóaljat kell felállítani, és az elindulást haladéktalanul elő kell készíteni, mert a helyzet megérett a cselekvésre. A franciáknak sem állhat már érdekükben a halogató politikát tovább folytatni, mert az olaszokkal való versenyfutásban könnyen alulmaradhatnak. Mindent meg kell tehát tenni, hogy a kormány rendelkezésére álló katonai erők a legrövidebb idő alatt elindulhassanak.”

Ez most már azért sem tűrt halasztást, mert a vörösök mintegy 3000 főből álló déli hadserege megadta magát és Horthy Miklós fővezérlete alá helyezkedett.

Szombathely alezredes halála

A szegedi ellenforradalom egyik leglelkesebb katonája: Szombathely Béla alezredes, a magyar ügy bátor és céltudatos munkása, a nemzeti hadsereg első parancsnoka, július 31-én váratlanul elhunyt.

Amikor az antant jobb belátásának reménysége tölti el a lelkeket, mély szomorúságot és levertséget okoz Szombathely alezredes halála, kinek nem engedte megérni az Isteni Gondviselés, hogy hatalmas előkészítő munkájának érett gyümölcsét élvezhesse.

A Nemzeti Bizottmány megalakulása

Az A.B.C. működésének beszüntetése után, a Szegedre menekült politikusok már régebben foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy – miután ez idő szerint az országnak egyetlen olyan szerve sincs, mely a kormányt consultative¹⁵⁰, esetleg declarative¹⁵¹ támogatná ténykedéseiben, annak a célnak az elérésében, hogy az országban a rend és közbiztonság helyreállítassék, – egy parlamentpótló szerv felállítására feltétlenül szükség van.

Evégből 1919. augusztus 4-én, Zichy Aladár gróf elnöklete alatt megalakult a „Magyar Nemzeti Bizottmány”, mint parlamentpótló szerv. Ez abból a célból alakult, hogy a kormány helyzetét is megkönnyítse, és pedig: osztózzék a felelősségben; ezzel szemben gyakorolja a kormány ellenőrzését. Ez a szerv legyen egyben a kormány tanácskozó szerve, mely határozatokat is hoz és azokat végre is, hajtja.

Nemzetközi relációban pedig azt bizonyítja, hogy Szegeden olyan kormány van, mely a magyar társadalom minden rétegének képviselőiből alakított, „quasi” parlamenti testületnek bizalmát és támogatását bírja. Ez a Nemzeti Bizottmány az alábbi csoportokból alakult:

1. A volt főrendek és képviselők, gróf Károlyi kormány volt tagjai, 36 taggal.
2. Szeged város helyi érdekeltségei, 60 taggal.
3. A menekültek csoportja. Az ország különböző törvényhatóságának képviselői és a volt politikai pártok képviselői, 46 taggal.
4. A székelly Nemzeti Tanács, 5 taggal.
5. A Szegedi Antibolsevista Comité, 12 taggal.

Eszerint a Nemzeti Bizottmány 158 tagból állt. A Nemzeti Bizottmány négyszer tartott ülést. Az első ülésen igen nagyjelentőségű határozati javaslatot fogadtak el. Kimondták, hogy:

„A Kun Béla lemondása után Budapesten alakult Peidl-kormányt nem ismeri el a Nemzeti Bizottmány jogosultnak arra, hogy Magyarországot képviselje, mert az a kommunistákkal egyesült nemzetközi párt budapesti szakszervezeteire támaszkodik. Ebből természetsszerűleg, következik az, hogy a nemzetközi jogviszonyokban is a Nemzeti Bizottmány támogatására alapított és arra támaszkodó szegedi magyar nemzeti kormány képviselheti csak Magyarországot. Eleve tiltakozik az ellen, hogy a Peidl-kormány Magyarország nevében tárgyalásokat kezdjen bárkivel, és megállapodásokat létesítsen, mert azokat is érvénytelennek nyilvánítja.”

¹⁵⁰ Tanácsadással, véleménynyel.

¹⁵¹ Kinyilvánítva.

A nemzeti kormány a Peidl-kormány ellen

A francia kormány a Nagyikindán székelő francia parancsnoksággal és a szerb kormánnyal a tárgyalásokat augusztus 5-én felvette, a Peidl-kormánnyal szemben pedig álláspontját kiáltványban leszögezte, amelyet De Lobit tábornoknak Nagyikindára megküldött.

E kiáltványban tiltakozását jelentette ki a Peidl-kormány megalakulása ellen, mert ez a nép kijátszása. A kormány ezen kívül álruhás futár útján Budapestre is értesítést küldött, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy szervezkedjenek Budapesten úgy katonailag, mint közigazgatásilag és a hivatalnokok maradjanak a helyükön, mert megvan minden remény arra, hogy a legrövidebb időn belül a Nemzeti Hadsereg Budapestre bevonulhat.

A franciák átadják az impériumot a szegedi kormánynak.

Végre az emberfeletti küzdelem – amelyet Szegeden a katonaság és a polgárság a magyar nemzeti ügy érdekében folytatott – eredményhez érkezett. Nagy dolog történt. Az antant elismerte a szegedi kormányt.

A Nemzeti Bizottmány második ülésén (augusztus 7-én) Ábrahám miniszterelnök be is jelentette, hogy a kormány megkapta mindazokat a könnyítéseket, melyek politikai és katonai akciók együttes, sikeres véghezvitelére feltétlenül szükségesek. Bejelenti továbbá, hogy a nemzeti kormány nemso-kára az ország fővárosában folytatja működését.

„Ha nem él Szegeden a nemzetnek eleven lelkiismerete, a nemzeti gondolat, a magyar nemzeti kormány viseletében, és ha nem tudtuk volna bekapcsolni egy szebb jövőbe vetett hit reményében a polgári elemet munkánkba, akkor ezt az eredményt nem érhattük volna el.” – mondta a miniszterelnök és bejelentette a Nemzeti Bizottmánynak, hogy a szomszédos szerb nemzet-tel közelebbi összeköttetés létesül, és a francia parancsnokság is hivatalosan értesítette, hogy végleg megszünteti mindazon korlátozásokat, melyek eddig fennállottak.

Ez azt jelentette, hogy az antant Ábrahám kormányát elismerte és részére az impériumot átadta.

Augusztus 7. Horthy Miklós fővezér katonái elindulnak, a második honfoglalásra

Az események rohamosan haladnak a végkifejlődés felé. Úgy a franciák, mint a szerbek hozzájárultak most már, hogy a Nemzeti Hadsereg különböző csoportokban Szegedről elindulhasson. Augusztus 7-én Prónay Pál százados parancsnoksága alatt, mintegy 1000 honvéd elsőnek lépte át Kistelek irányában a demarkációs vonalat. Őket követte Diendorfer Miksa alezredes három önálló zászlóaljjal. E naptól kezdve fokozatosan indult útnak különböző irányban a Dunántúlra vonuló magyar Nemzeti Hadsereg.

A haditerv az volt, hogy az elindult csapatrészek a Duna mentén egyesülve, egyszerre vonulnak Budapest felé a Duna mindkét oldalán, és Budapestre érkezve gondoskodnak azonnal a közrend fenntartásáról.

A Dunántúlra vonuló csapatok és tisztek, a szegedi gazdák jó szívvel hozták meg azt az áldozatot, hogy a 8-10 napos útra kocsijaikat – a román vagy szerb internáltságba jutás veszélye dacára is – rendelkezésre bocsátották.

A kormány Budapestre teszi át székhelyét

A Nemzeti Bizottmány harmadik ülésén, Ábrahám miniszterelnök ismertette József főherceg¹⁵² értesítését, mely szerint az antant részéről ideiglenes kormányalakításra felhatalmazást kapott és, hogy az együttműködés kiépítése érdekében legközelebb Szegedre megbízottat küld. A kormány azonban úgy határozott, hogy haladéktalanul áteszi székhelyét Budapestre, ahol a nemzeti egység megteremtésére törekszik, ennek folytán Teleki Pál gróf és Dömötör Mihály minisztereket repülőgépen Budapestre küldte ki a szegedi helyzet ismertetésére. Teleki Pál gróf búcsúzáskor a következőket mondta:

„Nem tudok nem bízni a jövőben. Egy faj, egy nemzet, amely ezer éve alkot egy államot, egy olyan helyen, ahol hosszabb ideig egy nép sem tudott megmaradni, olyan faji erőkről tett tanúságot, amely biztosítéka a jövőben való hitünknek. Az ország végtagjai le vannak láncolva, de az ország szívében, a rónán, még magyarok laknak, ennek az országnak a földrajzi helyzete kényszeríti a Kárpátok lejtőjén lakókat az ország szívéhez való törekvésre, mert

¹⁵² József Ágost (1872–1962): magyar királyi herceg, Habsburg főherceg, tábornagy. 1890-től katonai szolgálatot teljesít, az első világháborúba a 31. közös hadosztály élén vonul. 1918-ra tábornagy, a tirol-i, majd a balkáni hadseregecsoporthoz parancsnok. 1918. október 27-én az uralkodó *homo regius*-sá nevezi ki. 1919. augusztus 6–26-ig kormányzó, az antant követelésére lemond. A Vitézi Rend első tagja. 1927–1944 között a felsőház tagja, 1936–1944 között az MTA elnöke. Ellenzik a háborúból való kiugrást. 1945-ben távozik az országból, az Egyesült Államokban, majd az NSZK-ban él.

csak azzal tudnak élni. Az ország szívében magyar uralkodik, és fog uralkodni, ha akar, mert megvan a nemzeti faji ereje. Magyarságunkban van az erő, és ha azok maradunk és abban bízunk, ismét talpra fogunk állni.”

„Magyarország a hadsereggel, áll vagy bukik.” A hadsereg fővezérlet felállítása

A Nemzeti Hadsereg egyes csoportjai már elindultak Szegedről, és a többi része is indulásra készen állt. A Nemzeti Hadsereg minden kormánytól függetlenített, és augusztus 9-től kezdve csak Horthy Miklós fővezér rendelkezése alatt állt. Horthy Miklós fővezér a miniszterelnökkel a következő tartalmú átiratban közölte:

„Magyar miniszterelnök úrnak, Szeged. A hadügyminiszter úrral történt megállapodás alapján, a mai nappal a hadsereg fővezérlet a hadügyminisztérium kötelékéből kiválik, és mint önálló parancsnokság megkezdí működését. Minden hadműveletekkel összefüggő katonai intézkedést ezen túl a hadsereg fővezérlet végez.

Hadművelési kérdésekben a franciákkal, szerbekkel és románokkal való érintkezés céljából a hadügyminisztérium összekötő iroda megfelelő része a fővezérlet keretébe helyeztetik át.”

A Nemzeti Hadsereg Fővezére.

Horthy Miklós s.k.

Budapestről egy alezredes és egy román tiszte érkezett Szegedre a fővezérlet átvétele napján azzal a megbízással, hogy Horthy Miklós fővezért a budapesti anarchia letörésére felkérjék.

Horthy Miklós fővezér erre azt válaszolta:

„Igen is menni fogok, de majd csak a hadsereggel, mert Magyarország a hadsereggel áll, vagy bukik.”

A kormány beszünteti működését

Ábrahám Dezső kormánya Szegeden augusztus 12-én jött össze az utolsó minisztertanácsra, amelyen elhatározta, hogy az ország helyzetére való tekintettel működését Szegeden beszünteti, és Budapestre utazik.

Egyúttal megbízást ad Eckhardt Vilmos miniszterelnökségi h. államtitkárnak, hogy úgy a kormányt, mint az összes minisztereket teljes jogkörrel helyettesítse, és így a Szegeden függőben lévő kormányzati ügyeket intézze el.

Az utolsó minisztertanácscon Horthy Miklós fővezér is megjelent, aki bemutatva főhercegnek arra vonatkozó értesítését, hogy a Szegedről és környé-

kéről elvonult csapatok Szeged környékére vonassanak vissza. Bejelentette egyben, hogy az értesítést József főherceg az antant hatalmak kívánságára küldte el, és ezért, Bernátskynak rendeletet adott a visszavonulásra. Rámutatott arra is, hogy a dunántúli átkelés technikai akadályokba ütközik.

A csapatok visszavonására vonatkozó bejelentést csak óvatosságból tette meg Horthy Miklós fővezér, mert Varjassy kereskedelmi miniszter jelenlétében nem referálhatott arról a megmáshatatlan elhatározásáról, hogy még az antant kívánsága ellenére is át fogja vinni hadseregét a Dunántúlra. Ugyanis, ha erről az elhatározásról a franciák Varjassy útján értesülést szereznek, ebből újabb súlyos bonyodalmak keletkezhetnek volna.

Amikor Horthy Miklós fővezér József főherceg sürgönyét megkapta, a vezérkar főnökét, a hadügyminisztert és a még Szegeden tartózkodó parancsnokokat magához kérte, kiknek a következő parancsot adta ki:

„Ha a románok átkelnek a Dunántúlra és a megmaradt országgrészt megszállják, akkor egy nemzeti feltámadásnak még a reménye sem marad meg számunkra. Nekünk át kell jutnunk a Dunántúlra minden körülmények között, hogy a menekülő vörösoktól a hadianyagot összeszedjük, ott a hadsereget felállíthassuk, amellyel elindulhatunk az ország felszabadítására.”

Majd parancsot adott ki, hogy a már elindult Nemzeti Hadsereg folytassa útját, vonuljon a Dunántúlra. A további parancsért forduljon Siófokra, ahová repülőgépen meg fog érkezni. Parancsot adott ki, hogy a Szegeden maradt tisztek is, egyenként, vagy kisebb csoportokban igyekezzenek a Dunántúlra jutni.

Tehát a Dunántúlra vonuló magyar sereg a fővezértől nem kapta meg a visszavonulásra vonatkozó parancsot, és menetelt az új honfoglalás, a nemzeti megújulás: Magyarország boldogabb, szebb jövője felé Horthy Miklós fővezérlete alatt.

A Magyar Nemzeti Bizottmány utolsó ülése

A Magyar Nemzeti Bizottmány is augusztus 12-én tartotta utolsó ülését, amelyen a miniszterelnök bejelentette a kormány azon elhatározását, hogy Budapestre teszi át székhelyét, mert lehetővé vált, hogy a hadseregünk a vörösokek ellen felvonulhasson és, hogy Budapesten polgári kormány alakulhasson.

Köszönetét fejezte ki Szeged város társadalmának azért a vendégszeretetért, amelyben a Szegedre sereglett menekülteket részesítette a nemzeti élet keserű óráiban.

Zichy Aladár gróf elnök zárószavaiban kifejtette, hogy a Nemzeti Bizottmányt működésében az irányította, hogy az összeomlott magyar állam újjáépítésére irányuló hazafias munkájában a kormányt támogassa, s mivel a nemzeti eszme új életre kelt – megvalósítva látja hivatását –, működését beszünteti.

Horthy Miklós fővezér elindul Dunántúlra

A Nemzeti Hadsereg legnagyobb része Bernátsky Kornél tábornok parancsnoksága alatt már Szegedről elindult és közelednek a dunai vonalhoz.

Augusztus 13-án kora reggel pedig Horthy Miklós fővezér, Magasházy László százados szárnysegéd kíséretében repülőgépbe szállt, és elhagyta Szegedet, elindult hadsereg után.

A levegőbe emelkedő gépet Szeged város közönségével, az egész nemzet szeretete kísérte történelmi útjára.

A magyar lelkek mind felé szálltak. A magyar vágyak mind hozzá tapadtak. Ereje, tüze, rajongó hite bátorított és elragadott. Hozzá szállt minden magyar bizalom és tőle eredt minden alkotóerő. És amikor Horthy Miklós fővezér itt hagyta Szegedet, a magyar feltámadás városát, nekünk, szegedieknek örök imádságunk lett ez a beszéde, amelyet egy alkalommal hozzánk intézett:

„Nem kerestem a népszerűséget a harctereken sem. Jót akarok, azt akarom, hogy mindenki boldog és megelégedett legyen. Mindenki dolgozzék, munkálkodjék Becsületet, és tisztességeset produkáljon. Használjon önmagának és a közjónak. Dolgozni szeretek csöndben és az a vágyam, hogy munkám gyümölcsét érezze és élvezze az ország népe. Az én programom mindnyájunknak a programja, akik fel akarják emelni a szenvedő, porban vergődő nemzetet.”

A Nemzeti megújulás emlékműve a Csonka torony falán.

Ezek az atyai szavak ma is minden szegedi polgár lelkében benne élnek. Horthy Miklós fővezér felkérésére itt hagyott e napon bennünket Páter Zadravecz István lelki atyánk is, aki szentbeszédben így búcsúzott el tőlünk:

„Két talizmánt viszek el magammal: keresztet és Magyarország térképét. Bejárom a falvakat és városokat, viskókat és palotákat és végig megyek rónáinkon és felhágó bérceink ormára, felrázom mindenkiben a keresztény érzületet és a nemzeti önérzetet. Azért élek, azért dolgozom, hogy a régi haza hátaiból, a régi Magyarország földterületeiből semmi el ne vesszen.”

Szeged, a kormányzók városa

Szeged földjén – Múlt és Tiszánk felett –

A Nemzet lelke bízaton lebeg;

Vihart kölykeztén bosszús fellegek:

Szeged szívárványt tündököltetett.

Szegedről rajzott Máriás csapat

Roppant Vezérrel Nándort vívni meg...

Kossuth kürtjére nyíltak nyílt szívek,

Szeged honvéde glóriát arat...

Sötét erőszak ökle lángot olt ki...

„Utánam!” zúg a tenger hőse: Horthy,

Sziget Szeged, de bátran szót fogad.

Feltámadásunk büszke, boldog ára?

Babér, mit fűz e város homlokára

A hála, hűség és a hódolat.

Márky Imre.

X 66576

A könyv anyaga a történelem egy olyan időszakát mutatja be, melyről a ma embere sokáig csak a hiányos és meghamisított eseményeket olvashatta. 1945-től a politikai berendezkedés és hatalom tűzzel-vassal irtott minden olyan kiadványt, mely az 1919-es proletárdiktatúra 133 napos uralkodásáról valós és tárgyyszerű ismeretést adott volna.

Visszatekintve az elmúlt évtizedek magyarországi kommunista kultúrpolitikájára (1948–1989) megállapítható, hogy a megjelent politikai írások csak az akkori hatalom elvárásai szerint kerülhettek nyomdába.

Ezért fontosnak és szükségszerűnek tartottam, hogy a „másik oldal” (az akkori szegedi polgárság) részvételét bemutató mű megjelenjen: az emberek megismerjék a szovjet bolsevizmus magyarországi terjeszkedésének és azt kiszolgáló magyar képviselőinek dicstelen pályafutását és hatalomgyakorlást.

Az írásmű olyan adatokat tartalmaz, melyek hitelesen mutatják be a Szegeden történt eseményeket. Írója tevékeny résztvevője és irányítója volt az akkor történeteknek.

A könyv 1939-es megjelenése után a II. világháború kitörése miatt nem került kereskedelmi forgalomba. 1945-ben a meglévő példányok megsemmisítésre kerültek, ám egy kötet a család tulajdonában fennmaradt. Abból készült ezen újrakiadás, melyet Kiss Gábor Ferenc látott el magyarázó jegyzetekkel.

v. Bokor András

Bokor Pál

SZEGEDORSZÁGTÓL MAGYARORSZÁGIG

SZEGEDORSZÁGTÓL MAGYARORSZÁGIG

X-66576

88 83

83 83